

ПЗВО «КИЇВСЬКИЙ МІЖНАРОДНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»

*Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису*

ДАНЧЕНКО ВЛАДИСЛАВ ЄВГЕНОВИЧ

УДК 342.9 (477)

ДИСЕРТАЦІЯ

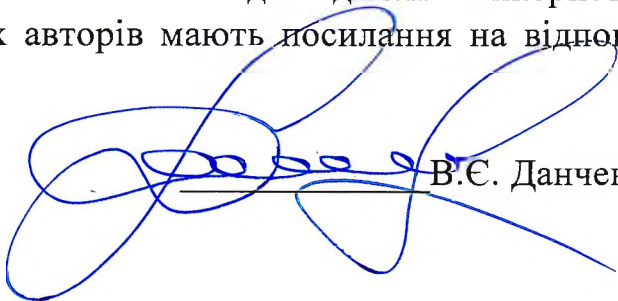
**ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ НЕПРАЦЮЮЧИХ (ПРОБЛЕМНИХ)
АКТИВІВ У БАНКІВСЬКІЙ СФЕРІ**

081 Право

08 Право

Подається на здобуття ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

В.Є. Данченко

Науковий керівник
доктор юридичних наук, професор
Луценко-Миськів Леся Ігорівна

Київ – 2026

АНОТАЦІЯ

Данченко В. Є. Правове регулювання непрацюючих (проблемних) активів у банківській сфері – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 Право – ПЗВО «Київський міжнародний університет», Київ, 2026.

У дисертації наведено теоретичне узагальнення та нове розв’язання наукового завдання, яке полягає у тому, щоб з’ясувати сутність та виокремити особливості правового регулювання непрацюючих (проблемних) активів у банківській сфері, а також спираючись на позитивний вітчизняний та зарубіжний досвід опрацювати пропозиції та рекомендації спрямовані на вдосконалення адміністративного законодавства у цій сфері.

Наголошено, що незважаючи на відносну фінансову стійкість, одним із ключових чинників, які наразі заважають функціонуванню банків зокрема, та банківської системи в цілому, є зростання кількості проблемних (непрацюючих) активів, що тягне за собою: 1) зниження якості активів банку; 2) підвищення обсягу збитків (або недоотриманого прибутку) за кредитними операціями; 3) зниження загального рівня доходності акціонерів; 4) зменшує рівень довіри населення до банку.

Узагальнено, що проблемні (непрацюючі) активи у банківській сфері – це активи, які не генерують очікуваних доходів та становлять підвищений ризик для фінансової стабільності банку. Вони включають кредити, аванси та інші фінансові інструменти, по яким позичальники не виконують свої платіжні зобов’язання вчасно або в повному обсязі протягом встановленого періоду (зазвичай більше 90 днів). Проблемні активи вимагають від банку спеціального обліку, управління та регулювання з метою мінімізації фінансових втрат та підтримки належного рівня ліквідності та платоспроможності.

Чинники, які обумовлюють виникнення непрацюючих (проблемних) активів у банківській сфері, запропоновано поділити на наступні групи: 1) зовнішні, зокрема: а) нормативно-правові; б) політичні; в) фінансово-економічні; г) безпекові; ґ) демографічні; 2) внутрішні чинники, які включають: а) організаційно-управлінські; б) кадрові; в) інформаційно-аналітичні.

Виділено недоліки державної фінансової політики, що в тому числі стосується банківської сфери, а саме: деяка хаотичність дій Уряду на початку повномасштабного вторгнення, що призвело до підриву довіри населення до банківської системи; запровадження та ліквідація програм підтримки населення, зокрема щодо сплати кредитів; держава не має сформованої стратегії розвитку банківської системи та підвищення рівня довіри до неї з боку громадян.

Встановлено, що адміністративно-правове регулювання непрацюючих (проблемних) активів у банківській сфері представляє собою здійснюваний за допомогою нормативно-правових актів різної юридичної сили регулюючий та упорядковуючий вплив права на суспільні відносини задля забезпечення законного, ефективного та результативного функціонування відповідних суспільних відносин. Виділено та охарактеризовано систему нормативно-правових актів різної юридичної сили, норми яких спрямовані на регулювання суспільних відносин у цій сфері

Узагальнено, що на сьогоднішній день система правових засад регулювання непрацюючих (проблемних) активів у банківській сфері представлена великою кількістю нормативно-правових актів різної юридичної сили, кожен із яких регулює окремі аспекти функціонування та управління даним фінансово-правовим явищем. Зауважено, що переважна більшість аспектів управління непрацюючими (проблемними) активами регулюється підзаконними, а також відомчими нормативно-правовими

актами. При цьому суттєвим недоліком є те, що дане питання недостатньо повно врегульовано саме на законодавчому рівні.

З'ясовано, що адміністративно-правовий механізм регулювання непрацюючих (проблемних) активів у банківській сфері представляє собою упорядковану сукупність визначених нормами адміністративного права елементів, які в своїй єдності спрямовані на врегулювання та забезпечення ефективного функціонування правовідносин, що виникають в процесі здійснення організаційно-управлінської діяльності у досліджуваній сфері суспільного життя.

Відмічено, що норма адміністративного права є ключовим елементом адміністративно-правового механізму регулювання непрацюючих (проблемних) активів у банківській сфері. Вона встановлює чіткі критерії та процедури, які банки, регулятори та інші залучені сторони, повинні дотримуватися у процесі управління такими активами.

Під суб'єктами управління непрацюючими (проблемними) активами у банківській сфері запропоновано розуміти сукупність визначених в нормах адміністративного законодавства органів державної влади (в особі їх посадових осіб), а також банківські установи та їх структурні підрозділи, які уповноважені реалізовувати діяльність, спрямовану на здійснення управління досліджуваними активами, а також загальне нормативне забезпечення вказаної сфери суспільного життя.

Наголошено, що Верховна Рада України, Президент України та Кабінет Міністрів України хоча і не здійснюють безпосереднє управління непрацюючими (проблемними) активами у банківській сфері, втім їх робота прямо впливає на відповідну діяльність. Зокрема: по-перше, вони відповідають за створення законодавчого та підзаконного підґрунтя у сфері банківської діяльності; по-друге, забезпечують формування та реалізацію державної політики у фінансовій та банківській сферах; по-третє, здійснюють загальне керівництво вищими органами державної влади.

Обґрунтовано, що організаційні засади управління непрацюючими (проблемними) активами у банківській сфері представляють собою сукупність інструментів, засобів та заходів (неправового характеру), які в своїй єдності складають певну систему та спрямовані на забезпечення ефективної, якісної та результативної управлінської діяльності у досліджуваному напрямку. Аргументовано, що до елементів відповідних організаційних засад слід віднести: організаційну структуру банків; розробку та прийняття управлінських рішень; кадрове забезпечення; виявлення та класифікація проблемних активів за допомогою регулярного моніторингу та аналізу кредитного портфеля; розробку Стратегії управління проблемними активами; запровадження системи реагування на загрози.

Під адміністративно-правовими формами регулювання непрацюючих (проблемних) активів у банківській сфері запропоновано розуміти врегульований нормами адміністративної галузі права зовнішній прояв практичної діяльності спеціально уповноважених суб'єктів, яка спрямована на реалізацію заходів щодо управління досліджуваними активами. Виділено коло відповідних форм та надано їм змістовну характеристику.

Акцентовано увагу на тому, що сутність та значення нормотворчості як адміністративно-правової форми регулювання непрацюючих (проблемних) активів у банківській сфері полягає у встановленні чітких правових меж і механізмів, які забезпечують ефективне управління цими активами. Нормотворчість, у вказаному контексті, є процесом створення, ухвалення та впровадження нормативно-правових актів, які визначають правила та процедури діяльності банків у досліджуваному напрямку.

З'ясовано, що адміністративно-правові методи регулювання непрацюючих (проблемних) активів у банківській сфері являють собою закріплені в нормах адміністративної галузі права сукупність інструментів та засобів, які використовуються спеціально уповноваженими суб'єктами на шляху до досягнення кінцевої мети відповідної діяльності. До відповідних

методів віднесено наступні: метод примусу; метод переконання; метод владних приписів; інформаційний метод.

Узагальнено, що в цілому банки в Україні використовують всі передові інструменти та засоби для управління непрацюючими (проблемними) активами у банківській сфері, які в тому числі застосовуються у банках провідних світових держав. Втім, зазначене не виключає можливості використання в Україні позитивного зарубіжного досвіду у цій сфері. Проаналізовано відповідний зарубіжний досвід, та запропоновано шляхи його імплементації.

Зазначено, що наявність прогалин у адміністративному законодавстві, норми якого спрямовані на регулювання непрацюючих (проблемних) активів у банківській сфері, обумовлена цілою низкою різноманітних чинників, зокрема: по-перше, питання регулювання непрацюючими (проблемними) активами, переважно, регулюється за допомогою відомчих актів Національного банку України, що, з огляду на економічну, соціальну та політичну важливість цього питання, не відповідає його значимості; по-друге, швидкі економічні та соціальні зміни, обумовлені веденням повномасштабної війни на території України, що призводять до зниження рівня платоспроможності населення, а відтак і збільшення кількості непрацюючих (проблемних) активів; по-третє, непослідовність державної політики у фінансовій сфері взагалі, та банківській галузі, зокрема; по-четверте, відсутність достатньої кількості фахівців, які розуміються на питаннях управління проблемними активами, а також недостатній обмін міжнародним досвідом та впровадження передових практик; тощо.

Здійснено оцінку Стратегії Національного банку України «Фінансова фортеця України», на основі чого зазначено, що вона має як позитивні, так і негативні моменти. Так, з позитивного боку відзначено те, що даний нормативно-правовий акт було розроблено з урахуванням сучасних викликів та загроз (військових, соціальних, економічних, безпекових, тощо). Однак,

суттєвим недоліком є те, що Національний банк фактично по за своєю увагою залишив питання управління проблемними (непрацюючими) активами, адже в умовах сьогодення останні стають суттєвою загрозою для розвитку банківської сфери, а також всього фінансового сектору сучасної української держави.

Обґрунтовано важливість розробки та прийняття Концепції розвитку банківського сектору України. Підкреслено, що важливим напрямком вказаної вище Концепції має бути покращення системи управління непрацюючими (проблемними) активами у банківській сфері. Акцентовано увагу на необхідності адаптації положень Стратегії Національного банку України «Фінансова фортеця України» до вимог вказаного вище концептуального документа.

Відзначено, що вдосконалення кадрового забезпечення суб'єктів управління непрацюючими (проблемними) активами банків є критично важливим, оскільки лише компетентні, досвідчені та добре підготовлені кадри можуть значно покращити ефективність управління проблемними активами, що сприяє загальній стабільності банківської системи та економічному зростанню країни в цілому.

Ключові слова: непрацюючі (проблемні) активи, непрацюючі активи, проблемні активи, фінансові активи, банки, комерційні банки, банківська діяльність, банківська сфера, банківська система, предмет адміністративно-правового регулювання, адміністративно-правове регулювання, принципи права, адміністративне право, адміністративно-правовий механізм, публічне адміністрування, правовий статус суб'єктів.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковано основні наукові результати:

1. Данченко В. Нормативно-правові засади регулювання непрацюючих (проблемних) активів у банківській сфері. Наше право. 2021. № 4 С. 267-272.

DOI: <https://doi.org/10.71404/NP.2021.4.42>

2. Данченко В. Правовий статус суб'єктів управління непрацюючими (проблемними) активами у банківській сфері. Право UA. 2022. №4. С. 301-305.

DOI: <https://doi.org/10.71404/LAW.UA.2022.4.46>

3. Данченко В. Є. Адміністративно-правовий механізм регулювання непрацюючих (проблемних) активів у банківській сфері: поняття та структура. Правові новели. 2023. № 21. Том 2. С. 132-136. DOI <https://doi.org/10.32782/ln.2023.21.56>

4. Данченко В. До характеристики організаційних засад управління непрацюючими (проблемними) активами у банківській сфері. Науковий вісник публічного та приватного права. 2024. Випуск 3. С. 100-104.

DOI <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2024.3.11>

5. Данченко В. Чинники, які обумовлюють виникнення непрацюючих (проблемних) активів у банківській сфері в сучасних умовах. Міжнародний міждисциплінарний науковий журнал «Експерт», 2024. 1(3), С. 46–54. <https://doi.org/10.62034/2815-5300/2024-v1-i4-004>

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

6. Данченко В. Норма адміністративного права, як ключовий елемент адміністративно-правового механізму регулювання непрацюючих (проблемних) активів у банківській сфері. Матеріали XXVII Міжнародної

науково-практичної конференції молодих учених, аспірантів і студентів, №42: у 3 томах: «Дослідження молодих учених у контексті розвитку сучасної науки: від ідеї – до реалізації», 19 – 20 травня 2022 року / ПЗВО «Київський міжнародний університет». К.: КиМУ, 2022. Т.2 С. 366 -369

7. Данченко В. Нормотворчість, як адміністративно-правова форма регулювання непрацюючих (проблемних) активів у банківській сфері. Сучасні проблеми формування демократичних цінностей у світовому просторі № 32: у 2 томах: збірник матеріалів ХХІХ Міжнародної науковопрактичної конференції «Сучасні проблеми формування демократичних цінностей у світовому просторі», 21 – 22 березня 2024 року / Київський міжнародний університет. К.: КиМУ, 2024. Т.2. С. 422-424

8. Данченко В. До характеристики інформаційного методу регулювання непрацюючих (проблемних) активів у банківській сфері. Інноваційні тенденції та перспективи розвитку освіти і науки в умовах полікультурного глобалізованого суспільства № 34: у двох томах: збірник матеріалів ХХХІ Міжнародної науковопрактичної конференції «Інноваційні тенденції та перспективи розвитку освіти і науки в умовах полікультурного глобалізованого суспільства», 26 – 27 березня 2026 року / Київський міжнародний університет. К.: КиМУ, 2026 Т.1. С. 373-375

ABSTRACT

Danchenko V. Legal regulation of non-performing (problem) assets in banking sector. – Qualification scientific work on the rights of the manuscript.

Danchenko V. L.

Dissertation for the Doctor of Philosophy degree in the specialty 081 ‘Law’
– The Scientific Institute of Public Law, Kyiv, 2024.

The dissertation provides a theoretical summarizing and new solution to scientific task the aim of which is to clarify the essence and distinguish the peculiarities of legal regulation of non-performing (problem) assets in banking sector and to elaborate on the proposals and recommendations on the improvements of administrative legislation in this field taking into consideration positive domestic and foreign experience.

The dissertation emphasizes that despite the relative financial stability, one of the key factors currently obstructing the operation of banks in particular and of banking system as a whole is increase in the number of problem (non-performing) assets. This entails 1) the decrease in the quality of bank assets; 2) increase of losses (or unearned profit) on credit operation; 3) decrease in the general level of profitability of shareholders; 4) reduction in the level of public trust in the bank.

The author summarizes that the problem (non-performing) assets in banking system are the assets that do not generate the expected income and pose an increased risk to bank financial stability. These assets include loans, advance payments and other financial instruments on which the borrowers do not satisfy their payment obligations on time and in full within the specified period (usually more than 90 days). The problem assets require special accounting, management and regulation to minimize financial losses and maintain the appropriate level of liquidity and solvency.

The author suggests dividing the factors that lead to the emergence of non-performing (problem) assets into three groups: 1) external factor, in particular: a)

normative legal; b) political; c) financial and economic; d) security; e) demographic; 2) internal factors which include: a) organizational and managerial; b) personnel; c) informational and analytical.

The author highlights the disadvantages of state financial policy regarding banking sector, namely some chaotic government actions at the beginning of the full-scale invasion resulting in undermining public trust in banking system; introduction and liquidation of population support programs especially on credit payments; absence of defined strategy for the development of banking system and increasing the level of public trust in it.

The author has established the fact that administrative-legal regulation of non-performing (problem) assets in banking sector is a regulatory and structuring influence of law on social relations carried out with the help of normative legal acts of different legal force in order to ensure legal, efficient and effective functioning of social relations. The author also highlights and describes the system of normative legal acts of different legal force with the norms aimed at regulating social relations in this field.

It is summarized that today the system of legal principles for regulation of non-performing (problem) assets in banking sector is represented by a large number of normative legal acts of different legal force each of which regulates separate aspects of functioning and management of this financial and legal phenomenon. The author notes that the vast majority of non-performing (problem) assets management aspects is regulated by subordinate and departmental legal acts. This issue is poorly regulated at the legislative level thus this is considered as a significant drawback.

It is found out that administrative-legal mechanism for the regulation of non-performing (problem) assets in the banking sector is an ordered set of elements determined by the norms of administrative law aimed at regulating and ensuring the effective functioning of legal relations in the process of carrying out organizational and managerial activities in the particular area of social life.

The author notes that the administrative law norm is a key element of the administrative-legal mechanism for regulating non-performing (problem) assets in the banking sector. This norm establishes clear criteria and procedures to be followed by banks, regulators and other involved parties in the process of managing the assets.

The author suggests that the subjects of management of non-performing (problem) assets in the banking sector are a group of state authorities (represented by their officials) defined in the norms of administrative legislation, as well as banking institutions and their structural subdivisions, which are authorized to implement activities aimed at carrying out management assets under the research, as well as the general regulatory support of the specified sphere of social life.

The paper emphasizes that although the Verhovna Rada, The President of Ukraine and the Cabinet of Ministers of Ukraine do not manage non-performing (problem) assets in the banking sector directly, their work has an immediate impact on it. Firstly, they are in charge of preparing legal and subordinate basis in banking sector; secondly, they ensure the formation and realization of state policy in financial and banking sectors; finally, they manage supreme bodies of state power.

The author substantiates that the organizational framework for managing non-performing (problem) assets in the banking sector is a set of instruments, means and measures (of a non-legal nature) which constitute a certain system and are aimed at ensuring efficient, high quality and effective management activities in the study area. The author states that the elements of the relevant organizational framework should include organizational structure of banks; management decisions development and making; staffing; identification and classification of problem assets through regular monitoring and analysis of the loan portfolio; development of the Strategy for managing problem assets; introduction of a threat response system.

The author proposes to understand administrative and legal forms of regulation of non-performing (problem) assets in the banking sector as an external

manifestation of practical activities of specially authorized entities regulated by the rules of the administrative branch of law and aimed at implementing measures for managing the assets under the research. The author identifies the range of relevant forms and provides a substantive description of them.

The author emphasizes that the essence and significance of rulemaking as an administrative and legal form of regulation of non-performing (problem) assets in the banking sector is to establish clear legal boundaries and mechanisms which ensure effective management of these assets. In this context rulemaking is the process of creating, adopting and implementing legal acts that define the rules and procedures for banks' activities in the area under the research.

It is found that administrative and legal methods of regulating non-performing (problem) assets in the banking sector are a set of instruments and means fixed in the rules of the administrative branch of law that are used by specially authorized entities for the achieving the ultimate goal of the relevant activity. The relevant methods include the following: the coercive method; the method of persuasion; the method of governmental orders; and the information method.

The author summarizes that, in general, banks in Ukraine use all the advanced tools and means for managing non-performing (problem) assets in the banking sector, including those used by banks in the leading world countries. However, this does not exclude the possibility of using positive foreign experience in this area in Ukraine. The author analyzes the relevant foreign experience and suggests ways to implement it.

The author notes that the gaps in administrative legislation on regulating non-performing (problem) assets in the banking sector exist due to a number of different factors, in particular: firstly, the issue of regulating non-performing (problem) assets is mainly regulated by departmental acts of the National Bank of Ukraine, which being of great economic, social and political importance does not correspond to its significance; secondly, rapid economic and social changes due to

the full-scale war on the territory of Ukraine, which lead to a decrease in the level of solvency of the population and, consequently, an increase in the number of non-performing (problem) assets; thirdly, inconsistency of state policy in the financial sector in general and the banking sector in particular; finally, lack of sufficient number of specialists who understand the management of problem assets, as well as insufficient exchange of international experience and implementation of best practices etc.

The author evaluates the Strategy of the National Bank of Ukraine “Financial Fortress of Ukraine” and notes that it has both positive and negative aspects. Thus, on the positive side, it is noted that this legal act was developed taking into account current challenges and threats (military, social, economic, security, etc.). However, a significant drawback is that the National Bank of Ukraine has actually neglected the issue of managing problem (non-performing) assets, as in today's environment the latter are becoming a significant threat to the development of the banking sector and the entire financial sector of the modern Ukrainian state.

The author substantiates the importance of developing and adopting the Concept for the Development of the Banking Sector of Ukraine. It is emphasized that an important direction of the above Concept should be the improvement of the system of management of non-performing (problem) assets in the banking sector. The author focuses on the need to adapt the provisions of the National Bank of Ukraine Strategy “Financial Fortress of Ukraine” to the requirements of the above conceptual document.

The author notes that improving the staffing of entities of managing non-performing (problem) assets of banks is critically important, as only competent, experienced and well-trained personnel can significantly improve the efficiency of management of problem assets, which contributes to the overall stability of the banking system and economic growth of the country as a whole.

Key words: non-performing (problem) assets, non-performing assets, problem assets, financial assets, banks, commercial banks, banking operations, banking sector, banking system, subject matter of administrative and legal regulation, administrative and legal regulation, legal principles, administrative law, administrative and legal framework, public administration, legal status of entities

ЗМІСТ

ВСТУП.....	18
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ НЕПРАЦЮЮЧИХ (ПРОБЛЕМНИХ) АКТИВІВ У БАНКІВСЬКІЙ СФЕРІ.....	27
1.1. Поняття та особливості непрацюючих (проблемних) активів у банківській сфері.....	27
1.2. Чинники, які обумовлюють виникнення непрацюючих (проблемних) активів у банківській сфері	41
1.3. Стан правового регулювання непрацюючих (проблемних) активів у банківській сфері та місце у ньому норм адміністративного права	54
Висновки до розділу 1.....	69
РОЗДІЛ 2 ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ НЕПРАЦЮЮЧИХ (ПРОБЛЕМНИХ) АКТИВІВ У БАНКІВСЬКІЙ СФЕРІ.....	77
2.1. Поняття та структура адміністративно-правового механізму регулювання непрацюючих (проблемних) активів у банківській сфері	77
2.2. Суб'єкти управління непрацюючими (проблемними) активами у банківській сфері та особливості їх правового статусу	92
2.3. Організаційні засади управління непрацюючими (проблемними) активами у банківській сфері.....	107
2.4. Адміністративно-правові форми та методи регулювання непрацюючих (проблемних) активів у банківській сфері	121
Висновки до розділу 2.....	138
РОЗДІЛ 3 НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ НЕПРАЦЮЮЧИХ (ПРОБЛЕМНИХ) АКТИВІВ У БАНКІВСЬКІЙ СФЕРІ.....	147
3.1. Зарубіжний досвід правового регулювання непрацюючих (проблемних) активів у банківській сфері та можливості його використання в Україні	147

3.2. Перспективні напрями покращення адміністративного законодавства, норми якого спрямовані на регулювання непрацюючих (проблемних) активів у банківській сфері	164
Висновки до розділу 3.....	180
ВИСНОВКИ	188
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	194
ДОДАТКИ.....	Ошибка! Закладка не определена.

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Сьогодні Україні, як ніколи, важливо забезпечити стабільність функціонування фінансово-економічного сектору. Адже лише ефективна економіка є запорукою перемоги над ворогом, а також стабільності суспільства та держави у такі важкі часи. Особливої уваги у даному контексті заслуговує банківський сектор, який функціонує при значних коливаннях та досить сильно залежить від фінансової допомоги країн-партнерів. Окрім того, на його роботу значно вплинула соціальна ситуація в країні, яка обумовлювалась відтоком населення з держави та зниженням рівня платоспроможності тих людей, які залишаються та працюють на благо України. Такий стан речей призвів для збільшення кількості непрацюючих (проблемних активів) в банківській сфері. Наявність останніх має негативне значення не тільки для роботи кожного окремого банку, а й для всієї економіки в цілому. А тому, важливим завданням законодавця та українських вчених, - є створення всіх необхідних правових та організаційних умов для забезпечення ефективного управління такими активами.

Варто відзначити, що питання регулювання непрацюючих (проблемних) активів у банківській сфері неодноразово потрапляло у поле зору фахівців із фінансової галузі. Зокрема, йому приділяли увагу: Г.М. Азаренкова, О.І. Барановський, О.В. Васюренко, О.Г. Головка, О.В. Дзюблюк, Ж.М. Довгань, І.І. Д'яконова, К.М. Жулінська, О.О. Затварська, Н.П. Погореленко, І.М. Чмутова та багато інших. Що ж стосується правової площини, то в даному полі вчені, переважно, приділяли увагу правовому регулюванню банківської сфери в цілому. Зокрема, слід виділити таких вчених, як: А.І. Суббот, І.А. Безклубий, В.В. Мушенко, Л.А. Дудинець, А.А.Манжула, І.О. Личенко, О.А. Костюченко, А.Ю.Подорожній, О.А. Котенко, С.І. Крук, О.В. Легка, В.І. Мельник,

Д.І. Минюк, А.В. Марущак, С.В. Надобка, О.П. Орлюк, О.О. Рачевська, О.В. Царікова, Т.В. Чехович та інші. Втім, незважаючи на значний теоретичний доробок, доводиться констатувати, що на сьогоднішній день в науковій літературі недостатньо опрацьованим є питання саме правового регулювання непрацюючих (проблемних) активів у банківській сфері.

Таким чином, наявність ряду прогалин та недоліків правового та організаційного характеру, пов'язаних із управлінням непрацюючими (проблемними) активами у банківській сфері, а також відсутність комплексних теоретичних досліджень, присвячених вказаній проблематиці, обумовлюють актуальність представленого дисертаційного дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Робота виконана у відповідності до положень: «Стратегії економічної безпеки України на період до 2025 року», введеної в дію Указом Президента України від 11.08.2021 № 347/2021; «Національної економічної стратегії на період до 2030 року», затвердженої Постановою Кабінету Міністрів України від 03.03.2021 № 179. Дисертацію підготовлено з урахуванням положень, що містились у рішенні Ради Національної безпеки і оборони України від 23 січня 2024 р. «Про невідкладні заходи із забезпечення економічної безпеки на період дії правового режиму воєнного стану».

Дисертацію виконано в межах наукових тем Навчально-наукового інституту міжнародних відносин та права «Тенденції розвитку сучасної правової науки в умовах інтеграційних процесів: теоретичні та практичні аспекти» (номер державної реєстрації 01200100413) та «Сучасні виклики міжнародно-правових відносин і роль України у формуванні світового правопорядку» (номер державної реєстрації 01220000743).

Мета та задачі дослідження *Мета* дисертаційного дослідження полягає у тому, щоб на основі аналізу наукових поглядів вчених, норм чинного законодавства та практики його реалізації, з'ясувати сутність та виокремити особливості правового регулювання непрацюючих (проблемних)

активів у банківській сфері, на основі чого розробити пропозиції та рекомендації спрямовані на вдосконалення адміністративно-правових та організаційних засад здійснення відповідної діяльності.

Досягнення поставленої мети зумовлює необхідність вирішення таких *задач*:

- визначити поняття та виокремити особливості непрацюючих (проблемних) активів у банківській сфері;
- окреслити чинники, які обумовлюють виникнення непрацюючих (проблемних) активів у банківській сфері;
- охарактеризувати стан правового регулювання непрацюючих (проблемних) активів у банківській сфері та встановити місце у ньому норм адміністративного права;
- з'ясувати поняття та розкрити структуру адміністративно-правового механізму регулювання непрацюючих (проблемних) активів у банківській сфері;
- встановити коло суб'єктів управління непрацюючими (проблемними) активами у банківській сфері та розкрити особливості їх правового статусу;
- охарактеризувати організаційні засади управління непрацюючими (проблемними) активами у банківській сфері;
- окреслити адміністративно-правові форми та методи регулювання непрацюючих (проблемних) активів у банківській сфері;
- узагальнити зарубіжний досвід правового регулювання непрацюючих (проблемних) активів у банківській сфері та опрацювати можливості його використання в Україні;
- запропонувати перспективні напрями покращення адміністративного законодавства, норми якого спрямовані на регулювання непрацюючих (проблемних) активів у банківській сфері.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, які виникають в процесі управління непрацюючими (проблемними) активами у банківській сфері.

Предметом дослідження є правове регулювання непрацюючих (проблемних) активів у банківській сфері.

Методи дисертаційного дослідження. Методологічну основу дисертаційної роботи становить сукупність загальних та спеціальних методів наукового пізнання, використання яких дало можливість комплексно підійти до розв'язання завдань дисертації. Так, логіко-семантичний та аналітичний методи використовувались для того, щоб визначити поняття та розкрити особливості непрацюючих (проблемних) активів у банківській сфері (підрозділ 1.1); а також визначити поняття та охарактеризувати структурні елементи адміністративно-правового механізму регулювання непрацюючих (проблемних) активів у банківській сфері (підрозділ 2.1). Структурно-логічний та системно-функціональний методи застосовувались для того, щоб виокремити чинники, які обумовлюють виникнення непрацюючих (проблемних) активів у банківській сфері (підрозділ 1.2); встановити коло суб'єктів управління непрацюючими (проблемними) активами у банківській сфері та розкрити особливості їх правового статусу (підрозділ 2.2); а також окреслити адміністративно-правові форми та методи регулювання непрацюючих (проблемних) активів у банківській сфері (підрозділ 2.4). З метою з'ясування стану правового регулювання непрацюючих (проблемних) активів у банківській сфері та встановлення місця у ньому норм адміністративного права (підрозділ 1.3), а також характеристики організаційних засад управління непрацюючими (проблемними) активами у банківській сфері (підрозділ 2.3) було використано метод документального аналізу. Щоб узагальнити зарубіжний досвід правового регулювання непрацюючих (проблемних) активів у банківській сфері та запропонувати можливості його використання в Україні (підрозділ 3.1) застосовувався порівняльно-правовий метод. Метод

моделювання та прогнозування використовувався для того, щоб опрацювати перспективні напрями покращення адміністративного законодавства, норми якого спрямовані на регулювання непрацюючих (проблемних) активів у банківській сфері (підрозділ 3.2).

Нормативно-правовим підґрунтям дослідження є Конституція України, а також низка законодавчих, підзаконних, а також відомчих нормативно-правових актів Національного банку України.

Науково-теоретичне підґрунтя становлять праці фахівців із галузі адміністративного, фінансового та банківського права. Окрім того, було використано напрацювання фахівців з інших галузевих дисциплін, як-то: теорія держави і права, теорія управління, соціологія, філософія, фінанси, тощо. Інформаційну та емпіричну основу дослідження становить практична діяльність суб'єктів управління непрацюючими (проблемними) активами, а також науково-періодичні видання, періодичні видання, статистичні матеріали, тощо.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертаційне дослідження є першою спробою, після початку повномасштабного вторгнення, комплексно, на монографічному рівні з'ясувати сутність та розкрити особливості адміністративно-правових засад забезпечення захисту інвестицій в Україні, на основі чого розробити низку пропозицій та рекомендацій, спрямованих на вдосконалення адміністративного законодавства у цій сфері.

У результаті проведеного дослідження сформульовано низку нових наукових положень і висновків, основні з них такі:

вперше:

- запропоновано авторський підхід до класифікації чинників, що обумовлюють виникнення непрацюючих (проблемних) активів у банківській сфері, які запропоновано поділити на дві великі групи: 1) зовнішні, зокрема: а) нормативно-правові; б) політичні; в) фінансово-економічні; г) безпекові;

г) демографічні; 2) внутрішні чинники, які включають: а) організаційно-управлінські; б) кадрові; в) інформаційно-аналітичні;

- виділено ключові елементи адміністративно-правового механізму регулювання непрацюючих (проблемних) активів у банківській сфері, до яких віднесено: норми адміністративного права; адміністративно-правові відносини; юридичний факт, акти тлумачення норм права; акти реалізації норм права; правова свідомість та правова культура;

- обґрунтовано, що ключовими елементами організаційних засад управління непрацюючими (проблемними) активами у банківській сфері є наступні: організаційна структура банків; розробка та прийняття управлінських рішень; кадрове забезпечення; виявлення та класифікація проблемних активів за допомогою регулярного моніторингу та аналізу кредитного портфеля; розробка Стратегії управління проблемними активами; запровадження системи реагування на загрози;

удосконалено:

- теоретичний підхід щодо визначення поняття «суб'єкти управління непрацюючими (проблемними) активами у банківській сфері», під якими запропоновано розуміти сукупність визначених в нормах адміністративного законодавства органів державної влади (в особі їх посадових осіб), а також банківські установи та їх структурні підрозділи, які уповноважені реалізовувати діяльність, спрямовану на здійснення управління досліджуваними активами, а також загальне нормативне забезпечення вказаної сфери суспільного життя;

- класифікацію адміністративно-правових форм регулювання непрацюючих (проблемних) активів у банківській сфері, які поділено на дві групи: 1) нормативно-правові (нормотворчість, правозастосування та правореалізація); 2) організаційно-управлінські форми: сегментація боржників; реструктуризація боргу; звернення до колекторських компаній; продаж проблемних активів;

- обґрунтування необхідності розробки та прийняття «Концепції розвитку банківської сфери України», в рамках якої важливим напрямком діяльності законодавця, Національного банку України та банківських установ, варто визначити «підвищення ефективності управління непрацюючими (проблемними) активами»;

дістало подальшого опрацювання:

- твердження про те, що в системі правового регулювання непрацюючих (проблемних) активів у банківській сфері ключове місце відводиться підзаконним нормативно-правовим актам, а також відомчим нормативним документам Національного банку України, що, з огляду на важливість представленого питання, є суттєвою проблемою теоретичного та практичного характеру, а відтак, дана прогалина потребує усунення шляхом визначення ряду важливих аспектів, пов'язаних із непрацюючими (проблемними) активами саме на законодавчому рівні;

- теза про те, що незважаючи на відносну фінансову стійкість, одним із ключових чинників, які наразі заважають функціонуванню банків зокрема, та банківської системи в цілому, є зростання кількості проблемних (непрацюючих) активів, що тягне за собою: 1) зниження якості активів банку; 2) підвищення обсягу збитків (або недоотриманого прибутку) за кредитними операціями; 3) зниження загального рівня доходності акціонерів; 4) зменшує рівень довіри населення до банку. Все це, в свою чергу, знижує загальний рівень прибутковості банку, а відтак і його стійкість до коливань фінансового ринку, а також соціальної, економічної та політичної ситуації в країні;

- наукова думка стосовно того, що наявність прогалин у адміністративному законодавстві, норми якого спрямовані на регулювання непрацюючих (проблемних) активів у банківській сфері, обумовлена цілою низкою різноманітних чинників, зокрема: по-перше, питання регулювання непрацюючими (проблемними) активами, переважно, регулюється за допомогою відомчих актів Національного банку України, що, з огляду на

економічну, соціальну та політичну важливість цього питання, не відповідає його значимості; по-друге, швидкі економічні та соціальні зміни, обумовлені веденням повномасштабної війни на території України, що призводять зниження рівня платоспроможності населення, а відтак і збільшення кількості непрацюючих (проблемних) активів; по-третє, непослідовність державної політики у фінансовій сфері взагалі, та банківській галузі, зокрема; по-четверте, відсутність достатньої кількості фахівців, які розуміються на питаннях управління проблемними активами, а також недостатній обмін міжнародним досвідом та впровадження передових практик;

- узагальнення зарубіжного досвіду правового регулювання непрацюючих (проблемних) активів у банківській сфері та опрацювання можливостей його використання в Україні, у зв'язку з чим обґрунтовано, що в цілому банки в Україні використовують всі передові інструменти та засоби для управління непрацюючими (проблемними) активами у банківській сфері, які в тому числі застосовуються у банках провідних світових держав.

Практичне значення одержаних результатів зумовлено тим, що викладені в дисертації висновки та пропозиції можуть бути використані:

а) у науково-дослідницькій роботі - для проведення подальших теоретико-прикладних досліджень, присвячених проблемі управління непрацюючими (проблемними) активами у банківській сфері;

б) у правотворчості – для розробки нових та вдосконалення діючих законодавчих, підзаконних та відомчих нормативно-правових актів, норми яких спрямовані на правове регулювання непрацюючих (проблемних) активів у банківській сфері (Довідка про впровадження результатів дисертаційної роботи видана Комітетом Верховної Ради України з питань фінансової, податкової та митної політики);

в) у правозастосуванні – при вдосконаленні організаційних засад, а також адміністративно-правових форм та методів управління непрацюючими (проблемними) активами у банківській сфері;

г) у освітньому процесі – в процесі розробки навчально-методичних та лекційних матеріалів, а також навчальних посібників та підручників з навчальних дисциплін: «Адміністративне право», «Фінансове право», «Банківське право» тощо. (Акт впровадження в освітній процес № 310 від 11.02.2026 р.)

Апробація результатів дисертації. Підсумки розроблення проблеми в цілому, окремі її аспекти, одержані узагальнення і висновки було оприлюднено на науково-практичних конференціях:

XXVII Міжнародній науково-практичній конференції молодих учених, аспірантів і студентів «Дослідження молодих учених у контексті розвитку сучасної науки: від ідеї – до реалізації» (Київ, 19 – 20 травня 2022 року), XXIX Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасні проблеми формування демократичних цінностей у світовому просторі» (Київ 21 – 22 березня 2024 року, XXXI Міжнародній науково-практичній конференції «Інноваційні тенденції та перспективи розвитку освіти і науки в умовах полікультурного глобалізованого суспільства» (Київ, 26 – 27 березня 2026 року)

Публікації. Основні результати дисертації, висновки та пропозиції знайшли відображення у п'яти статтях, опублікованих у наукових фахових виданнях України та у науково періодичних виданнях іншої держави, а також трьох тезах доповідей і повідомлень на зазначених вище конференціях.

Структура роботи зумовлена метою й задачами дослідження. Дисертація складається з переліку умовних скорочень, вступу, трьох розділів, які містять дев'ять підрозділів, висновків і списку використаних джерел. Загальний обсяг дисертації становить 217 сторінок. Список використаних джерел містить 188 найменувань і займає 21 сторінку.

РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ НЕПРАЦЮЮЧИХ (ПРОБЛЕМНИХ) АКТИВІВ У БАНКІВСЬКІЙ СФЕРІ

1.1. Поняття та особливості непрацюючих (проблемних) активів у банківській сфері

Сьогодні українська банківська система є однією із най унікальніших у світі, особливо з огляду на те, в яких соціальних, економічних, політичних та безпекових умовах їй доводиться функціонувати. Взагалі, банківська система - це специфічна економічна й організаційно-правова структура, що забезпечує функціонування грошового обігу на ринку, а також економіки в цілому. У фінансово-економічному механізмі будь-якої країни банківська система має свою особливу роль і виконує ряд специфічних функцій. Однією з найбільш важливих є функція створення грошей і регулювання грошової маси, яка полягає в тому, що банківська система оперативно змінює масу грошей в обігу, реагуючи на зміни в попиті на гроші. Іншими словами, банківська система керує пропозицією грошей. Не менш важливою і відповідальною є функція забезпечення стабільності грошового ринку [81]. До загальних рис банківської системи, на переконання С.О. Рекіянова, можна віднести такі [140]: 1) поєднання однотипних елементів. Банківська система складається з багатьох однотипних елементів, які мають однакові цілі. У цій системі такими елементами є окремі банки, основною метою яких, за винятком Національного банку України, є отримання прибутку; 2) динамічність системи. Банківська система постійно розвивається та адаптується до змін економічної ситуації в країні, удосконалюється відповідно до нових вимог ринкової економіки, зокрема, змінюються методи та інструменти банківської діяльності, розширюється коло банківських операцій; 3) закритість системи. Банківська система є системою закритого

типу, що проявляється в концентрації уваги її суб'єктів на специфічній діяльності, пов'язаній з грошовою сферою та виконанням суто банківських операцій. Значний обсяг банківської інформації згідно з національним законодавством є банківською таємницею і не може бути розголошений чи переданий в інші системи; 4) саморегуляція системи. Банківська система здатна саморегулюватися: у разі банкрутства одного з банків інші банки займають його нішу. Зміни в економічній ситуації в країні призводять до відповідних змін у методах діяльності банків, які, наприклад, можуть перетворюватися зі спеціалізованих на універсальні [140].

Отже, банківська система – це надважливий елемент забезпечення стабільного функціонування української економіки, а тому важливим завданням законодавця є створення належних умов для її роботи. В даному контексті варто погодитись із точкою зору О.А. Костюченко, яка зазначає, що умовами нормального функціонування банківської системи є: 1) достатня кількість у країні діючих банків і кредитних установ. Систему слід розглядати як таку, що постійно розвивається і кількісно та якісно змінюється; 2) відсутність у системі зайвих елементів, тобто банківських установ, які не приступили до виконання банківських операцій у встановлені строки, не мають належним чином оформлених ліцензій на здійснення банківських операцій або утворені не відповідно до чинного законодавства та акта засновника про створення; 3) наявність центрального банку, який виступає основним координатором кредитних інститутів та ефективно виконує функції управління грошово-кредитними і фінансовими процесами в економіці; 4) існування поряд із центральним банком найрізноманітніших комерційних банків, які охоплюють усі сфери національної економіки і зовнішньоекономічні зв'язки, здійснюють широкий діапазон банківських операцій та фінансових послуг для юридичних і фізичних осіб; 5) діяльність банків і кредитних установ, які не обмежуються акумуляцією і розподілом

коштів підприємств, організацій, а сприяють накопиченню капіталу, активно втручаються в усі сфери економіки [70].

Таким чином, роль банківської системи для держави і суспільства складно переоцінити, адже: *по-перше*, через неї вбачається можливим забезпечити стабільність економіки, шляхом регулювання грошової маси в державі, а також підтримки курсу валют, тощо; *по-друге*, вона діє як посередник між тими, хто має надлишок фінансових ресурсів (вкладники), та тими, хто потребує фінансування (позичальники), що в свою чергу сприяє ефективному розподілу капіталу та підвищенню продуктивності економіки; *по-третьє*, через неї забезпечується функціонування платіжних систем, які є критично важливими для здійснення економічних транзакцій. Це включає обробку платежів, грошових переказів та інших фінансових операцій, що підтримує економічну активність фізичних та юридичних осіб; *по-четверте*, банківська система сприяє економічному зростанню, забезпечуючи фінансування інновацій, нових технологій та підприємницької діяльності. Все зазначене в сукупності дозволяє підняти рівень життя населення та конкурентоспроможності національної економіки на міжнародному рівні. Важливим аспектом є те, що саме через банківську систему вбачається можливим надавати кредити різним секторам економіки, а також фізичним та юридичним особам.

Банківська система складається із ряду внутрішньо організованих елементів, до яких, зокрема, відносяться: Національний банк України (далі – НБУ), який є центральним банком України, особливим центральним органом державного управління у банківській галузі, а також банки: державні, кооперативні, акціонерні, а також представництва іноземних банків. І.А. Безклубий зазначає, що банк – це юридична особа, що з моменту запису до Державного реєстру банків набуває цивільної правоздатності та дієздатності й має право надавати окремі фінансові послуги, за умови отримання ліцензії НБУ, здійснювати в сукупності операції щодо залучення

грошових коштів фізичних і юридичних осіб та розміщення залучених коштів від свого імені, на власних умовах та на власний ризик, відкриття й ведення банківських рахунків фізичних та юридичних осіб [12, с.76].

Л.П. Гуляєва дійшла до висновку, що залежно від цілей доцільно виділити два ключові поняття «банк»: 1) універсальне визначення поняття - характеризує об'єкт дослідження незалежно від того, з якою метою та цілями вивчається дане явище чи процес. Відмінною рисою такого тлумачення є універсальність його застосування, тобто можливість, користуючись визначенням поняття, дати конкретну відповідь: чи належить певний об'єкт до категорії, яка визначена поняттям. По відношенню до категорії «банк» це означатиме, що, користуючись універсальним поняттям, можна чітко визначити, чи певна установа є банком, чи ні. Якщо ж певний об'єкт такому визначенню не відповідає, то він не може бути визнаний банком;

2) специфічне визначення поняття - характеризує об'єкт із урахуванням мети та завдань дослідження. З цієї точки зору, визначення має показувати місце та роль об'єкта дослідження у певних економічних процесах, що досліджуються науковцем. Так, наприклад, при вивченні впливу діяльності банків на економічне зростання вважаємо, що специфічне визначення поняття «банк» доцільно трактувати виходячи з обґрунтування ролі діяльності банків у відтворювальному процесі, забезпечення безперервності та розширеного характеру якого банками створює можливості для економічного зростання [38]. Сучасний банк, пише О.В. Васюренко, – це фінансовий посередник. У найзагальнішому вигляді можна виділити три основні групи базових функцій, які виконують банки: платіжно-розрахункову (посередництво банків при платежах і розрахунках); ощадно-капіталотворчу (мобілізація заощаджень від населення та фізичних осіб); кредитно-інвестиційну (утворення кредитних засобів обігу) [25, с. 14-16]. Втім, незважаючи на це, саме кредитування суб'єктів господарської діяльності та громадян є ключовим напрямом банківської діяльності.

З огляду на наведені вище визначення цілком справедливим буде говорити про те, що важливим напрямком діяльності держави має бути забезпечення фінансової стійкості банків в Україні, адже від неї напряду залежить фінансово-економічна стабільність в державі. Фінансова стійкість банків означає їхню здатність витримувати різні економічні та фінансові турбуленції без серйозних втрат і безпеки для вкладників. Вона визначається різними показниками, такими як капіталізація банку, рівень ліквідності, якість активів, ефективність управління ризиками та загальна фінансова дисципліна. Забезпечення фінансової стійкості є ключовою метою банківського нагляду та регулювання. Зазначимо, що оцінка стійкості банків здійснювалась на основі «Положення про здійснення оцінки стійкості банків і банківської системи України», затвердженим постановою від 22 грудня 2017 р. № 141, втім наразі набрала чинності постанова Правління Національного банку України від 12 квітня 2024 р. № 44, якою постановлено не здійснювати у 2024 р. щорічної оцінки стійкості банків, передбаченої Положенням про здійснення оцінки стійкості банків і банківської системи України, затвердженим постановою від 22 грудня 2017 р. № 141 [149]. Втім зазначимо, що у 2023 році національний банк вперше з початку повномасштабного вторгнення здійснив оцінку стійкості банків і банківської системи. В межах цього процесу проведено оцінку якості активів (AQR) та показників діяльності і капіталу на трирічному горизонті для 20 найбільших банків з часткою понад 90% у чистих активах сектору. Результати оцінки свідчать, що в цілому банки адекватно оцінюють кредитний ризик. Коригування пруденційних резервів за результатами AQR становили лише близько 1%, за результатами верифікації вартості заставного майна – 0,5%, унаслідок екстраполяції результатів AQR на весь кредитний портфель деяких банків – менше ніж 0,5%. Всі ці коригування не мали значного негативного впливу на капітал банків. Головною причиною виникнення потреби в капіталі для п'яти банків стала їхня значно нижча за середню для сектору

операційна ефективність. Майже всі ці банки мали низьку процентну маржу та високе співвідношення операційних витрат і доходів у звітному періоді (з 1 квітня 2022-го до 1 квітня 2023 року) [11].

Разом із тим, незважаючи відносно фінансову стійкість, одним із ключових чинників, які наразі заважають функціонуванню банків зокрема, та банківської системи в цілому, є зростання кількості проблемних (непрацюючих) активів. Збільшення кількості останніх тягне за собою: 1) зниження якості активів банку; 2) підвищення обсягу збитків (або недоотриманого прибутку) за кредитними операціями; 3) зниження загального рівня доходності акціонерів; 4) зменшує рівень довіри населення до банку. Все це в свою чергу знижує загальний рівень прибутковості банку, а відтак і його стійкості до коливань фінансового ринку, а також соціальної, економічної та політичної ситуації в країні.

Тож, що взагалі представляють собою непрацюючі (проблемні) активи. Перш за все, варто відзначити, що їх наявність обумовлена, як зазначалось вище, банківським кредитуванням. Взагалі, «кредит (від лат. «creditum» – позика, борг) є однією з найскладніших економічних категорій. Його необхідність обумовлена розвитком товарно-грошових відносин і специфікою, такою як оборотна вартість. Надання кредиту являє собою окрему форму грошових відносин зі своїми особливостями, які пов'язані з обслуговуванням процесу розширеного відтворення та забезпеченням його неперервності. Тимчасове звільнення грошових коштів та тимчасова потреба в них є основою функціонування кредитних відносин» [158]. Ю. Потійко вказує, що кредит є економічною категорією, що передбачає акумулювання тимчасово вільних коштів бюджету, централізованих державних позабюджетних фондів, господарюючих суб'єктів та населення для подальшої їх видачі позичальникам на умовах повернення, платності, реального забезпечення, строковості та цільового використання [122].

Досить цікавим з юридичної точки зору є визначення Г.Ю. Шемшученко, відповідно до якого «банківський кредит є формою реалізації кредитних правовідносин, що реалізується на підставі кредитного договору у відносинах між банком (кредитором) і клієнтом (позичальником) шляхом передачі залучених банком у вклади грошових коштів у власність позичальнику на умовах строковості, платності, повернення, забезпечення і цільового використання. При цьому кредитора слід розглядати як суб'єкта кредитних відносин, який надає кредити іншому суб'єкту господарської діяльності в тимчасове користування, а позичальника – як суб'єкта кредитних відносин, який отримав у тимчасове користування грошові кошти на умовах повернення, платності, строковості» [175, с. 6].

Т.В. Бессараб аналізуючи економіко-правову літературу та норми чинного законодавства виділяє комплекс істотних ознак банківського кредиту: 1) банківський кредит є основною формою позики, де банки надають грошові кошти на тимчасове користування, як готівкою, так і безготівковими засобами; 2) це специфічний вид позики, що надається банками як юридичними особами, зареєстрованими в Національному банку та мають ліцензію на кредитні операції. В Україні, в системі дворівневих банків, банківський кредит може бути наданий як центральним, так і комерційним банком; 3) основою для надання кредиту є позичковий капітал банку, що формується через накопичення тимчасово вільних коштів і використовується банком на його власних умовах і на власний ризик з метою отримання прибутку; 4) банківський кредит надається юридичним і фізичним особам, а також державі (як позичальникам у кредитних відносинах); 5) кредити класифікуються на внутрішні та міжнародні в залежності від сфери застосування; 6) надання банківського кредиту здійснюється відповідно до принципів кредитування, таких як зворотність, оплатність, строковість, цільове призначення, матеріальна забезпеченість. Недотримання цих принципів може призвести до недійсності кредитного договору,

належності санкцій з боку Національного банку України до банків і, в кінцевому підсумку, припинення кредитних відносин; 7) відповідно до кожного принципу кредитування розрізняються різні типи банківських кредитів; 8) залежно від позичальників та мети використання існують виробничі, споживчі, інвестиційні, цінні папери, міжбанківські, імпорتنі та експортні кредити; 9) за характером цільового призначення розрізняються кредити на оборотні та капітальні витрати, а також на основні фонди; 10) відповідно до принципу «матеріальної забезпеченості», кредити можуть бути забезпеченими (банковими) або незабезпеченими (персональними), забезпечення кредитів, які надаються банками, полягає в наданні застави, гарантій та страхуванні кредитного ризику [13, с.219-220].

Варто погодитись із точкою зору Н.К. Жукової та Н.В. Зражевської, які зазначають, що позитивна роль банківського кредиту розкривається за такими напрямками: вплив на розвиток та структурний склад видів економічної діяльності, сприяння розвитку діяльності суб'єктів господарювання, підвищення платоспроможності населення, скорочення витрат обігу через створення кредитних документів [54]. Окрім того, вчені доходять до наступних висновків: по-перше, банківський кредит сприяє розвитку різних секторів економіки та впливає на їх структуру. Особливу підтримку отримують галузі, які забезпечують достатню рентабельність для погашення кредитів, такі як оптова і роздрібна торгівля, обробна промисловість, сільське господарство, операції з нерухомістю. Кредитування інших галузей здійснюється обмежено через низьку прибутковість і конкуренцію, за винятком стратегічно важливих секторів, які підтримує держава за рахунок Державного бюджету; по-друге, банківський кредит є важливим джерелом фінансування для суб'єктів підприємницької діяльності, особливо в умовах недосконалого фондового ринку, надаючи як короткострокові, так і довгострокові ресурси; по-третє, банківське кредитування домогосподарств сприяє підвищенню їхньої

платоспроможності через споживче кредитування, а також сприяє соціальній стабільності через іпотечне кредитування, яке підтримується ресурсною підтримкою банків та компенсацією державою відсотків молодим сім'ям; по-четверте, банківський кредит позитивно впливає на економію витрат обігу, оскільки сприяє зменшенню витрат на виробництво, обіг, транспортування, облік та зберігання грошей. Він також сприяв розвитку кредитних інструментів, таких як векселі і чеки, які частково можуть виконувати функції грошей [54].

Таким чином, проведений аналіз дає змогу констатувати, що кредит – це фінансова операція, при якій одна сторона (кредитор) надає іншій стороні (позичальнику) кошти або інші ресурси на певний термін під зобов'язання їх повернення з відсотками. Кредит може бути наданий у різних формах, включаючи грошові позики, товарні кредити, кредитні лінії, а також інші способи фінансової підтримки. В свою чергу банківський кредит – це фінансова послуга, за якою банк надає грошові кошти фізичним або юридичним особам на певний термін під зобов'язання їх повернення з відсотками. Це основна форма кредитування, яка здійснюється банками, що мають відповідну ліцензію та регулюються НБУ, а також за допомогою інших фінансових регуляторів.

Значення кредиту, як фінансово-юридичного явища полягає у наступному: *по-перше*, кредитування сприяє зростанню економіки, надаючи підприємствам необхідні ресурси для розширення виробництва, інвестування в нові проекти та модернізації обладнання; *по-друге*, кредитні ресурси забезпечують безперервність фінансових потоків в економіці, дозволяючи підприємствам і домогосподарствам здійснювати великі покупки та інвестиції, які за інших умов були б недоступні; *по-третє*, споживчі кредити та іпотечні позики допомагають покращити якість життя громадян, забезпечуючи доступ до житла, освіти та інших важливих потреб; *по-четверте*, для банків та економіки кредит дозволяє ефективніше

використовувати тимчасово вільні кошти, сприяючи їх перерозподілу до тих сфер, де вони найбільш необхідні; по-п'яте, використання кредитних інструментів, таких як векселі та чеки, знижує витрати на обіг, облік та зберігання грошових коштів.

Втім, незважаючи на всі позитивні аспекти банківського кредитування, негативним моментом є те, що сьогодні існує низка ризиків, пов'язаних із їх неповерненням. Останнє в свою чергу призводить до виникнення непрацюючих (проблемних) активів у банківській сфері. Так, банк є таким, що має значний рівень проблемних активів, якщо в нього хоча б один із таких показників перевищує п'ять відсотків: 1) співвідношення загальної суми боргу за кредитами, наданими юридичним та фізичним особам, які класифіковані як непрацюючі активи, до загальної суми боргу за кредитами, наданими юридичним та фізичним особам; 2) співвідношення балансової вартості стягнутого майна до загальної суми боргу за кредитами, наданими юридичним та фізичним особам, та балансової вартості стягнутого майна [129].

М.І. Крупка та О.Б. Баран вказують, що «проблемні активи представляють собою сукупність протермінованої заборгованості за кредитами, а також частини термінової та реструктуризованої заборгованості, за якими виявлено ознаки проблемності щодо повернення, пов'язані з недостатністю або відсутністю забезпечення за кредитом та наявністю негативної інформації про здатність боржника виконати свої зобов'язання згідно з кредитним договором» [78, с. 215]. Ю.І. Осечко зазначає, що досліджуване поняття слід розглядати у вузькому та широкому розумінні. Так, у вузькому значенні це – прострочений кредит/фінансове зобов'язання та нараховані доходи за цими операціями, строк сплати за якими прострочений більше 90 днів, тобто кредитна заборгованість, класифікована за IV і V категоріями якості. В широкому розумінні це – сукупність простроченої кредитної заборгованості (кредитів/фінансових

зобов'язань, відсотків), строк сплати за якою прострочений більше 31 дня за основним боргом та/або відсотками, а також частини заборгованості за реструктуризованими, рефінансованими, пролонгованими кредитами, за якими існує ризик несвоєчасного погашення заборгованості, зниження ринкової вартості забезпечення, погіршення фінансового стану позичальника та/або мають місце організаційні ознаки проблемності [107, с.35; 73]. О.О. Мельник вказує, що непрацюючий актив (NPL) – це позика, де позичальник перебуває у дефолті через те, що не сплатив заплановані платежі протягом певного періоду. Хоча точні елементи неналежного статусу можуть варіюватися залежно від умов конкретного позики, «відсутність платежу» зазвичай визначається як нульова виплата основного боргу або відсотків. Зазначений період також варіюється залежно від галузі та типу кредиту. Зазвичай цей період становить 90 днів або 180 днів [92].

О. В. Шевченко у своїй роботі «Проблемні активи банків: методи їх оцінки та управління» пропонує таке визначення проблемних активів - це активи, які не генерують дохід для банку, свідчать про його неплатоспроможність та можуть призвести до фінансових втрат [174]. О.М. Григоренко у монографії «Банківський менеджмент: теорія та практика» визначає проблемні активи як «активи, які втратили свою ліквідність, мають низьку якість або не відповідають очікуванням банку щодо їх прибутковості» [37]. О.А. Петренко у статті «Методи класифікації та резервування проблемних активів банків» пропонує класифікувати проблемні активи за такими критеріями: ступінь простроченості, наявність застави, ймовірність відшкодування [115]. І.Ю. Тарануха доводить, що проблемні активи – «це сукупність простроченої заборгованості, а також частини строкової та реструктурованої заборгованості, за якими встановлено ознаки проблемності повернення, пов'язані з недостатністю або відсутністю забезпечення за кредитом, наявністю ознак фінансових проблем у

позичальника або наявністю негативної інформації про його здатність виконати свої зобов'язання» [152, с.241].

М.І. Крупка та О.Б. Баран вказують, що з огляду відсутність загальноприйнятого тлумачення сутності терміна проблемні (непрацюючі) активи, можна сформулювати таке визначення – це сукупність протермінованої заборгованості за кредитами, а також частини термінової та реструктуризованої заборгованості, за якими виявлено ознаки проблемності щодо повернення, пов'язані з недостатністю або відсутністю забезпечення за кредитом та наявністю негативної інформації про здатність боржника виконати свої зобов'язання згідно з кредитним договором. На нашу думку, потрібно враховувати потенційні проблеми, що назрівають навколо заборгованості, терміни погашення якої відповідно до графіка не настали або офіційно пролонговані, але простежуються реальні ризики несвоєчасного або неповного виконання зобов'язань позичальником щодо повернення кредитних коштів [78].

Зарубіжні вчені також по-різному підходять до тлумачення проблемних (непрацюючих) активів. Зокрема: Basel Committee on Banking Supervision (BCBS) у документі «Basel III: Leverage Ratio Framework» визначає проблемні активи як "активи, за якими існує високий ризик невідшкодування [184]. International Monetary Fund (IMF) у документі «Financial Stability Assessment Program: Ukraine» визначає проблемні активи як активи, які не відповідають очікуванням банку щодо їх прибутковості та можуть призвести до фінансових втрат [186]. European Central Bank (ECB) у документі «Guidance on Non-performing Loans» пропонує класифікувати проблемні активи за такими критеріями: ступінь простроченості, наявність застави, ймовірність відшкодування, розмір резервів [185].

Ж.І. Торяник у своєму науковому дослідженні дійшов до висновку, що у міжнародній практиці є три основні підходи для категоризації проблемних активів: «1) Бухгалтерський підхід (impaired/non-impaired): актив є

знеціненим, коли є об'єктивні свідчення появи втрат (зокрема, значні фінансові труднощі боржника, порушення умов контракту, можливість банкрутства, надання позичальнику поступок, які в нормальних умовах були би неможливими, ін.); знецінення визначається із урахуванням наявності застави; 2) пруденційний підхід (defaulted asset/loan) – використовується в т.ч. під час розрахунку розміру регулятивного капіталу, кредитного ризику, ін. Дефолт визнається за боржником у разі: – прострочення > 90 днів; – низька ймовірність виконання зобов'язань у повному обсязі без реалізації забезпечення; 3) підхід статистичної звітності для уніфікації між юрисдикціями та отримання порівнюваних міжнародних даних. Непрацюючою (NPE/ NPL) визнається: – вся знецінена заборгованість (impaired); – заборгованість, за якою настав дефолт (defaulted); – вся інша заборгованість, яка не знецінена або за якою не настав дефолт, але: є матеріальною з простроченням > 90 днів; є ознаки низької ймовірності виконання зобов'язань у повному обсязі без реалізації забезпечення незалежно від кількості днів прострочення» [102; 157].

Підбиваючи підсумок представленого підрозділу наукового дослідження слід узагальнити, що проблемні (непрацюючі) активи у банківській сфері – це активи, які не генерують очікуваних доходів та становлять підвищений ризик для фінансової стабільності банку. Вони включають кредити, аванси та інші фінансові інструменти, по яким позичальники не виконують свої платіжні зобов'язання вчасно або в повному обсязі протягом встановленого періоду (зазвичай більше 90 днів). Проблемні активи вимагають від банку спеціального обліку, управління та регулювання з метою мінімізації фінансових втрат та підтримки належного рівня ліквідності та платоспроможності.

До характерних особливостей непрацюючих (проблемних) активів у банківській сфері найбільш доцільно віднести наступні:

- наявність чітко визначених на міжнародному та національному рівнях чинників, за якими банківські активи підпадають під критерій непрацюючих (проблемних);
- чітка урегульованість процедур управління непрацюючими (проблемними) нормами адміністративного права, а також наявність чіткого порядку примусового стягнення заборгованості;
- особливий правовий статус суб'єктів, які уповноважені здійснювати діяльність у напрямку управління непрацюючими (проблемними) активами;
- широке використання арбітражних та судових процесів, спрямованих на стягнення простроченої заборгованості з позичальників, які не виконують взяті на себе обов'язки;
- банківське законодавство, зазвичай, вимагає від банків створювати резерви для покриття потенційних збитків від непрацюючих активів;
- широкий набір форм та методів для управління непрацюючими (проблемними) активами, які в своїй діяльності можуть використовуватися спеціально уповноваженими суб'єктами;
- законодавством передбачено широкий інструментарій для захисту прав позичальників, включаючи процедури оскарження дій банків, захист від надмірного стягнення боргу та інші механізми захисту від неправомірних дій;
- протидія та управління непрацюючими (проблемними) активами є прерогативою самих банків, однак при цьому це питання контролюється та забезпечується Національним банком України.

1.2. Чинники, які обумовлюють виникнення непрацюючих (проблемних) активів у банківській сфері

Сьогодні Україна знаходиться у надскладному економічному, соціальному та політичному становищі, що в свою чергу обумовлює необхідність забезпечення ефективного функціонування всіх сфер життєдіяльності держави, а особливо її фінансового сектору. Важливим елементом останнього є банківська система, яка в умовах ведення повномасштабної війни зіштовхнулась із великою кількістю ризиків, серед яких особливе місце відводиться непрацюючим (проблемним) активам. При цьому слід зауважити, що виникнення таких активів у банківській сфері обумовлюється рядом чинників, які носять різноманітний характер.

Повномасштабне вторгнення росії в Україну переломило тенденцію до поступового скорочення частки непрацюючих кредитів (NPL), яке тривало з 2018 року: за цей час обсяг NPL зменшився на майже 300 млрд грн, частка в кредитному портфелі скоротилася з 55% до 27% станом на 1 березня 2022 року [169]. Така тенденція, перш за все, свідчила про зміцнення банківської системи нашої країни, а також про збільшення рівня платоспроможності населення. У березні – травні 2022 року частка непрацюючих кредитів залишалася майже незмінною, зокрема через регуляторні пом'якшення в частині оцінки кредитного ризику. Втім, починаючи з червня 2022 року, банки розпочали поступове визнання NPL. На 1 січня 2023 року частка непрацюючих кредитів (NPL) у банківському секторі зросла до 38%. Обсяг непрацюючих кредитів за березень – грудень 2022 року збільшився на 127 млрд грн до 432 млрд грн. Близько 75% NPL сектору сконцентровано в державних банках, зокрема понад 40% припадає на Приватбанк. Наслідки війни – руйнування активів та заставного майна, падіння доходів та погіршення платоспроможності позичальників знижують їх спроможність обслуговувати кредити, знижують якість кредитних портфелів банків та

зумовлюють збільшення відрахувань у резерви. Банки вже визнали значні кредитні втрати – від початку повномасштабної війни обсяги відрахування в резерви під кредити перевищили 100 млрд. грн. і становлять понад 12% кредитного портфеля, що банки мали наприкінці лютого 2022 року. Потенційні втрати кредитного портфеля внаслідок війни, економічної кризи та енергетичного терору країни-агресора можуть сягнути 30%. Своєчасна оцінка банком кредитного ризику та проведення виважених реструктуризацій за потреби – запорука подальшої стійкості банків [169]. Таке збільшення частки непрацюючих (проблемних) активів, безумовно, негативно впливає на роботу банку.

Розмірковуючи безпосередньо про чинники, які обумовлюють виникнення непрацюючих (проблемних) активів у банківській сфері, варто відзначити, що їх перелік є досить широким, а відтак останні, як вбачається, доцільно поділити на групи: 1) зовнішні, зокрема: а) нормативно-правові; б) політичні; в) фінансово-економічні; г) безпекові; г) демографічні; 2) внутрішні чинники, які включають: а) організаційно-управлінські; б) кадрові; в) інформаційно-аналітичні.

Так, розглядаючи першу групу чинників варто вказати, що з початком повномасштабного вторгнення законодавцем було здійснено ряд кроків у напрямку вдосконалення законодавства у сфері банківської діяльності. До прикладу, Національний банк України вітає ухвалення Закону України № 2120-IX "Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану" (далі – закон). Новий закон змінює низку правил роботи банків та небанківських фінансових установ, зокрема тих, що надають послуги з кредитування. Мета цих змін – насамперед полегшити ситуацію для українців-позичальників на час війни та післявоєнного відновлення економіки. Для цього новий закон передбачає, що на час дії воєнного стану та в тридцятиденний строк після дня його припинення або скасування споживач не буде нести

відповідальності перед кредитором у разі прострочення виконання зобов'язань за споживчим кредитом. Крім того, у разі допущення такого прострочення споживач звільняється, зокрема, від обов'язку сплати кредитором неустойки (штрафу, пені) та інших платежів, сплата яких передбачена договором про споживчий кредит за прострочення виконання (невиконання, часткове виконання) споживачем зобов'язань за таким договором [103]. Втім, з 13 липня 2022 року кредитні канікули перестали функціонувати, а тому у разі несплати щомісячного платежу в повному розмірі у зазначену дату – платіж почав вважатися простроченим. Відповідні канікули, за словами самого законодавця, було скасовано для забезпечення стабільної роботи банківської системи, адже це тимчасова підтримка тих клієнтів, які не мали жодної можливості сплачувати платежі за кредитами або кредитними картками. Інші великі банки ще раніше припинили надавати кредитні канікули за картками та кредитами, а саме з червня цього року [156]. Така непослідовність дій законодавця призвела до того, що велика кількість кредитів «випала у просрочку», оскільки на початку війни було проголошено, що такий стан речей буде тривати аж до закінчення воєнного стану. І це лише декілька прикладів того, як непослідовність дій законодавця призвели до зростання кількості проблемних активів у банківській сфері.

Варто вказати і позитивні моменти. Так, 21 червня 2022 року Кабінетом Міністрів України було прийнято Постанову № 738 «Деякі питання надання грантів бізнесу» та затверджено «Порядок надання мікрогрантів на створення або розвиток власного бізнесу», «Порядок надання грантів для створення або розвитку садівництва, ягідництва та виноградарства», «Порядок надання грантів для створення або розвитку тепличного господарства», «Порядок надання грантів на створення або розвиток власного бізнесу учасникам бойових дій, особам з інвалідністю внаслідок війни та членам їх сімей» [45]. Зазначена Постанова практично розширила, доповнила та деталізувала

Постанову Кабінету Міністрів України № 28 від 24.01.2020 р. «Про надання фінансової державної підтримки», якою в редакції постанови КМУ від 14.03.2023 р. № 229 було затверджено «Порядок надання фінансової державної підтримки суб'єктам підприємництва» [121]. Потужна фінансова підтримка бізнесу з боку держави у поєднанні з висунутими вимогами стали вагомим стимулом для вітчизняного бізнесу [177].

Наступним зовнішнім чинником, як зазначалось раніше, є політичний. Взагалі, пише І. Петренко, державна політика – це діяльність органів державної влади з управління та керівництва суспільством на основі єдиних цілей, принципів і методів, яка передбачає розробку, законодавче закріплення та впровадження державних цільових програм у різних сферах суспільного життя з метою розв'язання нагальних проблем чи задоволення потреб суспільства. Вагоме місце в державній політиці належить структуруванню інтересів різних груп населення та пошуку компромісу між ними, адже остаточне рішення має максимально наближати суспільний гаразд [114]. В свою чергу фінансова політика – це система державних заходів, спрямованих на мобілізацію фінансових ресурсів, їх розподіл і використання для виконання державою своїх функцій. Як зазначають автори підручника з теорії фінансів, державна фінансова політика – це сукупність заходів держави з організації та використання фінансів для забезпечення економічного й соціального розвитку країни. В останній визначаються: – основні напрями розвитку народного господарства країни; – загальний обсяг фінансових ресурсів держави; – джерела утворення фінансових ресурсів і напрямки їх використання; – створення ефективної системи управління фінансами; – опрацювання досконалого механізму регулювання та стимулювання економічно-соціальних процесів у державі за допомогою фінансових інструментів [181, с. 208]. Головним завданням фінансової політики, вказує І. Борисова, є забезпечення відповідними фінансовими ресурсами реалізації тієї чи іншої державної програми економічного і

соціального розвитку, зовнішньополітичної діяльності. Далі авторка вказує, що фінансова політика визначається як: 1) політика держави та інших суб'єктів господарювання у сфері фінансів; 2) складова частина економічної політики держави (суб'єктів економіки); 3) сукупність фінансових заходів (розподільчих і перерозподільчих), які здійснюються відповідними суб'єктами через фінансову систему [17].

Оцінюючи загальний стан державної фінансової політики, яка в тому числі торкнулась банківської сфери, варто відзначити, що вона мала як позитивні, так і негативні сторони. Так, з позитивного боку варто відзначити те, що Уряд вжив низку заходів для стабілізації фінансової системи, включаючи: збільшення військових видатків; запровадження жорсткішої та, водночас, більш гнучкої політики у банківській сфері; отримання міжнародної фінансової допомоги, що допомогло стабілізувати курс та забезпечити стабільність діяльності банків у країні; проведення переговорів про реструктуризацію державного боргу, тощо. Ці заходи допомогли стабілізувати гривню та запобігти гіперінфляції. Втім, варто виділити і недоліки відповідної політики, зокрема: деяка хаотичність дій Уряду на початку повномасштабного вторгнення, що призвело до підриву довіри населення до банківської системи; запровадження та ліквідація програм підтримки населення, зокрема щодо сплати кредитів; держава не має сформованої стратегії розвитку банківської системи та підвищення рівня довіри до неї з боку громадян.

Наступними, не менш важливими за вказані раніше, є фінансово-економічні чинники виникнення непрацюючих (проблемних) активів у банківській сфері в сучасних умовах. Так, унаслідок війни очікується падіння ВВП більш як на третину та суттєве прискорення інфляції. Щоб уникнути неконтрольованої девальвації та впливів капіталу, НБУ тимчасово зафіксував обмінний курс та запровадив валютні обмеження, підтримуючи валютний ринок інтервенціями. Фінансування потреб бюджету та

поповнення міжнародних резервів НБУ можливі завдяки масштабній фінансовій допомозі країн-партнерів. Водночас закриття зовнішніх боргових ринків не є проблемою для банків, які переважно фондуються всередині країни і не залежать від зовнішніх запозичень. Падіння економічної активності матиме тривалий негативний вплив на доходи бізнесу та населення, а отже і на якість кредитного портфеля банків. Це також призведе до зменшення попиту на послуги фінансового сектору [165]. Кредитний попит серед населення та бізнесу під час війни значно знизився, як і ризик-апетит банків до надання нових позик. Зростає лише гривневе корпоративне кредитування, переважно завдяки програмам державної підтримки. Слабкий фінансовий стан бізнесу та населення стримуватиме активне банківське кредитування в післявоєнний період, тому урядові програми часткової компенсації процентної ставки та часткового гарантування кредитів мають зберегтися. Відновлення сегменту незабезпеченого споживчого кредитування відбудеться швидше, але темпи будуть далекі від довоєнного рівня. Іпотечне кредитування на деякий час буде повністю призупинено. Для його відновлення також варто скористатися програмами підтримки. Вперше за п'ять років сектор став збитковим через різке зростання відрахувань до резервів. Надалі збитки банків від кредитного ризику зростатимуть: за очікуваннями НБУ, банки через кризу втратять щонайменше 20% кредитного портфеля. Банки використовуватимуть капітал для покриття цих збитків. Запас капіталу перед початком повномасштабної війни значно перевищував мінімально необхідні рівні, тому банки мають високий запас міцності. До того ж багато великих банків збережуть операційну ефективність і зможуть після війни поповнити капітал через отримання прибутку [165].

Експерти однастайні у тому, що Для поточного 2024 року консенсусна оцінка порівняно з попередньою дещо погіршилася. Так, за прогнозами експертів зростання ВВП у 2024 році очікується на рівні 3,6% (порівняно з оцінкою 4,2% станом на жовтень 2023 року), що загалом може бути пояснено

ефектом більш високої бази 2023 року. Водночас такі оцінки на 2024 рік також зберігають певну варіативність - від 2,1% до 5%. Широкий діапазон коливань зберігається і за низкою інших показників 2024 року, зокрема відсутня чітка визначеність в експертному середовищі щодо показників в сільському господарстві (від падіння виробництва на 3% до його зростання на 3,4%), імпорту товарів та послуг (від «мінус» 13% до «плюс» 6,7%) [65].

В оцінці інших показників експерти хоч і дають однакові тенденції на поточний рік, але зберігається широкий діапазон коливань. Головними консенсус-меседжами є: 1) вітчизняна економіка критично залежить від обсягів надходжень від міжнародних партнерів, які за прогнозами на середньострокову перспективу поступово зменшуватимуться; 2) на поточний рік експерти розділяють думку, що споживча інфляція буде нижчою, ніж оцінювалася раніше (на рівні 8,5% за рік порівняно з оцінкою 9,1% станом на жовтень 2023 року), але вищою за рівень 2023 року. Стримувати зростання цін у першій половині року в основному буде чинник достатньої пропозиції завдяки ефектам гарних минулорічних врожаїв, надалі чинником прискорення цін стане вичерпання домінантної дії цього чинника на фоні нижчого врожаю 2024 року, а також перенесення в ціни ефекту млявої девальвації гривні. У наступному році, у разі закінчення війни у 2024-му році, інфляція збережеться на рівні 8,2%, а в разі закінчення війни у 2025-му році, навпаки, зросте до 9,2%; 3) під час війни дефіцит бюджету залишатиметься високим, ураховуючи потреби держави (переважно оборони та соціального забезпечення), з подальшим його зменшенням на середньострокову перспективу; 4) реалізація відкладеного споживчого попиту після завершення війни та повернення мігрантів до країни буде важливим чинником зростання, проте масштаби повернення лишаються невизначеними; 5) високий рівень безробіття за його широкого діапазону коливань, у тому числі, є результатом нестачі інформації щодо стану ринку праці, неврегульованості питань щодо методології обліку окремих категорій

населення (врахування військовослужбовців, тимчасово окупованих територій та територій, на яких ведуться (велися) бойові дії) [65].

Не менш важливим фінансово-економічним чинником є високий рівень інфляції. Під інфляцією розуміють диспропорції між різноманітними сферами народного господарства (нагромадженням та споживанням, попитом та пропозицією, доходами та витратами держави, грошовою масою в обігу та потребами господарства в грошах і т. ін.), які проявляються в загальному зростанні цін. Інфляція виникає тоді, коли створюється такий тиск на підвищення загального рівня цін, що гроші знецінюються. Широке розповсюдження в економічній літературі поняття «інфляція» отримало в ХХ ст. після першої світової війни [51]. Зростання споживчих цін в Україні в лютому 2024 року уповільнилося до 0,3% з 0,4% у січні, 0,7% у грудні та 0,5% у листопаді, повідомила Державна служба статистики (Держстат) у п'ятницю. Відомство нагадало, що в лютому 2023 року воно було вищим - 0,7%, тож у річному виразі інфляція за підсумками лютого цього року знизилася до 4,3% із 4,7% за підсумками січня та 5,1% - за підсумками грудня та листопада. Зазначається, що в лютому-24 базова інфляція залишилася на рівні січня - 0,4% після нуля в грудні та 0,3% у листопаді. З урахуванням того, що в лютому-2023 базова інфляція становила 0,5%, у річному виразі вона знизилася за підсумками минулого місяця до 4,5% з 4,6% за підсумками січня [61]. Національний банк України прогнозує помірне пришвидшення інфляції та повернення її до цільового діапазону в наступному році. Очікується, що в найближчі місяці інфляція залишатиметься низькою, хоч і розвернеться в бік зростання. У II кварталі 2024 року вона повернеться до цільового діапазону НБУ $5\% \pm 1$ в. п. та тимчасово вийде за його межі в другому півріччі. Прогноз НБУ передбачає пришвидшення інфляції до 8,2% за підсумками 2024 року. Це відбудеться як через тиск з боку витрат бізнесу на оплату праці та подальше відновлення споживчого попиту, так і через вичерпання впливу тимчасових чинників, що

зумовили стрімкіше зниження інфляції на початку року. Йдеться, зокрема, про ефекти значних минулорічних врожаїв та м'якої зими цього року. Водночас послаблення зовнішнього цінового тиску та заходи монетарної політики НБУ стримуватимуть зростання цін. Збереження керованої ситуації на валютному ринку дасть змогу утримувати інфляційні та курсові очікування під контролем, що, зі свого боку, створюватиме простір для подальшого зниження облікової ставки. Це підтримає розвиток кредитування та відновлення економіки за одночасного забезпечення захисту гривневих заощаджень від інфляційного знецінення. Водночас НБУ адаптуватиме монетарну політику в разі істотних змін у балансі ризиків для інфляції й стійкості валютного ринку та за умови позитивних зрушень пришвидшить цикл зниження облікової ставки [62].

Поряд із рівнем інфляції варто вказати значні коливання курсу валют. «Згідно звіту про стабільність, опублікованого Національним банком у грудні 2023 року значні розриви платіжного балансу та неритмічне надходження міжнародної допомоги в першій половині року спричинили необхідність коригування валютного курсу. Відтак, офіційний обмінний курс гривні до долара було наприкінці липня знижено на 25%. Це рішення разом із коригуванням валютних обмежень, поступовим зростанням ринкових ставок у відповідь на червневе підвищення облікової ставки, запуском «зернового коридору» послабили тиск на валютному ринку. Відтак обсяги інтервенцій НБУ скоротилися. Однак валютний ринок усе ще не здатен самостійно збалансуватися, попит на валюту з боку бізнесу та населення залишається високим. Тож НБУ надалі компенсуватиме дефіцит валюти на ньому та зберігатиме політику фіксованого обмінного курсу. Водночас завдяки безпрецедентній допомозі від партнерів міжнародні резерви станом на кінець листопада вже перевищили довоєнний рівень та досягли 28 млрд. дол. Цей рівень покриває три з половиною місяці майбутнього імпорту. Подальше надходження міжнародної допомоги дасть змогу підтримувати резерви на

достатньому рівні. У березні 2023 року НБУ заявив про те, що планує поступово відпустити курс валют, проте коли саме це станеться точно спрогнозувати важко» [59; 55]. З моменту скасування режиму фіксованого курсу офіційний долар подорожчав на 10%, зрісши з 36,56 грн до 40,3 грн. Така тенденція неминуча, адже економіка споживає в рази більше імпорту, ніж заробляє на експорті товарів та послуг. У січні-квітні Україна імпортувала товарів та послуг на 29,8 млрд дол, а експорт становив лише 18 млрд дол. Від’ємне сальдо торгівлі за перші чотири місяці року сягнуло 11,76 млрд дол. У 2023 році цей показник становив 9,75 млрд дол. [29].

Отже, безумовно, фінансово-економічний стан країни прямо впливає на функціонування банківської системи, а також загальну платоспроможність населення, що свою чергу є чинником виникнення та зростання кількості непрацюючих (проблемних) активів у банківській сфері.

Далі в розрізі представленої проблематики слід вказати безпекові та демографічні чинники, які тісно пов’язані між собою. Так, говорячи про безпекову складову варто відзначити, що вже два з половиною років Україна піддається масштабним ракетним обстрілам, під які підпадають не тільки військова та критична інфраструктура, але й звичайні громадяни. Зазначене, безумовно, впливає на розвиток бізнесу в країні, а відтак і на платоспроможність населення. Саме тому це є чинником, який впливає на розвиток непрацюючих (проблемних) активів у банківській сфері в сучасних умовах.

Свої черги складна економічна ситуація призвела до виникнення негативних демографічних процесів. Від початку повномасштабної війни різниця між тими, хто виїхав, та тими, хто в’їхав до України, становить 2,7 млн осіб. Більша частина з них – 2,4 млн – громадяни України, решта – іноземці. У березні та квітні поточного року кількість українців, які повернулися на Батьківщину, перевищувала кількість тих, хто виїжджав. Але вже з травня 2023 року ситуація змінилася у протилежний бік – якраз у

період початку літніх відпусток. У першому півріччі 2023-го частка громадян, які покинули Україну та не повернулися, становила 3%. Для порівняння, протягом першого півріччя 2022 року ця частка дорівнювала 27,5%, а протягом усього минулого року – 13,6%. А ось іноземців за шість місяців цього року навпаки в'їхало більше, ніж виїхало – на 12 200 осіб. Така тенденція спостерігається щомісячно з лютого 2023-го. Загалом за півтора року, з січня 2022 року по червень 2023-го, державні кордони України перетнули 50 млн разів. З них залишили Україну 26,36 млн осіб, а в'їхали – 23,66 млн осіб [153].

На сьогоднішній день в Україні з 28,5 мільйонів людей економічно активними є лише близько 11,7 мільйонів українців. Про це йдеться у презентації Прогнозу економіки України на 2023-2024 роки, який був представлений експертами Українського інституту майбутнього (UIF). З 11,7 мільйонів економічно активних людей працюють лише до 9,3 мільйонів. А майже 2,7 мільйони українців є безробітними. За словами експертки економічних програм UIF Яни Лаврик, при цьому в країні лише 6-7 мільйонів людей, які «вивозять» на собі вітчизняну економіку. Наразі, в Україні є близько 28,5 млн людей. Але важлива не загальна цифра, а структура. Серед усіх цих 28,5 мільйонів у нас 16,8 мільйона це економічно неактивне населення – пенсіонери, діти. Економічно активними є десь 11,7 мільйона, але працюють реально з них тільки орієнтовно 9-9,3 мільйона. Якщо від цієї цифри відняти ще бюджетників, то залишається 6-7 мільйонів людей, які, по суті, є тією «упряжкою», яка везе на собі всю економіку» [24].

Окрім того, розглядаючи демографічні чинники, варто вказати втрату українських територій та населення, яке, відповідно, мало кредитні зобов'язання та через окупацію не мало можливість вчасно та в повному обсязі виконувати свої обов'язки.

Таким чином, зазначені вище чинники негативним чином відображаються на всьому економічному секторі нашої держави, в тому

числі й на банківській сфері України. А тому, далі в розрізі представленої проблематики звернемо увагу на внутрішні чинники, до яких найбільш доцільно віднести наступні:

а) організаційно-управлінські. Організаційна структура банку є важливою складовою успішного досягнення цілей обраної стратегії. Від рівня організації банку, налагодження стосунків між керівництвом та підлеглими залежить успіх його діяльності. Дуже часто хиби в організаційних структурах призводили навіть досить сильні банки до кризових ситуацій [82]. Тож, серед організаційно-управлінських чинників слід виділити наступні: 1) недостатньо ефективна організація роботи підрозділів оцінки та управління ризиками; 2) відсутність корпоративної культури, яка заохочує прозорість, відповідальність та високі етичні стандарти; 3) слабка система внутрішнього контролю, яка не дозволяє своєчасно виявляти та реагувати на проблеми; 4) використання застарілих технологій або відсутність інтегрованих інформаційних систем, що ускладнює моніторинг та управління кредитним портфелем; 5) недосвідченість або недостатня кваліфікація керівників, що приймають ключові рішення щодо кредитування та управління ризиками; 6) відсутність ефективних систем мотивації, які б заохочували працівників до якісного виконання своїх обов'язків; 7) відсутність чітких та ефективних процедур оцінки кредитоспроможності позичальників і прийняття рішень щодо кредитування; 8) невірна оцінка кредитних ризиків, що призводить до видачі кредитів ненадійним позичальникам; 9) відсутність ефективних процедур та механізмів для стягнення простроченої заборгованості.

б) кадрові чинники, які виходять, перш за все, із неякісного кадрового забезпечення та кадрової політики банківських установи. Так, кадровою політикою банку є комплекс дій, спрямованих на координацію, кооперацію та розвиток працівника з моменту його відбору та прийняття на посаду і завершуючи його звільненням. Важливим напрямком кадрової політики є

організація навчання, що дає можливість персоналу розвиватись та підвищувати ефективність праці. У процесі навчання застосовуються як методи навчання на робочому місці, так і методи навчання поза ним. Співробітники отримують нові знання і навички, відвідуючи зарубіжні навчальні заходи, семінари в межах України і беручи участь у внутрішніх програмах навчання [144]. Тож, до вказаних вище чинників варто віднести: відсутність необхідних знань та навичок у співробітників для адекватної оцінки кредитоспроможності позичальників та управління ризиками; недостатній досвід у сфері банківського кредитування та управління активами у ключових співробітників; висока плинність кадрів, що призводить до втрати накопиченого досвіду та знань; низька мотивація та залученість персоналу; низький рівень залученості та зацікавленості працівників у результатах своєї роботи; недотримання внутрішніх політик та процедур; погана комунікація між різними підрозділами банку, що ускладнює обмін інформацією та ефективне управління ризиками; відсутність програм професійного розвитку та підвищення кваліфікації співробітників; недостатня підтримка з боку керівництва щодо навчання та підвищення компетентності персоналу; неправильний розподіл функцій та обов'язків серед працівників, що призводить до неефективного використання кадрового потенціалу;

в) інформаційно-аналітичні. Взагалі, інформація – це сукупність відомостей про внутрішні та зовнішні зміни, що здійснюються щодо об'єкта управління. Інформація як комплекс різноманітних даних є основою динамічності системи управління. Маючи необхідну кількість інформативних даних, проводиться їх аналітична обробка і тільки після цього настає процес вибору і прийняття управлінського рішення [20, с.312]. Тож, до вказаної групи чинників слід віднести наступні: відсутність ефективної перевірки достовірності даних про фінансовий стан позичальників; використання застарілих або неефективних аналітичних методик та

інструментів для оцінки кредитоспроможності та ризиків; відсутність автоматизованих систем аналізу та прогнозування; розрізненість інформаційних систем банку, що ускладнює обробку та аналіз даних; недостатня аналітична підтримка систем розробки та прийняття рішень; недостатній захист даних від несанкціонованого доступу та кібератак.

Отже, проведене наукове дослідження дає змогу констатувати, що саме вказані вище чинники найбільш сильно впливають на виникнення непрацюючих (проблемних) активів у банківській сфері в сучасних умовах. Варто відзначити, що сьогодні законодавцю досить складно вирішити всі існуючі проблеми, втім окремі із них, як вбачається, можливо вирішити досить оперативно. Зокрема, йдеться про чинники внутрішні, зокрема організаційно-управлінські, кадрові та інформаційно-аналітичні, тобто за наявності яких відповідають безпосередньо НБУ та власне банківські установи.

1.3. Стан правового регулювання непрацюючих (проблемних) активів у банківській сфері та місце у ньому норм адміністративного права

Складність системи регулювання непрацюючих (проблемних) активів у банківській сфері обумовлює необхідність побудови ефективної системи нормативно-правових засад здійснення такої діяльності. Варто відзначити, що поняття «правові засади» в науковій літературі, зазвичай, тлумачиться у двох контексті. По-перше, як сукупність принципів, які лежать в основі здійснення певної діяльності. А по-друге, як сукупність нормативно-правових актів, за допомогою яких здійснюється нормативно-правове регулювання певних суспільних правовідносин. В розрізі представленої

проблематики, на нашу думку, найбільш доцільно говорити саме про другий аспект досліджуваного поняття.

Так, О.А. Котенко зазначає, що правове регулювання – це регламентація суспільних відносин засобами загальнообов’язкових правил поведінки і заснованих на них приписів індивідуального значення, що забезпечується в необхідних випадках державним примусом. Категорія «правове регулювання» виражає динамічну сутність всієї юридичної надбудови, вона характеризує активно-творчу сторону права, відображає процес перетворення його із можливості у дійсність [71]. В.М. Величко підкреслює, що правове регулювання - це впорядкування суспільних відносин, їх охорона, закріплення й розвиток за допомогою права. До основних ознак правового регулювання, на переконання автора, слід віднести такі 1) правове регулювання є різновидом соціального регулювання; 2) воно здійснюється за допомогою правових норм; 3) завдяки правовому регулюванню відносини між суб’єктами стають більш упорядкованими, оскільки юридичні норми визначають межі можливої та необхідної поведінки, тобто межі дозволеного; 4) правове регулювання має конкретний характер, адже завжди пов’язане з реальними відносинами; 5) воно має цілеспрямований характер, оскільки спрямоване на задоволення законних інтересів суб’єктів права; 6) ефективність правового регулювання залежить від того, яким саме правовим способом воно забезпечуватиметься; 7) правове регулювання гарантує реалізацію норм права на практиці [27, с. 117].

Правове регулювання, на переконання С.В. Бобровника, – це особливий різновид соціального, що: має визначений предмет, тобто сферу відносин, які усвідомлюються суб’єктами і мають для них і суспільства важливе значення; здійснюється нормативно закріпленими способами, які характеризують як активне право, так і пасивне право суб’єкта (дозволи), пасивний обов’язок вчиняти правомірні дії в інтересах уповноваженої сторони (зобов’язання); забезпечується певними методами, що координують

дії учасників суспільних відносин, характеризуючи їх рівне становище у сфері права, або визначають їх субординаційну підлеглість у процесі використання прав і вдосконалення обов'язків, підкреслюючи цим наявність в одного із суб'єктів владних повноважень; стосується діяльності визначених суб'єктів, якими можуть бути фізичні, посадові, юридичні особи, органи держави та держава в цілому; визначає межі державно-правового втручання у суспільні відносини, має цілеспрямований, організаційний та упорядкований характер; здійснюється за допомогою системи правових засобів, які в сукупності визначаються як механізм правового регулювання [14, с.497–498].

Т.Г. Андрусяк вказує, що «правове регулювання – це державно-владний вплив на суспільні відносини за допомогою правових засобів з метою їхнього впорядкування, утвердження, охорони і розвитку. Правове регулювання зумовлене низкою чинників, а саме: а) рівнем економічного розвитку суспільства; б) соціальною структурою суспільства; в) рівнем зрілості, стійкості суспільних відносин; г) рівнем правової культури громадян і посадових осіб; д) рівнем визначеності предмета, засобів і методів правового регулювання. Цілями правового регулювання є: а) закріплення за допомогою юридичних засобів існуючих суспільних відносин; б) стимулювання розвитку та поширення суспільних відносин, які відповідають загальнодержавним і загально-суспільним потребам та інтересам; в) створення умов для виникнення і розвитку нових необхідних типів і форм суспільних відносин; г) усунення суспільно небезпечних та суспільно шкідливих відносин» [8].

Специфіка правового регулювання напряму залежить від того, нормами якої галузі права воно здійснюється. В рамках представленої у роботі проблематики, перш за все, йдеться про адміністративне право. До прикладу, Р.В. Шаповала та Н.Ю. Цибульник доводять, що адміністративно-правове регулювання – це «сукупність певних засобів та прийомів, що застосовують органи виконавчої влади в процесі правозастосування для забезпечення

контролю та регулювального впливу на управлінські відносини з боку адміністративного права. Змістом же адміністративно-правового регулювання, його головною метою, на погляд авторів, виступає забезпечення відповідного добросовісного вчинення правозастосовної діяльності суб'єктів публічних адміністрацій шляхом застосування дозволів, заборон та приписів, тоді як очікуваним результатом такого регулювання суспільних відносин є встановлення порядку організації та діяльності суб'єктів, як тих, що наділені адміністративною владою, так і тих, що її не мають» [173, с.41]. О.І. Остапенко, М.В. Ковалів, С.С. Єсімов пишуть: «Суспільні відносини, врегульовані адміністративним правом, пов'язані з виконавчою і розпорядчою діяльністю держави. Адміністративне право чинить регулюючий вплив на такі суспільні відносини, які виникають, змінюються або припиняються безпосередньо в зв'язку із здійсненням задач і функцій публічного управління, тобто з практичною діяльністю органів публічної влади держави по керівництву господарською, соціально-культурною і адміністративно-політичною сферами. Для визначення предмета адміністративного права необхідна ще одна умова, а саме: суспільні відносини, що підлягають його регулюючому впливові повинні виникати саме з приводу здійснення органами виконавчої влади виконавчих і розпорядчих функцій (управлінських), а також функцій щодо забезпечення максимально повної реалізації громадянами їх прав, свобод і законних інтересів у відповідній сфері чи галузі суспільного життя. В усіх цих відносинах однією із сторін завжди є орган публічної влади, або уповноважена ним посадова особа, який здійснює від імені держави покладені на нього відповідні функції і наділений з цією метою владними повноваженнями. Проте, здебільшого ці відносини виникають з приводу практичної реалізації функцій органами виконавчої влади» [1, с.37].

Таким чином, адміністративно-правове регулювання непрацюючих (проблемних) активів у банківській сфері представляє собою здійснюваний за

допомогою нормативно-правових актів різної юридичної сили регулюючий та упорядковуючий вплив права на суспільні відносини задля забезпечення законного, ефективного та результативного функціонування відповідних суспільних відносин. Ключовим елементом адміністративно-правового регулювання є нормативно-правовий акт. Останній представляє собою офіційний документ, що містить норми права і є результатом діяльності компетентних суб'єктів правотворчості. Ю.А. Ведерніков та А.В. Папірна вважають, що нормативно-правові акти є важливою формою і вираженням норм права в багатьох сучасних правових системах. За їх думкою, ознаки нормативно-правового акта включають наступне: прийняття його уповноваженими суб'єктами правотворчості, такими як державні правотворчі органи або народ; вираження державної волі, що відповідає бажанням більшості населення або всього народу; наявність нових норм права або змін до чинних норм, що чітко формулюють юридичні права й обов'язки; прийняття відповідно до встановленої процедури; наявність письмової форми з певними реквізитами і структурою, включаючи преамбулу, глави, розділи, статті, частини й пункти; публікація в офіційних спеціальних виданнях, де текст акта повинен бути автентичним офіційному зразку [28].

А відтак, характеризувати нормативно-правові засади регулювання непрацюючих (проблемних) активів у банківській сфері найбільш доцільно шляхом аналізу нормативно-правових актів, які слід класифікувати в залежності від їх юридичної сили. юридична сила нормативно-правового акта – це властивість офіційного документа, яка надається йому чинним законодавством, компетенцією органу, що його видав, і встановленим порядком його оформлення. Юридична сила документа, відмічає вчена, забезпечується встановленим для кожного виду документів комплексом реквізитів – обов'язкових елементів укладення документів [69, с.7; 113, с.12]. Тож, керуючись зазначеною логікою, перш за все, слід приділити увагу Конституції України, яка є Основним Законом нашої держави, відповідно до

якого будується вся система українського законодавства, в тому числі й у банківській сфері.

Конституція України - це єдиний нормативно-правовий акт найвищої юридичної сили, який є Основним Законом суспільства і держави, регулює найважливіші суспільні відносини, містить норми прямої дії, має особливий порядок прийняття, внесення до нього змін і доповнень та його захисту, гарантування. Конституція України як головне, системоутворююче джерело конституційно-правового інституту державної влади має ряд характерних ознак: по-перше, Конституція за своєю сутністю є Основним Законом, що виражає волю Українського народу і політику держави; по-друге, за змістом Конституція має найвищу юридичну силу; по-третє, норми Конституції є нормами прямої дії; по-четверте, Конституція приймається і вводиться в дію відповідно до передбаченої законом спеціальної процедури. Спеціальна процедура передбачена і щодо внесення змін і доповнень до Основного Закону; по-п'яте, чинне законодавство передбачає спеціальний механізм правового захисту, гарантування Конституції [170, с.99-100]. І.В. Звоздецька слушно підкреслює, що «цінність Конституції передусім полягає в її визнанні гідності кожної людини і в здатності конституційно визнаної конструкції публічної влади забезпечити гідність людини. Конституція України як ядро правової системи задає вектор розвитку галузей вітчизняного права, закріплюючи основні ідеї та встановлюючи пріоритетні засади існування, розвитку й реалізації суспільних відносин, які потребують правового регулювання. Важливість Конституції України вбачається також у її установчому характері, який характеризується упорядкуванням системи органів державної влади, встановленням ієрархії норм права в правовій системі держави. Основний закон держави – це духовне благо, яке відповідає за упорядкування суспільних відносин, що дає змогу стверджувати про користь Конституції, що так само вказує на її цінність. Доказом цінності Конституції України є і її здатність задовольняти людські потреби, що

безпосередньо виражено у відомих юридичних властивостях Конституції, таких як пряма дія і реальність» [60].

Зауважимо, що Конституція не містить норм прямої дії, спрямованих безпосередньо на регулювання банківської діяльності взагалі, а також управління непрацюючими (проблемними) активами, зокрема. Втім, як вбачається, необхідно виділити наступні положення, які можуть стосуватись безпосередньо представленої у роботі проблематики: стаття 99 визначає, що «забезпечення стабільності грошової одиниці є основною функцією центрального банку держави - Національного банку України» [68]; стаття 100, відповідно до якої «Рада Національного банку України розробляє основні засади грошово-кредитної політики та здійснює контроль за її проведенням» [68]. Окремо варто вказати статтю 95, яка вказує, що Державний бюджет України затверджується Верховною Радою України і що контроль за використанням бюджетних коштів здійснюється в межах, встановлених законом. Фінансова система країни, включаючи банківську систему, функціонує в межах державної бюджетної політики. Слід зазначити статтю 98, відповідно до якої Рахункова палата здійснює контроль за використанням коштів Державного бюджету України. Це включає перевірку ефективності і законності використання фінансових ресурсів, що впливає на загальну стабільність фінансової системи, включаючи банківську систему [68].

Поряд із Конституцією також варто вказати міжнародні нормативно-правові акти. Так, у відповідь на виклики глобальної фінансово-економічної кризи Базельський комітет в грудні 2010 р. прийняв два документи – «Загальні регуляторні підходи до підвищення стійкості банків і банківських систем» [183] та «Міжнародні підходи до оцінки ризику ліквідності, стандартів і моніторингу» [184], також відомі як Базель III. Нові стандарти являють собою реформу регулювання капіталу й ліквідності на міжнародному рівні, спрямовану на зміцнення банківського сектора,

підвищення його здатності переживати фінансові й економічні стреси незалежно від джерела їх походження, а також на вдосконалення банківського регулювання і нагляду [178]. Отже, основні Базельські принципи, розроблені Базельським комітетом з банківського нагляду (BCBS), є ключовими міжнародними стандартами для регулювання банківської діяльності. Вони охоплюють різні аспекти управління ризиками, включаючи регулювання непрацюючих (проблемних) активів.

Окрему увагу варто приділити Рекомендаціям Європейського центрального банку. ЄЦБ вважається одним із найбільш грамотних регуляторів економіки з огляду на теоретичні засади формування монетарної політики ЄЦБ, історичні передумови її формування та сучасні тенденції реалізації [148]. Так, ЄЦБ видав кілька рекомендацій і керівництв щодо управління непрацюючими активами для банків в Єврозоні. Наприклад, «Guidance to banks on non-performing loans» містить рекомендації щодо стратегії, управління та операційного підходу до роботи з проблемними активами.

Наступними за юридичною силою слід вказати ряд законодавчих актів у цій сфері. В даному контексті, перш за все, слід вказати Закон України «Про Національний банк України», який визначає загальні засади діяльності НБУ, як ключового суб'єкта забезпечення стабільності грошової одиниці України. При виконанні своєї основної функції Національний банк має виходити із пріоритетності досягнення та підтримки цінової стабільності в державі [133]. Відповідно до вказаного вище нормативно-правового акту, Національний банк виконує такі функції: «1) відповідно до розроблених Радою Національного банку України Основних засад грошово-кредитної політики визначає та проводить грошово-кредитну політику; 2) монопольно здійснює емісію національної валюти України та організує готівковий грошовий обіг; 2-1) відповідно до закону здійснює емісію цифрових грошей Національного банку, визначає порядок їх випуску, зберігання та погашення,

а також особливості виконання платіжних операцій з їх застосуванням; 3) виступає кредитором останньої інстанції для банків і організує систему рефінансування; 4) встановлює для банків правила проведення банківських операцій, бухгалтерського обліку і звітності, захисту інформації, коштів та майна; 5) організовує створення та методологічно забезпечує систему грошово-кредитної та фінансової статистики, статистики платіжного балансу, міжнародної інвестиційної позиції, зовнішнього боргу, статистичної інформації фінансових установ, державне регулювання та нагляд за діяльністю яких здійснює Національний банк; 6) здійснює державне регулювання на платіжному ринку, визначає засади функціонування платіжного ринку України, регулює діяльність надавачів платіжних послуг, надавачів обмежених платіжних послуг, платіжних систем та технологічних операторів платіжних послуг, визначає порядок надання платіжних послуг та обмежених платіжних послуг, здійснює нагляд за діяльністю учасників платіжного ринку; 7) визначає напрями розвитку сучасних електронних банківських та платіжних технологій, створює та забезпечує безперервне, надійне та ефективне функціонування, розвиток створених ним платіжних, облікових систем, національної системи електронної дистанційної ідентифікації Національного банку (системи BankID Національного банку), встановлює умови взаємодії суб'єктів у таких системах, контролює створення платіжних інструментів, систем автоматизації банківської діяльності та діяльності на платіжному ринку, засобів захисту інформації про банківську діяльність та діяльності на платіжному ринку; 8) здійснює банківське регулювання та нагляд на індивідуальній та консолідованій основі», тощо [133]. А відтак, саме Національний банк в рамках представленої проблематики визначає найбільш важливі аспекти діяльності банків в Україні, державну політику у банківській галузі, особливості регулювання банківських активів, кредитної політики, тощо.

Далі в розрізі піднятої у роботі проблематики слід вказати Закон України «Про банки і банківську діяльність». «Метою цього Закону є правове забезпечення захисту законних інтересів вкладників та інших клієнтів банків, сталого розвитку і стабільності банківської системи, а також створення сприятливих умов для розвитку економіки України і належного конкурентного середовища на фінансовому ринку» [126]. Вказаним нормативно-правовим актом визначаються найбільш важливі засади діяльності банків в Україні, порядок їх відкриття, реорганізації, визнання неплатоспроможними, ліквідації, тощо.

Ще одним законодавчим актом, якому ми приділимо увагу в розрізі представленої проблематики, - Закон України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб». Цим «Законом встановлюються правові, фінансові та організаційні засади функціонування системи гарантування вкладів фізичних осіб, повноваження Фонду гарантування вкладів фізичних осіб (далі - Фонд), порядок виплати Фондом відшкодування за вкладами, а також регулюються відносини між Фондом, банками, Національним банком України, визначаються повноваження та функції Фонду щодо виведення неплатоспроможних банків з ринку і ліквідації банків. Метою цього Закону є захист прав і законних інтересів вкладників банків, зміцнення довіри до банківської системи України, стимулювання залучення коштів у банківську систему України, забезпечення ефективної процедури виведення неплатоспроможних банків з ринку та ліквідації банків» [135].

Далі варто вказати Закон України «Про фінансову реструктуризацію», який визначає умови та порядок проведення процедури добровільної фінансової реструктуризації боржника із вжиттям заходів, передбачених цим Законом [137]. Фінансова реструктуризація здійснюється з метою: «1) сприяння відновленню господарської діяльності боржників, які перебувають у критичному фінансовому стані, шляхом реструктуризації їхніх грошових зобов'язань та/або їхньої господарської діяльності; 2) підтримки стабільності

фінансової системи; 3) забезпечення доступу боржників до фінансування для відновлення їхньої господарської діяльності. Процедура фінансової реструктуризації застосовується до реструктуризації господарської діяльності та активів боржника, у тому числі тих, що розміщені за межами України, і до грошового зобов'язання боржника, включаючи таке, що виникло на підставі договорів, які регулюються іноземним законодавством» [137].

Варто вказати Закон України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб», яким «встановлюються правові, фінансові та організаційні засади функціонування системи гарантування вкладів фізичних осіб, повноваження Фонду гарантування вкладів фізичних осіб (далі - Фонд), порядок виплати Фондом відшкодування за вкладами, а також регулюються відносини між Фондом, банками, Національним банком України, визначаються повноваження та функції Фонду щодо виведення неплатоспроможних банків з ринку і ліквідації банків. Метою цього Закону є захист прав і законних інтересів вкладників банків, зміцнення довіри до банківської системи України, стимулювання залучення коштів у банківську систему України, забезпечення ефективної процедури виведення неплатоспроможних банків з ринку та ліквідації банків» [135].

Окремої уваги заслуговує Закон України «Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність», що визначає «правові засади аудиту фінансової звітності, провадження аудиторської діяльності в Україні та регулює відносини, що виникають при її провадженні» [125]. «Цей Закон не поширюється на діяльність органів державної влади, їх підрозділів та посадових осіб, уповноважених законами України на здійснення державного фінансового контролю, а також на діяльність з внутрішнього аудиту юридичних осіб, органів державної влади та органів місцевого самоврядування. Вимоги цього Закону щодо особливостей організації, проведення аудиту та надання інших аудиторських та неаудиторських

послуг, встановлені до підприємств, що становлять суспільний інтерес, поширюються також на політичні партії, які отримують фінансування з державного бюджету, державні підприємства (крім тих, що відповідають критеріям малого підприємства та мікропідприємства), Національний банк України, банківські групи, небанківські фінансові групи» [125]. Особливості проведення аудиту фінансової звітності Національного банку України, банків та інших учасників ринків фінансових послуг, державне регулювання яких здійснює Національний банк України, встановлюються цим Законом та іншими законами України [125].

Не можна також не відзначити Закону України «Про споживче кредитування», метою якого є «захист прав та законних інтересів споживачів і кредиторів, створення належного конкурентного середовища на ринках фінансових послуг та підвищення довіри до нього, забезпечення сприятливих умов для розвитку економіки України, гармонізація законодавства України із законодавством Європейського Союзу та міжнародними стандартами» [136]. Цей Закон регулює відносини між кредитодавцями, кредитними посередниками та споживачами під час надання послуг споживчого кредитування, а також відносини, що виникають у зв'язку з врегулюванням простроченої заборгованості за договорами про споживчий кредит та іншими договорами, передбаченими частиною другою цієї статті [136].

Таким чином, законодавчі акти, переважно, спрямовані на визначення загальних аспектів функціонування банківської системи взагалі, також її структурних елементів, зокрема. Більш детально правове регулювання непрацюючих (проблемних) активів у банківській сфері здійснюється на рівні підзаконних нормативно-правових актів [42]. Підзаконні, пишуть М.В. Цвік, В.Д. Ткаченко та Л.Л. Богачова, - «це документи компетентних органів, які видаються на підставі закону, відповідно до нього і для його виконання. Підзаконні акти регламентують лише ті відносини, які вже регулюються за допомогою законів, тому вони не можуть суперечити

законам, Конституції, повинні відповідати принципам і вимогам права. Вони повинні мати всі реквізити: назву, хто видав, дату видання, причини, підпис уповноваженої особи і печатку. Підзаконні нормативно-правові акти відіграють важливу роль у регулюванні суспільних відносин, їхня дія спрямована на виконання та конкретизацію вимог законів. Адже законами регулюються найважливіші суспільні відносини. Всі інші суспільні відносини регулюються підзаконними актами. Це дає можливість оперативніше на законодавчому рівні вирішувати всі нагальні державні проблеми» [57, с.304].

М.В. Кравчук вважає, що «підзаконні нормативно-правові акти – це документи компетентних органів, які видаються на підставі закону, відповідно до нього і для його виконання. Підзаконні акти регламентують лише ті відносини, які вже регулюються за допомогою законів, тому вони не можуть суперечити законам, Конституції, повинні відповідати принципам і вимогам права. Вони повинні мати всі реквізити: назву, хто видав, дату видання, причини, підпис уповноваженої особи і печатку. Підзаконні нормативно-правові акти відіграють важливу роль у регулюванні суспільних відносин, їхня дія спрямована на виконання та конкретизацію вимог законів. Адже законами регулюються найважливіші суспільні відносини. Всі інші суспільні відносини регулюються підзаконними актами. Це дає можливість оперативніше на законодавчому рівні вирішувати всі нагальні державні проблеми» [74, с. 135-136]. Тож, підзаконні – це такі нормативно-правові акти, які приймаються у відповідності до документів, які мають вищу юридичну силу, зокрема законів, а також спрямовані на уточнення та розширення змісту їх норм. Тож, серед підзаконних нормативно-правових актів необхідно виділити наступні:

- «Положення про організацію процесу управління проблемними активами в банках України», яке було затверджено Постановою Правління Національного банку України № 97 від 18 липня 2019 року. Це Положення розроблено відповідно до Законів України «Про Національний банк

України», «Про банки і банківську діяльність» та спрямоване на забезпечення ефективного управління банками України проблемними активами, скорочення рівня та обсягу таких активів у банках і банківській системі України [129];

- «Положення про визначення банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями», затверджене Постановою Національного банку України № 351 від 30 червня 2016 року. Банк визначає кредитний ризик за такими видами активних операцій: «1) кредити, надані юридичним та фізичним особам, бюджетним установам; 2) кредити та вимоги до банків (включаючи операції зворотного репо, розміщення коштів на кореспондентських рахунках, кошти в розрахунках); 3) фінансова дебіторська заборгованість; 4) дебіторська заборгованість за господарською діяльністю; 5) боргові цінні папери (далі - цінні папери); 6) акції та інші фінансові інвестиції (далі - цінні папери); 7) похідні фінансові активи» [127];

- «Положення про порядок подання до Національного банку України аудиторського звіту за результатами щорічної перевірки фінансової звітності банку, банківської групи та про проведення аудиторської перевірки фінансової звітності учасника банківської групи», Постанова Національного банку України від 02.08.2018 № 90. Це «Положення розроблено відповідно до Законів України «Про Національний банк України», «Про банки і банківську діяльність», «Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність», нормативно-правових актів Національного банку, з урахуванням принципів нагляду, розроблених Базельським комітетом з питань банківського нагляду, та положень Директиви 2006/43/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 17 травня 2006 року про обов'язковий аудит річної звітності та консолідованої звітності, що вносить зміни до Директив Ради 78/660/ЄЕС та 83/349/ЄЕС, і припиняє дію Директиви Ради 84/253/ЄЕС (далі - Директива 2006/43/ЄС) (з урахуванням змін, унесених Директивою

2014/56/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 16 квітня 2014 року, що вносить зміни до Директиви 2006/43/ЄС» [131]. «Положення розроблено з метою врегулювання процесів нагляду за дотриманням банками, банківськими групами, учасниками банківських груп вимог законодавства України та нормативно-правових актів Національного банку щодо проведення щорічної аудиторської перевірки фінансової звітності, консолідованої фінансової звітності та іншої інформації щодо фінансово-господарської діяльності аудиторською фірмою» [131].

- «Положення про здійснення оцінки стійкості банків і банківської системи України», яке визначає порядок здійснення Національним банком оцінки якості активних банківських операцій (далі - активи), прийнятності забезпечення за кредитними операціями, перевірки якості (достовірності) оцінки вартості майна, достатності (адекватності) регулятивного капіталу, достатності основного капіталу (разом далі - достатність капіталу), визначення необхідного рівня нормативів достатності капіталу та оцінки стану списання знецінених фінансових активів банку з метою сприяння фінансовій стабільності, включаючи стабільність банківської системи України, шляхом оцінки стійкості банків і банківської системи України до несприятливих змін у макроекономічному середовищі [128].

У підсумку представленого наукового дослідження слід узагальнити, що на сьогоднішній день система правових засад регулювання непрацюючих (проблемних) активів у банківській сфері представлена великою кількістю нормативно-правових актів різної юридичної сили, кожен із яких регулює окремі аспекти функціонування та управління даним фінансово-правовим явищем. Варто зауважити, що переважна більшість аспектів управління непрацюючими (проблемними) активами регулюється підзаконними, а також відомчими нормативно-правовими актами. При цьому суттєвим недоліком є, що дане питання недостатньо повно врегульовано саме на законодавчому рівні. Зокрема, у Законах України «Про банки і банківську діяльність»; «Про

систему гарантування вкладів фізичних осіб»; «Про фінансову реструктуризацію» не віднайшло відображення навіть визначення поняття проблемні (непрацюючі) активи, а також сутність та зміст цього явища [42].

Слід також констатувати, в системі правового регулювання непрацюючих (проблемних) активів у банківській сфері ключове місце відводиться нормам адміністративної галузі права, адже саме за допомогою останніх: по-перше, визначається правовий статус банків, їх організаційна структура; по-друге, закріплюються нормативні засади взаємодії банків з Національним банком України, а також іншими суб'єктами, які приймають участь в управлінні непрацюючими (проблемними) активами, наприклад, колекторські компанії; по-третє, врегульовуються питання щодо примусового стягнення боргів з позичальників; по-четверте, розкриваються організаційні засади управління непрацюючими (проблемними) активами у банківській сфері, а також форми та методи здійснення відповідної діяльності [42].

Висновки до розділу 1

Акцентовано увагу на тому, що роль банківської системи для держави і суспільства складно переоцінити, адже: по-перше, через неї вбачається можливим забезпечити стабільність економіки, шляхом регулювання грошової маси в державі, а також підтримки курсу валют, тощо; по-друге, вона діє як посередник між тими, хто має надлишок фінансових ресурсів (вкладники), та тими, хто потребує фінансування (позичальники), що в свою чергу сприяє ефективному розподілу капіталу та підвищенню продуктивності економіки; по-третє, через неї забезпечується функціонування платіжних систем, які є критично важливими для здійснення економічних транзакцій. Це включає обробку платежів, грошових переказів та інших фінансових

операцій, що підтримує економічну активність фізичних та юридичних осіб; по-четверте, банківська система сприяє економічному зростанню, забезпечуючи фінансування інновацій, нових технологій та підприємницької діяльності. Все зазначене в сукупності дозволяє підняти рівень життя населення та конкурентоспроможності національної економіки на міжнародному рівні. Важливим аспектом є те, що саме через банківську систему вбачається можливим надавати кредити різним секторам економіки, а також фізичним та юридичним особам.

Обґрунтовано, що важливим напрямком діяльності держави має бути забезпечення фінансової стійкості банків в Україні, адже від неї напряду залежить фінансово-економічна стабільність в державі. Підкреслено, що фінансова стійкість банків означає їхню здатність витримувати різні економічні та фінансові турбуленції без серйозних втрат і безпеки для вкладників. Вона визначається різними показниками, такими як капіталізація банку, рівень ліквідності, якість активів, ефективність управління ризиками та загальна фінансова дисципліна.

Наголошено, що незважаючи відносну фінансову стійкість, одним із ключових чинників, які наразі заважають функціонуванню банків зокрема, та банківської системи в цілому, є зростання кількості проблемних (непрацюючих) активів. Збільшення кількості останніх тягне за собою: 1) зниження якості активів банку; 2) підвищення обсягу збитків (або недоотриманого прибутку) за кредитними операціями; 3) зниження загального рівня доходності акціонерів; 4) зменшує рівень довіри населення до банку. Все це в свою чергу знижує загальний рівень прибутковості банку, а відтак і його стійкості до коливань фінансового ринку, а також соціальної, економічної та політичної ситуації в країні.

Відзначено, що кредит – це фінансова операція, при якій одна сторона (кредитор) надає іншій стороні (позичальнику) кошти або інші ресурси на певний термін під зобов'язання їх повернення з відсотками. Кредит може

бути наданий у різних формах, включаючи грошові позики, товарні кредити, кредитні лінії, а також інші способи фінансової підтримки. В свою чергу банківський кредит – це фінансова послуга, за якою банк надає грошові кошти фізичним або юридичним особам на певний термін під зобов'язання їх повернення з відсотками. Це основна форма кредитування, яка здійснюється банками, що мають відповідну ліцензію та регулюються НБУ, а також за допомогою інших фінансових регуляторів.

Зазначено, що значення кредиту, як фінансово-юридичного явища, полягає у наступному: по-перше, кредитування сприяє зростанню економіки, надаючи підприємствам необхідні ресурси для розширення виробництва, інвестування в нові проекти та модернізації обладнання; по-друге, кредитні ресурси забезпечують безперервність фінансових потоків в економіці, дозволяючи підприємствам і домогосподарствам здійснювати великі покупки та інвестиції, які за інших умов були б недоступні; по-третє, споживчі кредити та іпотечні позики допомагають покращити якість життя громадян, забезпечуючи доступ до житла, освіти та інших важливих потреб; по-четверте, для банків та економіки кредит дозволяє ефективніше використовувати тимчасово вільні кошти, сприяючи їх перерозподілу до тих сфер, де вони найбільш необхідні; по-п'яте, використання кредитних інструментів, таких як векселі та чеки, знижує витрати на обіг, облік та зберігання грошових коштів.

Узагальнено, що проблемні (непрацюючі) активи у банківській сфері – це активи, які не генерують очікуваних доходів та становлять підвищений ризик для фінансової стабільності банку. Вони включають кредити, аванси та інші фінансові інструменти, по яким позичальники не виконують свої платіжні зобов'язання вчасно або в повному обсязі протягом встановленого періоду (зазвичай більше 90 днів). Проблемні активи вимагають від банку спеціального обліку, управління та регулювання з метою мінімізації

фінансових втрат та підтримки належного рівня ліквідності та платоспроможності.

Виділено наступні характерні особливості непрацюючих (проблемних) активів у банківській: 1) наявність чітко визначених на міжнародному та національному рівнях чинників, за якими банківські активи підпадають під критерій непрацюючих (проблемних); 2) чітка урегульованість процедур управління непрацюючими (проблемними) нормами адміністративного права, а також наявність чіткого порядку примусового стягнення заборгованості; 3) особливий правовий статус суб'єктів, які уповноважені здійснювати діяльність у напрямку управління непрацюючими (проблемними) активами; 3) широке використання арбітражних та судових процесів, спрямованих на стягнення простроченої заборгованості з позичальників, які не виконують взяті на себе обов'язки; 4) банківське законодавство, зазвичай, вимагає від банків створювати резерви для покриття потенційних збитків від непрацюючих активів; 5) широкий набір форм та методів для управління непрацюючими (проблемними) активами, які в своїй діяльності можуть використовуватися спеціально уповноваженими суб'єктами; 6) законодавством передбачено широкий інструментарій для захисту прав позичальників, включаючи процедури оскарження дій банків, захист від надмірного стягнення боргу та інші механізми захисту від неправомірних дій; 7) протидія та управління непрацюючими (проблемними) активами є прерогативою самих банків, однак при цьому це питання контролюється та забезпечується Національним банком України.

Доведено, що чинники, які обумовлюють виникнення непрацюючих (проблемних) активів у банківській сфері, запропоновано поділити на наступні групи: 1) зовнішні, зокрема: а) нормативно-правові; б) політичні; в) фінансово-економічні; г) безпекові; ґ) демографічні; 2) внутрішні чинники, які включають: а) організаційно-управлінські; б) кадрові; в) інформаційно-аналітичні.

Акцентовано увагу на тому, що державна фінансова політики, яка в тому числі торкнулась банківської сфери, мала як позитивні, так і негативні сторони. Так, з позитивного боку відзначено те, що Уряд вжив низку заходів для стабілізації фінансової системи, включаючи: збільшення військових видатків; запровадження жорсткішої та, водночас, більш гнучкої політики у банківській сфері; отримання міжнародної фінансової допомоги, що допомогло стабілізувати курс та забезпечити стабільність діяльності банків у країні; проведення переговорів про реструктуризацію державного боргу, тощо. Ці заходи допомогли стабілізувати гривню та запобігти гіперінфляції. Втім, виділено й недоліки відповідної політики, зокрема: деяка хаотичність дій Уряду на початку повномасштабного вторгнення, що призвело до підриву довіри населення до банківської системи; запровадження та ліквідація програм підтримки населення, зокрема щодо сплати кредитів; держава не має сформованої стратегії розвитку банківської системи та підвищення рівня довіри до неї з боку громадян.

Наголошено, що до організаційно-управлінських чинників виникнення непрацюючих (проблемних) активів у банківській сфері слід віднести наступні: 1) недостатньо ефективна організація роботи підрозділів оцінки та управління ризиками; 2) відсутність корпоративної культури, яка заохочує прозорість, відповідальність та високі етичні стандарти; 3) слабка система внутрішнього контролю, яка не дозволяє своєчасно виявляти та реагувати на проблеми; 4) використання застарілих технологій або відсутність інтегрованих інформаційних систем, що ускладнює моніторинг та управління кредитним портфелем; 5) недосвідченість або недостатня кваліфікація керівників, що приймають ключові рішення щодо кредитування та управління ризиками; 6) відсутність ефективних систем мотивації, які б заохочували працівників до якісного виконання своїх обов'язків; 7) відсутність чітких та ефективних процедур оцінки кредитоспроможності позичальників і прийняття рішень щодо кредитування; 8) невірна оцінка

кредитних ризиків, що призводить до видачі кредитів ненадійним позичальникам; 9) відсутність ефективних процедур та механізмів для стягнення простроченої заборгованості.

Відзначено, що до кадрових чинників виникнення непрацюючих (проблемних) активів у банківській сфері віднесено: відсутність необхідних знань та навичок у співробітників для адекватної оцінки кредитоспроможності позичальників та управління ризиками; недостатній досвід у сфері банківського кредитування та управління активами у ключових співробітників; висока плинність кадрів, що призводить до втрати накопиченого досвіду та знань; низька мотивація та залученість персоналу; низький рівень залученості та зацікавленості працівників у результатах своєї роботи; недотримання внутрішніх політик та процедур; погана комунікація між різними підрозділами банку, що ускладнює обмін інформацією та ефективне управління ризиками; відсутність програм професійного розвитку та підвищення кваліфікації співробітників; недостатня підтримка з боку керівництва щодо навчання та підвищення компетентності персоналу; неправильний розподіл функцій та обов'язків серед працівників, що призводить до неефективного використання кадрового потенціалу.

Аргументовано, що до інформаційно-аналітичних чинників виникнення непрацюючих (проблемних) активів у банківській сфері найбільш доцільно віднести наступні: відсутність ефективної перевірки достовірності даних про фінансовий стан позичальників; використання застарілих або неефективних аналітичних методик та інструментів для оцінки кредитоспроможності та ризиків; відсутність автоматизованих систем аналізу та прогнозування; розрізненість інформаційних систем банку, що ускладнює обробку та аналіз даних; недостатня аналітична підтримка систем розробки та прийняття рішень; недостатній захист даних від несанкціонованого доступу та кібератак.

Встановлено, що адміністративно-правове регулювання непрацюючих (проблемних) активів у банківській сфері представляє собою здійснюваний за допомогою нормативно-правових актів різної юридичної сили регулюючий та упорядковувальний вплив права на суспільні відносини задля забезпечення законного, ефективного та результативного функціонування відповідних суспільних відносин.

Узагальнено, що на сьогоднішній день система правових засад регулювання непрацюючих (проблемних) активів у банківській сфері представлена великою кількістю нормативно-правових актів різної юридичної сили, кожен із яких регулює окремі аспекти функціонування та управління даним фінансово-правовим явищем. Зауважено, що переважна більшість аспектів управління непрацюючими (проблемними) активами регулюється підзаконними, а також відомчими нормативно-правовими актами. При цьому суттєвим недоліком є те, що дане питання недостатньо повно врегульовано саме на законодавчому рівні. Зокрема, у Законах України «Про банки і банківську діяльність»; «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб»; «Про фінансову реструктуризацію» не віднайшло відображення навіть визначення поняття проблемні (непрацюючі) активи, а також сутність та зміст цього явища.

Констатовано, в системі правового регулювання непрацюючих (проблемних) активів у банківській сфері ключове місце відводиться нормам адміністративної галузі права, адже саме за допомогою останніх: по-перше, визначається правовий статус банків, їх організаційна структура; по-друге, закріплюються нормативні засади взаємодії банків з Національним банком України, а також іншими суб'єктами, які приймають участь в управлінні непрацюючими (проблемними) активами, наприклад, колекторські компанії; по-третє, врегульовуються питання щодо примусового стягнення боргів з позичальників; по-четверте, розкриваються організаційні засади управління

непрацюючими (проблемними) активами у банківській сфері, а також форми та методи здійснення відповідної діяльності.

РОЗДІЛ 2 ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ НЕПРАЦЮЮЧИХ (ПРОБЛЕМНИХ) АКТИВІВ У БАНКІВСЬКІЙ СФЕРІ

2.1. Поняття та структура адміністративно-правового механізму регулювання непрацюючих (проблемних) активів у банківській сфері

В останні роки, які супроводжувались економічною, політичною та соціальною нестабільністю, та були поглиблені повномасштабним вторгненням з боку російської федерації, банківська сфера України зазнала значного негативного впливу. А відтак, з огляду на зазначене вище, важливим завданням законодавця є побудова ефективного адміністративно-правового механізму регулювання непрацюючих (проблемних) активів у банківській сфері.

Починаючи наукове дослідження відзначимо, що проблемні активи формуються згідно з активними банківськими операціями, до яких належить надання кредитів, придбання цінних паперів, лізингові, факторингові та інші операції, які мають на меті використання власних і залучених активів з метою отримання прибутку і забезпечення діяльності. Проте їхній відсоток мізерний порівняно з проблемними активами, які виникли внаслідок неповернення виданих банком кредитів чи через неповернення коштів, вкладених в операції з цінними паперами [50]. А відтак, важливим є управління такими активами, що вимагає побудови ефективного адміністративно-правового механізму забезпечення такої діяльності.

На відміну від технічних наук, пише С.І. Крук, звідки й саме виник термін «механізм», науки суспільного та політико-правового блоку визначають механізми – це не стільки фізичне явище, яке може бути виявлено за допомогою органів почуттів чи за допомогою технічних пристроїв, скільки це сукупність прав та обов'язків, визначені ними зміст і

характер діяльності індивідів, груп, спільнот, об'єднань. При цьому в межах наук цього блоку специфіка механізму визначається як та, що полягає в такому: він спирається на державну владу (орієнтується на її поділ і забезпечення балансу між гілками, на нейтралізацію узурпації одна одною). Ця влада передбачає зіставлення панування і підпорядкування між взаємодіючими акторами, в основі її знаходяться примус і право, що висвітлюють легітимність державного управління [77]. Механізм, пише Н.М. Оніщенко, – це сукупність компонентів, через цілісність існування яких можна розкрити сам механізм як ціле. Умовами функціонування механізму є узгодженість та єдність його елементів. Кожен із системних елементів механізму є органічно обумовленим усіма іншими його елементами і функціонуванням системи в цілому. Структурованість являє собою можливість опису механізму – як системи, через встановлення його структури, тобто комплексу зв'язків і відносин системи, зумовленість поведінки механізму не стільки поведінкою його окремих елементів, скільки властивостями його структури [105, с.10-11].

Отже, поняття механізму використовується у багатьох сферах суспільного життя, в яких трактується по-різному. Так, з етимологічної точки зору: механізм - це структура, яка описує взаємодію компонентів системи для досягнення певного результату. В семантиці механізм відноситься до системи значень і правил, які визначають те, як слова і символи взаємодіють для передачі інформації. Окрім того даний термін активно використовується і в інших сферах суспільного життя, зокрема: 1) у соціології - це набір соціальних процесів і структур, які регулюють поведінку індивідів і груп в суспільстві. Соціологічний механізм пояснює, як певні соціальні інститути та норми впливають на соціальну організацію; 2) з точки зору психології механізм - це внутрішній процес або набір процесів в психіці людини, який забезпечує певну поведінку, реакцію або мислення. Психологічний механізм включає когнітивні, емоційні та поведінкові компоненти, які пояснюють, як

людина обробляє інформацію та реагує на стимули; 3) у філософії механізм тлумачиться як концептуальна модель, що пояснює, як певні явища або процеси виникають і функціонують на основі причинно-наслідкових зв'язків; 4) в теорії управління механізм - це сукупність методів, процесів і структур, які використовуються для організації, контролю і координації певної діяльності для досягнення її цілей. Управлінський механізм включає планування, мотивацію, контроль і коригування процесів для ефективного досягнення результатів. Варто погодитись із позицією О.В. Радченка, який дійшов до висновку, що механізму, як явищу, мають бути обов'язково притаманні такі характерні ознаки: є продуктом організованої діяльності; має мету або функцію; містить послідовність дій, певний вид руху; передбачає переважно одnobічний вплив з чітко визначеним вектором впливу; має суб'єкт і об'єкт; характеризується жорстким взаємозв'язком, усталеністю процесу, правил взаємодії; його функціонування в ідеалі націлене на автоматизм; його побудова має структурно-функціональний характер; має ознаки відкритої або закритої системи [139, с. 10].

Ю.А. Ведерніков та А.В. Папірна відмічають, що механізм правового регулювання являє собою взятую в сукупності систему правових засобів, за допомогою яких здійснюється правове регулювання суспільних відносин. За допомогою цієї системи правових засобів, способів і форм нормативність права переводиться у впорядкованість суспільних відносин, задовольняються інтереси суб'єктів права, встановлюється і забезпечується правопорядок. До основних ознак механізму правового регулювання вчені відносять наступні: він є частиною механізму соціального регулювання; об'єднує всі явища правової дійсності: засоби (норми права, суб'єктивні права і обов'язки, рішення судів та інші, що об'єктивовані у правових актах); способи (дозвіл, зобов'язання, заборони); форми (дотримання, виконання, використання, застосування); це взаємопов'язана та взаємодіюча система; є динамічною частиною правової системи суспільства – він призначений для приведення в

дію необхідних елементів правової системи; результатом його дії є встановлення правопорядку в суспільстві [28].

Варто погодитись з точкою зору О.М. Бондаренка, який виділяє такі ключові ознаки правового механізму: 1) системний характер. Правовий механізм є не просто скупченням правових засобів, форм і методів, а системним утворенням. Це означає, що кожен елемент механізму має своє місце у структурі, виконує свою функцію і взаємодіє з іншими елементами через відповідні системні зв'язки; 2) динамічний характер. Ця ознака проявляється у тому, що функціонально-цільове призначення механізму правового регулювання податкових спорів реалізується лише тоді, коли його засоби застосовуються до конкретних проблемних ситуацій у податковій сфері; 3) внутрішня структурованість. Вивчення структури дозволяє визначити місце і роль кожного елемента в системі, характер зв'язків між ними, наявні проблеми і недоліки, а також найбільш оптимальний підхід до організації механізму врегулювання податкових спорів; 4) частина загального механізму правового регулювання. Ця ознака виражається у загально-правовому призначенні механізму, яке полягає у забезпеченні режиму законності та правового порядку у відповідній сфері суспільного життя. Основою механізму є загальноправові принципи, а структура включає ті ж елементи, що й у загальному механізмі правового регулювання; 5) завдання та функції. Механізм має свої завдання та функції, які полягають у забезпеченні належного функціонування правового порядку для вирішення юридичних спорів у сфері оподаткування; 6) послідовні і взаємопов'язані стадії та процедури. Механізм реалізується через послідовні стадії та процедури, в яких знаходять своє практичне втілення правові засоби, форми і методи, відповідні кожній стадії; 7) активізація через волевиявлення сторін. Механізм починає функціонувати виключно через волевиявлення однієї чи обох сторін податкового спору [16, с.124].

Отже, правовий механізм – це система правових інструментів та засобів, які спрямовані на регулювання суспільних відносин з метою забезпечення законності, правопорядку та захисту прав і свобод суб'єктів права. А відтак, цей механізм включає нормативні акти, юридичні процедури, організаційні структури та інші інструменти, які взаємодіють між собою у чітко визначеній послідовності та системі, забезпечуючи ефективне функціонування правової системи. Специфіка відповідного механізму залежить від того, нормами якої галузі права його функціонування регулюється. В рамках представленої проблематики, перш за все, йдеться про адміністративно-правовий механізм.

Так, на думку В.В. Галуцька «під механізмом адміністративно-правового регулювання слід розуміти засоби функціонування єдиної системи адміністративно-правового регулювання з метою забезпечення прав, свобод і публічних законних інтересів фізичних та юридичних осіб, функціонування громадянського суспільства і держави. Механізм адміністративно-правового регулювання дозволяє охопити весь процес правового регулювання, представити його в системно-динамічному вигляді, розкрити його структуру, взаємозв'язок і взаємодію всіх елементів» [3, с.87-97; 53, с.68]. Р.А. Бузунов вказує, що механізм адміністративно-правового регулювання – це сукупність адміністративно-правових засобів, які, впливаючи на управлінські відносини, організовують їх відповідно до завдань суспільства і держави. Загальна характеристика цього механізму, на думку автора, полягає у наступному: він являє собою сукупність юридичних засобів адміністративно-правового характеру, які впливають на управлінські відносини, спрямований на вирішення завдань суспільства і держави, активізує учасників управлінських відносин, підвищує їх правосвідомість і правову культуру, та забезпечується примусовою силою держави [21, с.142]. О. Доценко адміністративно-правовий механізм протидії організованим злочинності розуміє як вироблення й реалізацію системи різноманітних заходів: правових, адміністративно-

інституційних (управлінських), економічних, кадрових, виховних, технічних, технологічних та інших комплексних заходів, які здійснюються органами державної влади, спеціальними суб'єктами протидії організованих злочинності, іншими державними органами, органами місцевого самоврядування та іншими суб'єктами з протидії організованих злочинності [49].

В.І. Мельник вказує, що в контексті адміністративно-правового механізму забезпечення організації та функціонування системи економічної безпеки України особливостями такого механізму є: 1) за своєю сутністю аналогічний базовим загальним об'єктивним закономірностям механізм державно-правового регулювання; 2) його існування зумовлено потребою держави в забезпеченні практичної реалізації окремих відповідних її функцій; 3) націленість на економічну сферу; 4) нормативно-правова врегульованість процедур ужиття заходів, націлених на забезпечення організації та функціонування вітчизняної системи економічної безпеки; 5) наявність законодавчих обмежень щодо здійснення управлінського впливу; 6) наявність відповідних суб'єктів, які на різних рівнях уповноважені реалізувати певні заходи в рамках цього механізму; 7) існування об'єктів управлінського впливу в економічній сфері; 8) існування відповідного спектра засобів для досягнення всіх цілей системи економічної безпеки України [90].

Таким чином, адміністративно-правовий механізм регулювання непрацюючих (проблемних) активів у банківській сфері представляє собою упорядковану сукупність визначених нормами адміністративного права елементів, які в своїй єдності спрямовані на врегулювання та забезпечення ефективного функціонування правовідносин, що виникають в процесі здійснення організаційно-управлінської діяльності у досліджуваній сфері суспільного життя. Отже, незалежно від сфери застосування

адміністративно-правовий механізм включає в себе ряд елементів, до визначення яких в науковій літературі існує чимала кількість підходів.

Так, до складових елементів механізму адміністративно-правового регулювання В.В. Галуцько відносить: норми адміністративного права та їх зовнішнє вираження - джерело права; публічну адміністрацію; принципи діяльності публічної адміністрації; індивідуальні акти публічної адміністрації; адміністративно-правові відносини; форми адміністративного права; тлумачення норм адміністративного права; методи адміністративного права; процедури реалізації адміністративно-правових норм [3, с. 87-97]. На думку Х.П. Ярмачі, структурними елементами механізму адміністративно-правового регулювання є: норми адміністративного права, адміністративно-правові відносини, акти тлумачення норм адміністративного права і акти реалізації адміністративно-правових норм [182, с. 438]. Варто вказати думку С.В. Діденко, який «вивчаючи питання пов'язані з адміністративно-правовим механізмом, в контексті адміністративно-правового забезпечення обігу та застосування зброї, наводить конкретну структуру такого механізму та виділяє наступні елементи: а) норми адміністративного права; б) відповідні акти застосування права та такі, що визначають діяльність уповноважених посадових осіб у даній сфері; в) засади функціонування сфери обігу та застосування зброї; г) адміністративно-правові відносини; г) адміністративно-правові режими обігу зброї; д) адміністративно-правовий статус суб'єктів реалізації такого механізму; е) відповідні адміністративні процедури у сфері обігу та застосування зброї; є) деталізацію, тлумачення, роз'яснення адміністративно правових нормативних приписів» [47].

Тож, в розрізі представленої у роботі проблематики, до ключових елементів адміністративно-правового механізму регулювання непрацюючих (проблемних) активів у банківській сфері слід віднести наступні: норми адміністративного права; адміністративно-правові відносини; юридичний

факт, акти тлумачення норм права; акти реалізації норм права; правова свідомість та правова культура.

Розглянемо перший елемент представленого механізму. Так, норма права – це соціально обумовлене, спрямоване на регулювання суспільних відносин обов’язкове для виконання правило поведінки, яке схвалюється або встановлюється державою і в своїй реалізації забезпечується рівнем свідомості виконавців, організаційною та виховною роботою і можливістю застосування державного примусу в разі порушення його вимог [57, с. 279]. Нормі права як окремому явищу, зазначає В.В. Копечиков, властиві і свої особливі риси: 1) норма права – це загальновизнане правило поведінки, яке формулюється державою і має загальнообов’язковий характер; 2) норма права – це формально визначене правило поведінки; 3) норма права – це правило поведінки загального характеру; 4) норма права – це правило поведінки, що набуває якостей нормативності та загальнообов’язковості у чітко встановленому порядку; 5) норма права – це правило, здійснення якого забезпечується державою [58]. Досить розгорнутою є позиція В.О. Котюка, який зазначає, що норма права відрізняється від інших соціальних норм і норм природного права наступними ознаками: 1) норма права – це таке правило поведінки, яке регулює найбільш важливі суспільні відносини, на відміну від інших соціальних норм; 2) норма права – це формально визначене правило поведінки, яке зафіксоване в нормативно-правовому акті по законам формальної логіки і граматики; 3) це правило поведінки встановлене або санкціоноване державою чи її окремими органами і має офіційний характер на відміну від інших правил поведінки; 4) норма права є загальнообов’язкова для виконання всім населенням і посадовими особами державних органів. Ці норми права повинні (зобов’язані) виконувати також іноземні громадяни і особи без громадянства, а також всі посадові особи найвищих органів державної влади; 5) це правило поведінки формулюється у вигляді юридичних прав і обов’язків суб’єктів суспільних відносин [72].

Специфіка норм права напряду залежить від того, на які суспільні відносини спрямовано їх регулюючий вплив. В даному контексті йдеться про норми адміністративної галузі права. Так, В.К. Колпаков зазначає, що адміністративно-правова норма – це обов’язкове правило поведінки, яке встановлене і охороняється державою, метою якого є регулювання суспільних відносин, що виникають, змінюються і припиняються у сфері державного управління [66, с. 62]. Д.І. Минюк зазначає, що адміністративно-правова норма - це обов’язкове правило поведінки, яке встановлюється і охороняється державою, метою якого є регулювання суспільних відносин, що виникають, змінюються і припиняються у сфері державного управління [95, с.142].

Досить розгорнутою є позиція В.В. Коваленка, який пише, що адміністративно-правова норма - це вид правової норми, за допомогою якої формуються, охороняються і захищаються публічні правовідносини, організується і забезпечується функціонування публічної адміністрації. До характерних ознак даної категорії автор відносить: 1) це вид правової норми, а отже, їй притаманні всі ознаки останньої (загальнообов'язковість, формальна визначеність, забезпечення її виконання державними примусом та ін.); 2) вони спрямовані на реалізацію не приватного, а публічного інтересу; 3) за їх допомогою забезпечується функціонування публічної адміністрації; 4) предмет їх регулювання становить широке коло суспільних відносин, що складаються в процесі публічного управління, надання адміністративних послуг, застосування заходів адміністративного примусу до фізичних та юридичних осіб, оскарження дій та рішень суб'єктів владних повноважень; 5) вони забезпечують реалізацію регулятивної та охоронної функцій адміністративного та інших галузей права в багатьох сферах суспільного життя (економіка, освіта, будівництво, охорона здоров'я, внутрішні справи та ін.); 6) вони є головним інструментом реалізації методу адміністративного права, тобто в них закріплюються приписи, заборони та дозволи, що

використовуються публічною адміністрацією для регулювання суспільних відносин; 7) вони не систематизовані, а містяться в різних за юридичною силою нормативно-правових актах: законах, підзаконних нормативно-правових актах публічної адміністрації, в тому числі органів місцевого самоврядування; 8) серед джерел адміністративно-правових норм домінують акти одностороннього волевиявлення (укази, розпорядження, накази) [80, с.130].

Таким чином, норма адміністративного права є ключовим елементом адміністративно-правового механізму регулювання непрацюючих (проблемних) активів у банківській сфері. Вона встановлює чіткі критерії та процедури, які банки, регулятори та інші залучені сторони, повинні дотримуватися у процесі управління такими активами. Норма адміністративного права в даному контексті включає положення, які регулюють різні аспекти діяльності банків щодо управління непрацюючими (проблемними) активами. Їх важливим аспектом є спрямованість на забезпечення прозорості та відкритості процесів управління. Вони встановлюють вимоги щодо розкриття інформації, що дозволяє інвесторам, вкладникам та іншим зацікавленим сторонам отримувати актуальні дані про фінансовий стан банків та їхню здатність управляти проблемними активами.

Наступним елементом досліджуваного механізму є адміністративно-правові відносини. С.Г. Стеценко зазначає, що адміністративно-правові відносини - це результат впливу адміністративно-правових норм на поведінку суб'єктів адміністративного права, внаслідок якого між ними виникають правові зв'язки [147, с.159]. Науковець відмічає, що їх важливість полягає в тому, що саме в адміністративно-правових відносинах проявляється вся складність і комплексність адміністративного права. Разом із тим автор виділяє наступні характерні особливості вказаного поняття: по-перше, одна зі сторін обов'язково виступає від імені держави (орган державного управління, посадова особа, громадська організація, наділена

державно-владними повноваженнями). Вказана сторона офіційно представляє державу в адміністративно-правових відносинах, чим реалізує публічний інтерес. У вказаних відносинах втілюється в життя державна політика, державна ідеологія. По-друге, переважно нерівноправність сторін (відносини від-буваються за принципом «влада - підпорядкування»). По-третє, можуть виникати без згоди (бажання) іншої сторони. По-четверте, виниклі суперечки можуть вирішуватись як в адміністративному, так і в судовому порядку [147, с.159]. О.П. Угровецький відстоює точку зору, відповідно до якої адміністративно-правові відносини – це результат впливу адміністративно-правових норм на поведінку суб'єктів сфери державного управління, внаслідок якого між ними виникають сталі правові зв'язки державно-владного характеру. Особливості адміністративно-правових відносин полягають, перш за все, в тому, що в них завжди беруть участь органи виконавчої влади або їх представники, які наділені владними повноваженнями щодо здійснення виконавчо-розпорядчих функцій. Крім того, адміністративні правовідносини можуть виникати з ініціативи будь-якої сторони, згоди іншої сторони не вимагається. Конфлікти, суперечки, які виникають між сторонами таких правовідносин, вирішуються, як правило, в адміністративному порядку. Відповідальність за неналежне виконання сторонами своїх обов'язків настає перед державою. Для регулювання адміністративно-правових відносин характерне юридичне панування або владний характер приписів, які походять від правомочного суб'єкта управління. Ці приписи мають односторонній характер, в них проявляється воля суб'єкта управління, тому адміністративні правовідносини називають ще відносинами влади і підпорядкування («владовідносини») [159, с.14–15]. Таким чином, адміністративно-правові відносини – це врегульовані нормами адміністративної галузі права суспільні відносини які виникають в процесі реалізації діяльності, спрямованої на управління непрацюючими (проблемними) активами.

Наступним елементом адміністративно-правового механізму регулювання непрацюючих (проблемних) активів у банківській сфері є юридичний факт. Так, В.А. Андропова вказує, що юридичні факти – це та зона дії права, де правові норми стикаються з життям, з конкретною дійсністю. Отже, юридичні факти дозволяють вивести правовідношення в площину проблематики фактичних відносин, показати зв'язок вивчення правових відносин з соціологією, теорією управління та іншими суспільними науками [6, с.150]. На переконання М.В. Цвіка, юридичні факти – це конкретні життєві обставини, з якими норми права пов'язують виникнення, припинення або зміну правових відносин. Юридичні факти є необхідними умовами для виникнення правовідносин і характеризуються такими ознаками: знаходять свій вияв у зовнішніх обставинах або подіях матеріального світу і пов'язані з їх наявністю або відсутністю; прямо або опосередковано передбачені нормами права; викликають передбачені законом юридичні наслідки. Юридичні факти, у правовій системі з'єднують норми права з реальними суспільними відносинами. За їх допомогою життєві обставини набувають юридичного значення і таким чином впливають на соціальні процеси і явища, направляючи їх у необхідне русло [57, с.345-347].

Таким чином, юридичний факт як елемент адміністративно-правового механізму регулювання непрацюючих (проблемних) активів у банківській сфері представляє собою обставину, дію/подію, з настанням якої пов'язується виникнення, зміна або припинення адміністративних правовідносин. Юридичні факти виступають основою для застосування адміністративно-правових норм, спрямованих на управління та регулювання непрацюючими (проблемними) активами у банківській сфері. Доцільно виділяти три групи юридичних фактів: 1) факти, які обумовлюють виникнення адміністративних правовідносин. Наприклад, виявлення факту неплатоспроможності банку або встановлення наявності значної кількості проблемних активів; 2) факти, що змінюють існуючі адміністративні

правовідносини, наприклад, реструктуризація боргу або зміна регуляторних вимог; 3) факти, які припиняють існуючі адміністративні правовідносини. Наприклад, повне погашення проблемного активу або ліквідація банку [40].

Роль юридичних фактів полягає у тому, що вони фактично «запускають» механізм адміністративного реагування. Наприклад, наявність проблемних активів може стати підставою для проведення аудиту або застосування санкцій. Окрім того, вони встановлюють підстави для регулювання відносин між банками та іншими регуляторними органами, зокрема Національним банком України. Вони також дозволяють забезпечити правопорядок у банківській сфері, стимулюючи банки до виконання законодавчих вимог [40].

Наступними елементами є акти тлумачення та акти реалізації норм права. Під актом тлумачення норм права слід розуміти забезпечене з боку держави аргументоване формально-обов'язкове волевиявлення органів публічної влади (їх посадових і службових осіб), що здійснює інформаційний вплив на свідомість праводієздатних суб'єктів права шляхом роз'яснення змісту норм права і приписів ненормативного характеру або окремих їх фрагментів, а в єдності з нормативно-правовим або правозастосовним актами також опосередкований регулятивний та/або охоронний вплив на їх поведінку, спричиняє юридичні наслідки і сприяє утвердженню принципу правої визначеності [143]. Необхідність тлумачення норм права на практиці обумовлена причинами, основними з яких є: а) невідповідність юридичних норм фактичним умовам життя; б) юридичні норми можуть містити спеціальні правові поняття, визначення, які мають багатозначний характер; в) у нормах права має місце використання оціночних понять, що виражають лише соціальне значення тих чи інших явищ; г) нерідко зустрічаються нечіткість, недбалість, недогляд правотворчих органів при оформленні своїх думок у нормах права; д) необхідність тлумачення норм права іноді впливає із змісту самого нормативного акта [48]. В свою чергу акт застосування права

«являє собою результат специфічної юридичної діяльності уповноважених на те державних органів, посадових осіб, виступає закономірним підсумком розумових і організаційних операцій, спрямованих на підготовку й прийняття рішення щодо конкретної справи, з урахуванням усіх фактичних обставин і вимог чинного законодавства. Він може проявлятися у вигляді усного акту, акту-дії та акта-документа. Останній є найбільш розповсюдженим і важливим з точки зору забезпечення законності, підконтрольності, єдності правозастосовної діяльності на всій території держави. Правозастосовний акт повинен бути досконалим з точки зору його форми й змісту, його структурним елементам мають бути притаманні риси узгодженості, всебічності й повноти [39, с. 416].

І останній елемент, якому ми приділимо увагу, - правова свідомість та правова культура. Взагалі, «правосвідомість – сукупність поглядів, ідей, які відображають ставлення окремих людей, соціальних груп до права, законності, правосуддя, їхнє уявлення про те, що є правомірним чи неправомірним» [180, с. 220]. І.В. Ряшко вказує, що необхідною передумовою виникнення правосвідомості є знання про право. Без цих знань у свідомості індивіда не можуть з'явитися поняття, погляди або уявлення про право. Таким чином, правосвідомість неможлива без знань про існуюче право. Це теоретичне положення є важливим для формування правової свідомості та правової культури у правоохоронців. Як узагальнює вчена, правосвідомість є складним структурним утворенням, яке об'єднує правосвідомість суспільства, соціальних груп та індивідів. У цьому утворенні тісно переплітаються правова ідеологія та соціальна психологія; воно має гносеологічні, регулюючі, моделюючі та прогностичні властивості. Аналізуючи правосвідомість, слід підкреслити, що вона є багаторівневою системою, яка містить велику кількість елементів, що утворюють складну структуру [142].

В свою чергу під правовою культурою розуміють якісний стан правового життя суспільства, який характеризується досягнутим рівнем розвитку правової системи – станом та рівнем правової свідомості, юридичної науки, системи законодавства, правозастосовної практики, законності і правопорядку, правової освіти, а також ступенем гарантованості основних прав і свобод людини [57, с.246-247]. М. В. Кравчук слушно підкреслює, що правова культура складається з таких найбільших правових утворень як: система правових норм як особливих правил поведінки, що зовні відбиті у системі нормативно-правових актів та конкретизуючих їх актів індивідуального регулювання; сукупність правовідносин, тобто суспільних відносин, що врегульовані за допомогою правових норм і складаються з юридичних прав і обов'язків; сукупність суб'єктів права (фізичних, зокрема, і посадових осіб, державних та інших організацій, соціальних груп, соціальних спільностей); правосвідомість – система духовного відображення правової дійсності; режим законності і правопорядку – стан фактичної впорядкованості суспільних відносин, врегульованих за допомогою правових засобів [74, с.195].

Отже, правова свідомість та правова культура як елементи адміністративно-правового механізму регулювання непрацюючих (проблемних) активів у банківській сфері є важливими складовими, які забезпечують ефективне та справедливе управління і нагляд за банківськими активами. Правова свідомість включає знання, уявлення, погляди та переконання щодо права та правових норм, що існують у суспільстві. Вона відіграє ключову роль у формуванні правової культури та забезпеченні дотримання правових норм. Це знання про правові норми, що регулюють діяльність банків і управління проблемними активами, формування уявлень про справедливість і законність у процесі регулювання непрацюючих активів, погляди та переконання працівників банків і регуляторних органів щодо необхідності дотримання правових норм, а також усвідомлення

відповідальності за порушення правових норм. Правова культура, в свою чергу, включає в себе рівень правової освіти та обізнаності, що сприяє формуванню високого рівня професіоналізму та етичних стандартів у сфері банківської діяльності. Вона визначає ступінь правової обізнаності, підготовленості кадрів та рівень дотримання правових норм у процесі регулювання проблемних активів, сприяючи підвищенню ефективності адміністративно-правового механізму регулювання [40].

Підбиваючи підсумок представленого підрозділу дисертаційного дослідження слід узагальнити, що саме наведені вище елементи найбільш змістовно та повно характеризують сутність та зміст адміністративно-правового механізму регулювання непрацюючих (проблемних) активів у банківській сфері, що в своїй єдності забезпечують ефективне управління і мінімізацію ризиків, пов'язаних з проблемними активами банків [40].

2.2. Суб'єкти управління непрацюючими (проблемними) активами у банківській сфері та особливості їх правового статусу

Управління непрацюючими (проблемними) активами у банківській сфері не здійснюється само по собі, адже виконання цієї діяльності покладається на певне коло спеціально уповноважених суб'єктів, кожен із яких володіє своїм, особливим правовим статусом. Взагалі, суб'єкт є соціальною категорією, оскільки цим словом зазвичай описують пізнаючу та діючу людину, істоту, яка протистоїть зовнішньому світу як об'єкту пізнання, людину як носія певних властивостей, або предмет судження. Іноді суб'єктом вважають індивіда (або соціальну групу) як носія предметно-практичної діяльності та пізнання, спрямованих на об'єкт, або як особу (або групу осіб, колектив, організацію), що виступає активним діячем у будь-якому процесі, юридичну особу або організацію, що володіють певними

правами й обов'язками. Суб'єкт також може бути розглянутий як людина з певними фізичними і психічними якостями, особистість, або як думка про предмет судження на відміну від думки про його ознаки [145, с.28].

З філософської точки зору, пише В.Л. Петрушенко, «суб'єкт – це базове поняття судження, яке охоплює всі інші його компоненти, такі як предикат. Також, вчений вказує, що термін "суб'єкт" можна тлумачити як особу, вихідний джерело та епіцентр життєвої та когнітивної активності – будь то на рівні індивіда чи на соціальному рівні. В різних філософських школах, зауважує дослідник, вказане поняття може мати різні інтерпретації. Проте, у більшості філософських напрямів термін «суб'єкт» визначає людину як активний фактор у соціальних та культурних процесах, а також у взаємодії та пізнанні» [119, с. 199]. Інший вчений, - І.В. Шинкарук, до обов'язкових рис суб'єкта відносить: «1) предметність, що означає, що він є конкретним утворенням і діє лише в певний предметний спосіб; 2) свідомість, яка відображає реальність, орієнтує суб'єкта в навколишньому середовищі та визначає мету його діяльності; 3) активність, яка забезпечує провідну роль суб'єкта у взаємодії з оточуючим світом; 4) воля, наявність якої робить предметну діяльність здійсненою і допомагає досягти поставленої мети; У теорії пізнання суб'єкт розглядається як активний учасник пізнавального процесу, протилежний об'єкту пізнання. У процесі пізнання суб'єкт взаємодіє з об'єктом, направляє свої пізнавальні здібності на нього, перетворює його і відображає, створюючи систему знань про об'єкт» [164, с.612].

В.Я. Малиновський у своїх міркуваннях дійшов до висновку, що під суб'єктом державного управління слід розуміти систему, наділену певною компетенцією і державно-владними повноваженнями, що дозволяють їй втілювати свою волю у формі керівних команд чи рішень, обов'язкових для виконання, тобто це система, що управляє [86, с.161]. До характерних ознак вказаної наукової категорії прагматик відносить: «1) владний вплив від суб'єкта до об'єкта управління, який дозволяє підпорядковувати волю і діяльність

останнього волі першого, що є необхідною умовою досягнення цілей і вирішення завдань, визначених суб'єктом управління; 2) об'єкт державного управління зобов'язаний підкорятися владній волі суб'єкта і в обов'язковому порядку виконувати його рішення; 3) кожному суб'єкту управління притаманні певні функції, які відображають загальносистемний поділ праці щодо їхнього виконання, у зв'язку із чим функції характеризують основний зміст та напрями діяльності суб'єктів управління; 4) суб'єкт є системно організованим і в цій якості має властиві ознаки будь-якої соціальної системи; 5) суб'єктам управління притаманні загальні ознаки і цілі, єдність принципів їх утворення, побудови та діяльності, структурна єдність та інші ієрархічні зв'язки та відносини, прийняття суворо обумовлених управлінських рішень, узгодження їх між собою» [86, с.160].

Таким чином, у найбільш загальному розумінні суб'єкт представляє собою індивіда, групу фізичних та/або юридичних осіб, які наділені особливим набором прав та обов'язків. Поняття суб'єкту активно використовується у багатьох сферах суспільного життя, втім найбільш дослідженим воно є саме з правової точки зору. До прикладу, на думку В.В. Копейчикова, «суб'єкти права - це учасники правових відносин, які мають суб'єктивні права та виконують юридичні обов'язки, володіють правосуб'єктністю. Автор наголошує, що у державних і громадських організаціях, правосуб'єктність знаходить свій вираз у компетенції їх органів, тобто в сукупності прав та обов'язків, які надаються їм для виконання відповідних функцій» [58, с.192]. О.Р. Дарсиновська під поняття «суб'єкт права» бачить учасника суспільного життя, який здатний виступати учасником правовідносин та бути носієм юридичних прав і обов'язків. Основуючись на тому, що носіями прав та обов'язків можуть бути особи не тільки фізичні, але й юридичні, авторка класифікує суб'єктів на дві групи: індивідуальні та колективні. Індивідуальними суб'єктами правовідносин є: громадяни, іноземні громадяни; особи без громадянства (апатриди); особи з

подвійним громадянством (біпатриди); колективними – партії, спортивні організації, групи виборців, виборчий корпус, колективи підприємств, організації, які можуть бути як недержавними, так і державними» [57, с.338].

З огляду на наведені вище наукові позиції, суб'єкти управління непрацюючими (проблемними) активами у банківській сфері - це сукупність визначених в нормах адміністративного законодавства органів державної влади (в особі їх посадових осіб), а також банківські установи та їх структурні підрозділи, які уповноважені реалізовувати діяльність, спрямовану на здійснення управління досліджуваними активами, а також загальне нормативне забезпечення вказаної сфери суспільного життя. З одного боку, таке визначення суперечить «Положенню про організацію процесу управління проблемними активами в банках України», відповідно до якого «суб'єктами процесу управління проблемними активами в банку є: 1) рада банку; 2) комітет ради банку з управління ризиками (у разі його створення); 3) правління банку; 4) комітет правління з питань управління непрацюючими активами (далі - комітет НПА) (у разі його створення); 5) інші колегіальні органи банку; 6) бізнес-підрозділи та підрозділи підтримки, уключаючи підрозділ НПА; 7) підрозділ з управління ризиками; 8) підрозділ контролю за дотриманням норм (комплаєнс); 9) підрозділ внутрішнього аудиту» [129]. Втім, на нашу думку, зазначеними вище перелік суб'єктів управління непрацюючими (проблемними) активами у банківській сфері не обмежується. Адже існує й коло інших суб'єктів до компетенції яких, до прикладу, входить формування та реалізація державної політики у банківській сфері, а також створення нормативно-правової основи для здійснення відповідної діяльності. Кожен із вказаних суб'єктів володіє своїм, особливим правовим статусом. Взагалі, правовий статус – це юридично закріплене становище особи як соціального суб'єкта в суспільстві, тобто це сукупність прав та обов'язків особи, які визначені та гарантовані Конституцією і законами України, іншими нормативно-правовими актами,

міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України [67]. А.В. Панчишин тлумачить правовий статус як «багатоаспектну, універсальну, комплексну категорію, що має чітку стабільну структуру й установлює характер і принципи взаємодії суб'єктів суспільних відносин між собою, а також шляхом визначення прав, обов'язків і гарантій їх реалізації визначає місце суб'єкта в системі правовідносин» [111, с.95]. О.В. Цельєва підкреслила, що «правовий статус – це не лише сутність прав, обов'язків і гарантій, а ще й місце суб'єктів у соціальній системі суспільства. Він вважає, що таке місце визначається не тільки законом, а переважно уявою всіх суб'єктів суспільних відносин про нього. Для ефективної реалізації соціально-правового статусу суб'єкта права необхідно три особливо важливих фактори – наявність правової культури населення, професійне виконання суб'єктом права своїх функціональних обов'язків та стабільне економічне становище держави» [167, с.10].

Ю.С. Новікова визначає правовий статус або стан як обумовлений соціально-культурними умовами життєдіяльності суспільства різновид соціального стану, який представляє собою спосіб юридичного буття суб'єктів, об'єктів або суспільних відносин у визначений проміжок часу у визначеному просторі, як правило, закріплений у встановленому законом порядку [15, с.17]. До ознак даної категорії вчена відносить: «1) є загальним поняттям правознавства, зміст якого ширше аналогічних понять галузевих юридичних наук; 2) виступає у формі фундаментального теоретичного поняття теорії права та грає методологічну роль по відношенню до галузевих юридичних наук; 3) дає можливість відтворити реальну картину правової дійсності, розкрити її суттєві властивості, виявити особливості права у порівнянні з іншими суспільними явищами; відображає не лише теоретичні, але і практичні потреби; 4) сприяє поєднанню правових знань, розроблених в галузевих юридичних науках, і тим самим сприяє цілісності пізнавальної

діяльності в усіх областях юридичної науки; 5) може бути переміщена на інші області знань» [15, с.17].

Отже, правовий статус суб'єктів управління непрацюючими (проблемними) активами у банківській сфері представляє собою сукупність визначених нормами адміністративної галузі елементів, які в своїй сукупності не просто визначають положення вказаних суб'єктів у системі відповідних правовідносин, але й характеризують їх роль та призначення у цій сфері. Таким чином, аналізувати правовий статус суб'єктів управління непрацюючими (проблемними) активами у банківській сфері найбільш доцільно з огляду на елементи такого статусу, зокрема: компетенцію, повноваження (набір суб'єктивних прав та юридичних обов'язків), а також завдання та функції. Тож, серед вказаних вище суб'єктів варто виділити Верховну Раду України (Парламент), Президента України, Кабінет Міністрів України та підпорядковані йому міністерства.

Так, Верховна Рада України – «це виборний колегіальний орган, який має переважні права у сфері законотворчості. Завдяки парламенту у країні створюються, розвиваються і зберігаються демократичні форми правління. Роль парламенту в житті суспільства кожної країни є різною. Проте у діяльності парламентів світу є багато спільного, що заслуговує на вивчення і використання набутого досвіду в діяльності інших законодавчих органів. Насамперед слід усвідомлювати, що ідеали справедливості, природних прав і свобод людини можуть бути втілені у життя тільки тоді, коли держава базується на принципах народовладдя і розподілу державної влади на законодавчу, виконавчу та судову» [63]. До основних ознак парламенту належать: це колегіальний орган, що складається з групи депутатів, чисельність яких залежить від його представницького характеру; постійно діючий орган; загальнодержавний орган; повинен мати легітимний характер; є органом загальної компетенції; поширює свої повноваження на територію всієї держави; формується шляхом виборів. Верховна Рада України є

колегіальним органом. Це означає, що всі питання своєї компетенції вона вирішує спільно шляхом голосування. У Конституції України при вирішенні різних питань компетенції Верховної Ради закріплюється різний порядок голосування та набрання різної кількості голосів: від 1/3 до 3/4 її конституційного складу [36, с. 5]. В рамках представленої у роботі проблематики варто відзначити, що до компетенції ВРУ відноситься: прийняття законів; затвердження Державного бюджету України та внесення змін до нього, контроль за виконанням Державного бюджету України, прийняття рішення щодо звіту про його виконання; визначення засад внутрішньої і зовнішньої політики, реалізації стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору; затвердження загальнодержавних програм економічного, науково-технічного, соціального, національно-культурного розвитку, охорони довкілля; призначення виборів Президента України у строки, передбачені цією Конституцією; призначення на посаду та звільнення з посади Голови Національного банку України за поданням Президента України; призначення на посади та звільнення з посад половини складу Ради Національного банку України; тощо [68].

Що ж стосується Президента України, то це основна посадова особа в державі, «верховний менеджер», який в складі трьох вищих органів влади відповідає за якість та ефективність функціонування державних та правоохоронних структур, маючи для цього широкий інструментарій адміністративно-управлінського впливу, зокрема: можливість призначати та звільняти з посад керівників окремих органів державної влади; ініціювати розпуск ВРУ та переобрання її складу; контролювати законність актів КМУ і таке інше [161]. Президент України – це одноособовий глава держави, який представляє державу у міжнародних відносинах і є гарантом державного суверенітету. Основні функції і повноваження Президента визначаються Конституцією України, за якою Президент є главою держави і виступає від її

імені. Він є гарантом державного суверенітету, територіальної цілісності України, додержання Конституції, прав і свобод людини і громадянина. Президент забезпечує державну незалежність, національну безпеку і правонаступництво держави [42]. Відповідно до Конституції України, до повноважень Президента в банківській сфері включають наступні аспекти: «1) призначення та звільнення голови Національного банку України (НБУ). Так, відповідно до статті 106, пункту 18, Конституція України надає Президенту право вносити до Верховної Ради України подання про призначення на посаду та звільнення з посади Голови Національного банку України; 2) відповідає за співпрацю з іншими органами влади у фінансовій сфері. Зокрема, Президент України має право брати участь у координації діяльності різних державних органів, зокрема в банківській сфері, для забезпечення стабільності та розвитку економіки країни; 3) Президент може ініціювати розробку і впровадження законів та інших нормативно-правових актів, які регулюють банківську діяльність, через подання законопроектів до Верховної Ради України; 4) Стаття 106 Конституції України передбачає, що Президент України забезпечує національну безпеку і захист суверенітету держави, що включає контроль за стабільністю банківської системи як важливого елемента економічної безпеки країни» [68].

Що ж стосується Кабінету Міністрів України, то він здійснює виконавчу владу безпосередньо та через міністерства, інші центральні органи виконавчої влади, Раду міністрів Автономної Республіки Крим та місцеві державні адміністрації, спрямовує, координує та контролює діяльність цих органів [132]. КМУ – це управлінський центр держави, якій «завідує» виконавчою гілкою влади. Забезпечення законності даним суб'єктом відбувається шляхом контролю за діяльністю центральних органів влади; формування політики в ключових галузях суспільного життя та забезпечення її реалізації; організації боротьби із порушеннями легального стану на території нашої країни, наприклад, кримінальними правопорушеннями.

Тобто, якщо ВРУ займається створенням нормативних основ законності, то КМУ організовує на території держави режим безальтернативного слідування вимогам цих основ, а також визначає механізм приведення до життя закріплених в них правових норм [161].

Відповідно до статті 38 Закону України «Про Кабінет Міністрів України», КМУ відповідно до Конституції та законів України взаємодіє з Національним банком України, іншими державними органами з питань, що належать до його компетенції [132]. Окрім того, в розрізі представленої проблематики до повноважень КМУ відноситься: «забезпечує проведення державної економічної політики, здійснює прогнозування та державне регулювання національної економіки; забезпечує розроблення і виконання загальнодержавних програм економічного та соціального розвитку; визначає доцільність розроблення державних цільових програм з урахуванням загальнодержавних пріоритетів та забезпечує їх виконання; забезпечує здійснення державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності; забезпечує розроблення і виконання програм структурної перебудови галузей національної економіки та інноваційного розвитку, здійснює заходи, пов'язані з реструктуризацією та санацією підприємств і організацій, забезпечує проведення державної промислової політики, визначає пріоритетні галузі промисловості, які потребують прискореного розвитку» тощо [132].

Тож, наведені вище суб'єкти, безумовно, не здійснюють безпосереднє управління непрацюючими (проблемними) активами у банківській сфері, втім їх робота прямо впливає на відповідну діяльність. Зокрема: по-перше, відповідають за створення законодавчого та підзаконного підґрунтя у сфері банківської діяльності; по-друге, забезпечують формування та реалізацію державної політики у фінансовій та банківській сферах; по-третє, здійснюють загальне керівництво вищими органами державної влади у досліджуваній галузі суспільного життя [42].

Наступним, окремим суб'єктом, є Національний банк України. Так, НБУ «у межах своїх повноважень сприяє фінансовій стабільності, в тому числі стабільності банківської системи за умови, що це не перешкоджає досягненню цілі, визначеної у частині другій цієї статті. Національний банк також сприяє додержанню стійких темпів економічного зростання та підтримує економічну політику Кабінету Міністрів України за умови, що це не перешкоджає досягненню цілей, визначених у частинах другій та третій цієї статті [133]. В рамках здійснення своєї діяльності НБУ: відповідно до розроблених Радою Національного банку України Основних засад грошово-кредитної політики визначає та проводить грошово-кредитну політику; встановлює кореспондентські відносини з міжнародними депозитаріями з метою виконання функцій в межах грошово-кредитної політики, управління державним боргом та веде рахунки депозитаріїв іноземних держав та міжнародних депозитарно-клірингових установ з метою здійснення своїх повноважень у сфері депозитарного обліку [133]. А відтак НБУ відповідає за забезпечення діяльності банків в Україні шляхом створення стратегій, які в тому числі спрямовуються на забезпечення роботи із проблемними (непрацюючими активами). Окрім того, важливим напрямком діяльності Центрального банку є те, що вона спрямована на створення нормативно-правового підґрунтя для діяльності банків України, в тому числі й у контексті управління досліджуваними активами. Яскравим прикладом є постанова Правління Національного банку України 11.06.2018 № 64 «Про затвердження Положення про організацію системи управління ризиками в банках України та банківських групах».

Поряд із Національним банком України слід вказати Фонд гарантування вкладів фізичних осіб. Так, Фонд здійснює регулювання діяльності банків шляхом: «1) прийняття в межах своїх повноважень нормативно-правових актів, обов'язкових до виконання банками; 2) здійснення контролю за виконанням зобов'язань банків у зв'язку з їх

участю в системі гарантування вкладів фізичних осіб; 3) виведення неплатоспроможних банків з ринку; 4) в інших формах, передбачених цим Законом «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» [135]. Окрім того, варто відзначити, що «Фонд має право здійснювати перевірку банку щодо контролю за виконанням ним зобов'язань у зв'язку з участю в системі гарантування вкладів фізичних осіб на предмет: 1) достовірності наданої Фонду звітності; 2) повноти і своєчасності розрахунків з Фондом за зборами до Фонду та нарахованою пенею; 3) повноти і достовірності ведення бази даних про вкладників; 4) дотримання вимог щодо інформування вкладників про участь банку у Фонді; 4-1) визначення рівня ризику банку як учасника Фонду у процесі проведення стрес-тестування системи гарантування вкладів фізичних осіб відповідно до нормативно-правових актів Фонду; 5) дотримання інших вимог цього Закону та нормативно-правових актів Фонду. Регулятивні повноваження Фонду, поширюються на всі банки в Україні. Банки зобов'язані дотримуватися нормативно-правових актів Фонду та виконувати вимоги, встановлені Фондом у межах його повноважень» [135].

Переходячи до наступної групи суб'єктів, то перелік останніх визначено згаданим раніше Положенням. До останніх відносяться:

1) рада банку, яка: затверджує та щорічно, а за потреби і протягом року, переглядає стратегію управління проблемними активами та оперативний план реалізації стратегії управління проблемними активами (далі - оперативний план) та вносить зміни до них; не рідше ніж один раз на три місяці відстежує результати, досягнуті за попередній період за всіма показниками, визначеними в стратегії управління проблемними активами та оперативному плані, аналізує причини відхилень від запланованих показників і за потреби затверджує додаткові заходи, необхідні для реалізації стратегії управління проблемними активами та виконання оперативного плану; ухвалює рішення щодо врегулювання заборгованості

боржників/контрагентів - пов'язаних із банком осіб у сумі, що перевищує один відсоток від регулятивного капіталу банку для боржника/контрагента - фізичної особи, три відсотка - для боржника/контрагента - юридичної особи; визначає повноваження правління банку щодо прийняття рішень про врегулювання заборгованості боржників/контрагентів та управління стягнутим майном; ухвалює рішення щодо врегулювання заборгованості боржників/контрагентів та управління стягнутим майном, що перевищують повноваження правління банку; тощо [129];

2) комітет ради банку з управління ризиками (за наявності);

3) правління банку, яке в рамках своїх повноважень: «забезпечує розроблення стратегії управління проблемними активами та оперативного плану, забезпечує впровадження стратегії управління проблемними активами та виконання оперативного плану; затверджує заходи, спрямовані на реалізацію стратегії управління проблемними активами та виконання оперативного плану, та здійснює контроль за їх виконанням; контролює підготовку та надання раді банку щоквартальної управлінської звітності щодо реалізації стратегії управління проблемними активами та виконання оперативного плану; уносить на розгляд ради банку обґрунтовані пропозиції щодо необхідності внесення змін до стратегії управління проблемними активами та оперативного плану; забезпечує підготовку та надання раді банку обґрунтованих пропозицій щодо необхідності запровадження додаткових заходів для досягнення цільових показників, визначених у стратегії управління проблемними активами, та виконання оперативного плану»; тощо [129];

4) комітет правління з питань управління непрацюючими активами (далі - комітет НПА) (у разі його створення). Підрозділ НПА виконує такі функції: «здійснює оцінку боржників/контрагентів, які супроводжує підрозділ НПА, з метою визначення та впровадження інструментів врегулювання їх заборгованості; розробляє та вносить на затвердження

правління банку/комітету НПА плани/умови реструктуризації, рішення щодо застосування інших інструментів врегулювання заборгованості боржників/контрагентів; розробляє та вносить на затвердження правління банку/комітету НПА стандартизовані рішення щодо врегулювання заборгованості боржників/контрагентів згідно з вимогами цього Положення; бере участь у підготовці змін до укладених договорів/нових договорів згідно з планами/умовами реструктуризації заборгованості боржників/контрагентів; здійснює контроль за виконанням боржниками/контрагентами умов реструктуризації/інших заходів врегулювання заборгованості; забезпечує координацію роботи з питань врегулювання заборгованості між структурними підрозділами банку; бере участь у розробленні внутрішньобанківських документів із питань управління проблемними активами; бере участь у заходах, що впроваджуються в межах системи раннього реагування» [129];

5) інші колегіальні органи банку;

6) підрозділ з управління ризиками, які здійснюють: «підготовку висновків щодо ризиків для ухвалення кредитних рішень; кредитний моніторинг; оцінку заставленого майна; перевірку наявності та стану майна, отриманого в заставу; оцінку кредитного ризику; супроводження розрахунку резервів банку під очікувані кредитні збитки» [129];

7) підрозділ контролю за дотриманням норм (комплаєнс). Підрозділ «з метою забезпечення ефективності процесу управління проблемними активами виконує функції щодо забезпечення організації контролю за відповідністю процесу управління проблемними активами законодавству України та внутрішньобанківським документам. Підрозділ з управління ризиками та підрозділ контролю за дотриманням норм (комплаєнс) для виконання своїх функцій під час управління проблемними активами повинні мати достатньо повноважень для раннього втручання в упровадження

індивідуальних рішень щодо врегулювання заборгованості боржників/контрагентів та управління стягнутим майном» [129].

8) підрозділ внутрішнього аудиту, який здійснює перевірку дотримання підрозділами банку внутрішньобанківських документів із питань управління проблемними активами, а також вимог цього Положення відповідно до річного плану проведення аудиторських перевірок (аудиту).

Отже, саме вказані вище суб'єкти відповідають за практичну реалізацію заходів, спрямованих на управління непрацюючими (проблемними) активами у банківській сфері. Особливість їх правового статусу визначається, перш за все, тим, що він регулюється нормами відомчих нормативних актів, які приймаються керівництвом НБУ, а також нормативними документами, які приймають самі банківські установи задля забезпечення їх діяльності, в тому числі й у напрямку управління непрацюючими (проблемними) активами у банківській сфері [42].

Окрему увагу в рамках представленої проблематики слід приділити діяльності колекторських контор. Відповідно до Закону України «Про споживче кредитування» колекторська компанія - юридична особа (у тому числі небанківська фінансова установа, яка відповідно до закону має право надавати кошти у позику, в тому числі на умовах фінансового кредиту, та/або послуги з факторингу), включена до реєстру колекторських компаній, яка в інтересах кредитодавця (первісного кредитора) та/або нового кредитора (у разі заміни первісного кредитора) відповідно до договору з таким кредитодавцем та/або новим кредитором має право здійснювати врегулювання простроченої заборгованості [136]. «Кредитодавець, новий кредитор зобов'язаний розмістити на власному веб-сайті (веб-сайтах), у програмному застосунку (мобільному додатку), що використовуються для надання ним послуг, а також у місцях надання фінансових послуг споживачам інформацію про колекторські компанії, що діють у його інтересах при врегулюванні простроченої заборгованості, а також

інформацію про вимоги щодо взаємодії із споживачами при врегулюванні простроченої заборгованості (вимоги щодо етичної поведінки) у порядку, строки та за формою, що визначені Національним банком України. Колекторська компанія для виконання окремих функцій або процесів у межах здійснення колекторської діяльності, зокрема для безпосередньої взаємодії із споживачами, має право залучати фізичних і юридичних осіб на договірних засадах. Колекторська компанія зобов'язана повідомляти про залучення таких осіб Національний банк України у встановлені ним строки та порядку» [136].

У підсумку представленого підрозділу наукового дослідження слід узагальнити, що на сьогоднішній день система суб'єктів управління непрацюючими (проблемними) активами у банківській сфері є досить розгалуженою, а кожен із них володіє своїм, особливим правовим статусом. Зазначені суб'єкти, як вбачається, найбільш доцільно поділити на чотири великі групи: 1) Верховна Рада України, Президент України та Кабінет Міністрів України, які не виконують завдання, пов'язані з управління непрацюючими (проблемними) активами у банківській сфері, але створюють необхідні правові, економічні та політичні умови для реалізації відповідної діяльності; 2) Національний банк України та Фонд гарантування вкладів фізичних осіб, до компетенції яких входить створення нормативно-правового підґрунтя, а також організаційних засад для здійснення управління непрацюючими (проблемними) активами у банківській сфері; 3) безпосередньо банки та банківські установи, які, як вбачається, є безпосередніми реалізаторами заходів, спрямованих на управління непрацюючими (проблемними) активами; 4) допоміжні суб'єкти, до яких відносяться колекторські компанії [42].

2.3. Організаційні засади управління непрацюючими (проблемними) активами у банківській сфері

Управління непрацюючими (проблемними) активами у банківській сфері вимагає побудови ефективних не тільки нормативних, але й організаційних засад для здійснення відповідної діяльності. Відмітимо, що «організаційні засади» є похідним від термінів «організація», «організовувати» «засади». В юридичній науці, зазначає Л. Коваль, виділяють три основні випадки використання терміна «організація». По-перше, словом «організація» можуть називатися державні, громадські, самоврядні органи, утворені для виконання будь-яких функцій державного або громадського характеру. По-друге, термін «організація» може означати певну діяльність, що включає розподіл функцій, повноважень, обов'язків, налагодження сталих зв'язків, координацію, тощо. Нарешті, організація – це явище, фактор, а відповідно, поняття і категорія, протилежні дезорганізації, неупорядкованості, невизначеності, хаосу [64, с.19; 106]. В науковій літературі існує чимало підходів до тлумачення терміну «організація».

Взагалі, вказують М. І. Небава та О.Г. Ратушняк, термін «організація» походить з грецької мови та означає поєднання, побудову, об'єднання чогось або когось у єдине ціле, приведення до жорсткої системи. Звідси під «організацією» необхідно розуміти складне виробниче утворення, сформоване із виробничо-самостійних систем, але об'єднаних спільним керівництвом підприємств. Далі автори пишуть, що у більш широкому розумінні організація – це група людей, діяльність яких свідомо координується для досягнення загальної мети або цілей. Організації, які функціонують в суспільстві є різними за характером і метою діяльності, що дає можливість забезпечувати усі сфери людського життя, вони різні за формою власності, мають комерційну й некомерційну спрямованість, але всі вони діють на основі певних принципів та правил. Організація – це

інституціоналізована група осіб (фізичних і юридичних), які взаємодіють за допомогою матеріальних, економічних, правових і інших умов для досягнення поставлених цілей [94, с.6].

Досить цікавою є позиція Т.В. Терещенка, який вказує, що змістове визначення організації зводиться до трьох основних розумінь, а саме: «по-перше, організація розглядається як процес, за допомогою якого створюють і зберігають структуру системи; по-друге, організацію прийнято розуміти як систему; сукупність взаємовідносин, видів діяльності, прав та обов'язків, ролей, що формуються в процесі спільної праці; по-третє, організація – це група осіб зі спільними цілями, оскільки прагнення до спільної мети обумовлює виникнення певних процесів, поєднання цих процесів у систему. Ключовими складовими будь-якої організації, продовжує вчений, є люди, що входять в конкретну організацію, завдання, для вирішення яких організація існує, і управління, яке формує, мобілізує і приводить в рух потенціал організації для вирішення поставлених перед нею завдань» [154].

Як функція управління, зазначає Т. Мартинюк, організація – «це процес систематичного коригування багатьох завдань і взаємовідносин між людьми, що їх виконують. Організація будь-якого технологічного процесу складається зі структурної організації та організації самого процесу. Науковці також виокремлюють структурну організацію, розкриваючи її як процес визначення відповідальних за певну функцію в організації та перелік виконавчих органів, відповідно до норм керованості, апарату управління. Чисельність підлеглих, якими може ефективно керувати одна людина, залежить від можливостей менеджера, кількості його помічників, здібностей працівників, видів виконуваних робіт, їх стандартизації та розміщення робочих зон чи місць» [88].

Таким чином, організація – це поняття, яке можна характеризувати, як:

- 1) процес, тобто послідовність дій або змін, що відбуваються в часі та просторі і спрямовані на досягнення певного результату або мети. В даному

контексті організація характеризується наявністю етапів, фаз або стадій, кожна з яких виконує специфічну функцію та взаємопов'язана між собою. Організація включає планування, виконання, контроль та аналіз дій для забезпечення ефективного функціонування та досягнення стратегічних цілей; 2) комплекс заходів – це сукупність цілеспрямованих дій та процедур, які здійснюються для досягнення певних цілей. Вона включає планування, координацію, управління ресурсами, контроль та коригування дій для забезпечення ефективного функціонування системи або досягнення визначених результатів. Такий підхід передбачає систематичне впровадження кроків, які забезпечують узгодженість і синхронізацію діяльності в рамках певної структури або проєкту; 3) утворення, тобто це система, створена для об'єднання людей, ресурсів і процесів з метою досягнення спільних цілей. Вона характеризується структурованістю, наявністю ієрархії, розподілом функцій та ролей, а також встановленими правилами і процедурами, що забезпечують її функціонування. Як утворення, організація включає різні елементи, які взаємодіють між собою, утворюючи єдине ціле для ефективного виконання завдань і досягнення результатів.

З огляду на зазначене вище, поняття організаційних засад є комплексним та включає в себе всіх аспекти поняття організації. Так, В.Я. Малиновський вказує, що організаційні засади – це найбільш принципові, визначальні норми, рішення, дії, встановлення та (або) реалізація яких є неодмінною або ваговою умовою стабільного, якісного та ефективного управління непрацюючими (проблемними) активами у банківській сфері. Якщо правові засади визначають юридичні правила контролю, то організаційні – це робота із безпосереднього об'єднання усіх елементів управління в єдину цілісну систему та забезпечення її належного функціонування [87, с.264]. Ю.П. Битяк виокремлює наступні складові елементи категорії організаційних засад: «1) проведення організаційних заходів (роз'яснення змісту й мети законодавчих та інших правових актів або

тих чи інших заходів; інспектування роботи та інструктування нижчих органів (посадових осіб); розроблення програм, підготовка та проведення нарад, конференцій тощо); 2) здійснення матеріально-технічних операцій, серед яких: а) діловодські (всі операції, які пов'язані з виготовленням документів органами управління та яким притаманний технічний характер - листування, передрук, розмноження тощо); б) безпосереднє виконання приписів правових актів, якщо воно має матеріальний (технічний) характер (операції про передачу засобів або майна, видачу виконавчих документів, проведення конфіскації, оплатного вилучення і т. ін.); в) реєстраційні, що мають самостійне значення (реєстрація фактів і подій у сфері управління); г) статистичні (збирання та оброблення статистичної інформації відповідно до встановлених правил); г) інформаційно-довідкові (складання та опрацювання доповідних записок, довідок за результатами перевірок, підготовка довідників і довідок про роботу органів управління, дача відповідних роз'яснень і консультацій на підставі інформаційних матеріалів); д) по систематизації матеріалів, у тому числі правових актів (створення комплексних інформаційно-аналітичних систем для державних потреб); є) інформаційно-технологічні (впровадження інформаційних технологій у різних ланках державного управління)» [2, с.137-138].

Тож, наведені вище наукові позиції дають змогу констатувати, що організаційні засади управління непрацюючими (проблемними) активами у банківській сфері представляють собою сукупність інструментів, засобів та заходів (неправового характеру), які в своїй єдності складають певну систему та спрямовані на забезпечення ефективної, якісної та результативної управлінської діяльності у досліджуваному напрямку. З огляду на запропоновано вище визначення, організаційні засади управління непрацюючими (проблемними) активами у банківській сфері найбільш доцільно розглядати в розрізі їх елементів, до яких слід віднести: організаційну структуру банків; розробку та прийняття управлінських

рішень; кадрове забезпечення; виявлення та класифікація проблемних активів за допомогою регулярного моніторингу та аналізу кредитного портфеля; розробку Стратегії управління проблемними активами; запровадження системи реагування на загрози.

Так, першим елементом організаційних засад управління непрацюючими (проблемними) активами у банківській сфері є організаційна структура банків, яка дозволяє ефективно здійснювати відповідну діяльність. О.Б. Моргулець вказує, що організаційна структура - це впорядкована сукупність взаємопов'язаних елементів, що знаходяться між собою у стійких взаємостосунках, які забезпечують їх функціонування і розвиток як єдиного цілого. Елементами структури можуть бути як окремі працівники, служби так і окремі ланки апарату управління, а взаємозв'язки між ними підтримуються через горизонтальні і вертикальні зв'язки, які носять лінійний і функціональний характер. Автор також підкреслює, що організаційна структура повинна: відображати цілі і завдання організації, підпорядковуватись виробництву і змінюватись разом з ним; відображати функціональний розподіл праці і обсяг повноважень працівників управління, які визначаються політикою, процедурами, правилами, посадовими інструкціями; відповідати соціально-культурному середовищу і умовам в яких вона буде функціонувати. Тому спроби сліпо копіювати структури управління, які мають успіх не призведуть до бажаного результату, якщо умови будуть різними; встановлювати відповідність функцій і повноважень посадової особи з однієї сторони і рівня культури з іншої [97]. В.Я. Малиновського структура організації – «це логічне взаємовідношення рівнів управління і підрозділів, побудованих у такій формі, яка дозволяє найбільш ефективно досягати цілей організації. Структура, що відображає синтез взаємозв'язків різних елементів, що функціонують для досягнення поставленої мети, називається організаційною» [87, с.268]. Далі автор наголошує, що «організаційна

структура будь-якої системи пов'язана із досягненням її глобальної мети. Так, фундаментальна ціль функціонування обласної державної адміністрації визначається призначенням основного управлінського процесу в регіоні. Ще одне визначення трактує організаційну структуру як конструкцію організації, на основі якої здійснюється управління організацією. Організаційну структуру визначають також як управлінську категорію, яка відображає організаційний бік відносин управління і становить єдність рівнів і ланок управління у їх взаємозв'язку» [87, с.268-269].

Організаційна структура, підкреслюють О.М. Гіряк та І.В. Шуст, повинна відповідати певним вимогам, зокрема: 1) оптимальності - встановлення між ланками і ступенями управління раціонального зв'язку при їх оптимальній кількості; 2) оперативності - швидка передача інформації, щоб за час від прийняття до виконання управлінського рішення в керованій системі не встигли відбутися негативні зміни, які зробили б непотрібним його виконання; 3) надійності - організаційна структура повинна бути побудована так, щоб гарантувати надійність передачі інформації, не допускати утворення недостовірної інформації; 4) економічності - отримання потрібного ефекту від управлінської діяльності з мінімальними витратами коштів на управлінський апарат [34, с.108]. Тож, організаційна структура банку є тим основним елементом системи управління, що приводить у дію всі інші складові шляхом виконання об'єктами управління низки процесів (бізнес-процесів, процесів забезпечення та обслуговування), створення продуктів (послуг) і надання їх клієнтам [7]. В рамках представленої у роботі проблематики слід вказати, що відповідно «Положення про організацію процесу управління проблемними активами в банках України» суб'єктами процесу управління проблемними активами в банку є: 1) рада банку; 2) комітет ради банку з управління ризиками (у разі його створення); 3) правління банку; 4) комітет правління з питань управління непрацюючими активами (далі - комітет НПА) (у разі його створення); 5) інші колегіальні

органи банку; 6) бізнес-підрозділи та підрозділи підтримки, уключаючи підрозділ НПА; 7) підрозділ з управління ризиками; 8) підрозділ контролю за дотриманням норм (комплаєнс); 9) підрозділ внутрішнього аудиту [129]. Таким чином, саме від того, наскільки ефективно побудовано організаційну структуру банку, напряду залежить оперативність та якість здійснення діяльності, спрямованої на управління непрацюючими (проблемними) активами у банківській сфері.

Ще одним елементом, якому слід приділити увагу, - розробка та прийняття управлінських рішень. В.А. Рульєв вказує, що управлінське рішення є початковим і ключовим моментом в організації діяльності будь-якого керівника. Тому його можна розглядати як основний елемент процесу управління та важливий інструмент системного підходу до об'єкта управління. Кожне підприємство не тільки виробляє продукцію, але й є частиною суспільства, тому при прийнятті управлінського рішення необхідно враховувати не тільки економічні аспекти, але й сукупність соціальних, ідеологічних, моральних та інших відносин. Науковець підкреслює, що прийняття рішення є основою управління: своєчасне і науково обґрунтоване рішення стимулює виробництво, тоді як слабе або несвоєчасне знижує ефективність праці. Відповідальність керівника за прийняття рішень дуже висока, особливо для службовців державного рівня. Керівник не має права приймати непродумані та необґрунтовані рішення [141]. Н. Мала та І. Процик досить змістовно аргументують, що «управлінське рішення є результатом розумово-психологічної, творчої діяльності керівника, продуктом управлінської праці, а його прийняття – це процес, котрий зумовлює появу цього продукту. Вироблення раціональних рішень є сферою управлінського мистецтва, оскільки полягає у виборі правильних методів і прийомів, які у конкретній ситуації мають найбільший потенціал впливу. Прийняття рішень є найголовнішим оцінювальним критерієм здібностей,

умінь і навичок керівника. Від їх зумовленості значною мірою залежать результати діяльності організації» [85, с. 345].

М.В. Джафарова вказує, що на сьогоднішній день, категорія «управлінське рішення» охоплює декілька значень: «1) як вибір виду діяльності, пов'язаний з виробленням адекватної реакції організації на вплив якого-небудь чинника зовнішнього середовища; 2) як варіант впливу керівника на виконавця рішення (об'єкт управління) 3) як вид діяльності, що відбувається в управляючій підсистемі, і пов'язаний з підготовкою, знаходженням, вибором та прийняттям певних варіантів дій, відповідно до обставин, що існують, інтересів і потреб середовища; 4) як варіант впливу управляючої підсистеми на керовану; 5) як адміністративно-практична діяльність керівника в керованій системі (дії керівника нижчого рівня із виконання рішення (розпорядження) керівника вищого рівня» [46]. В класичному вигляді прийняття управлінського рішення характеризується наступним чином: «1) у процесі прийняття рішення керівник визначає конкретну мету; 2) керівник має повну інформацію про ситуацію, на яку він робить вибір; 3) він також обладнаний інформацією щодо всіх доступних варіантів та можливих наслідків, які можуть виникнути внаслідок їх вибору; 4) керівник базується на раціональній системі оцінки і впорядкування переваг відповідно до їх важливості; 5) головною метою для керівника є вибір найбільш результативного рішення для діяльності організації» [98].

Таким чином, розробка та прийняття управлінського рішення в контексті представленої проблематики полягає у тому, що від їх вчасності, ефективності та оперативності наряду залежить якість управління непрацюючими (проблемними) активами. Саме так забезпечується системність підходу до управління непрацюючими активами, а також врахування різних факторів, зокрема: економічних, соціальних, правових, моральних, тощо. Це підвищує рівень відповідальності керівників, адже їхні

рішення повинні бути не лише економічно виправданими, але й відповідати етичним та соціальним нормам.

Ще однією організаційною засадою, якій слід приділити увагу з огляду на специфіку організаційної структури банків в контексті управління непрацюючими (проблемними) активами у банківській сфері, є кадрове забезпечення банків. Так, О.В. Ткаченко сутність кадрового забезпечення в державі вбачає у діяльності уповноважених суб'єктів з реалізації кадрової політики держави з метою забезпечення функціонування державного управління соціальними, технічними, біологічними об'єктами, яке здійснюється в умовах ринкової економіки з урахуванням демократичних засад побудови нашої держави із пріоритетним забезпеченням прав, свобод та законних інтересів особи, шляхом наповнення організаційних структур системи державного управління відповідними за професією та кваліфікацією кадрами, створення у них мотивації до ефективної праці, організації їх ефективного використання, професійного та соціального розвитку, досягнення раціонального ступеня мобільності персоналу, а також їх соціального захист [155, с.27; 162]. М.В Мельничук відмічає той факт, що кадрове забезпечення – це, з одного боку, наявність у керівника об'єктів його управлінської діяльності – виконавців, що є необхідним для підготовки до прийняття управлінського рішення та наступного його виконання. З іншого – кадрове забезпечення – це суто суб'єкти управлінської діяльності, які організують, аналізують, контролюють, координують і здійснюють інші дії в ході державно-управлінської діяльності для досягнення певного результату. Кадри є тим суб'єктивним чинником від якого залежить реальне функціонування механізму управлінської діяльності. Адже життєздатність органу виконавчої влади не тільки в матеріальному забезпеченні, а й у спрямуванні вольових дій і переконань учасників процесу державного управління в заданому напрямку. Без високого рівня професіоналізму та належних особистих якостей кадрів не виникає того дієвого елементу, який

зумовлює динаміку управлінської діяльності [93, с.68]. К.Г. Гарбузюк під кадровим забезпеченням розуміє передусім комплекс заходів, спрямованих на формування великого та якісного складу працівників, їх адаптацію, мотивування, навчання, оцінювання та розвиток, що дозволяє ефективно виконувати цілі та завдання організації. Крім того, науковець зазначає, що з економічної точки зору поняття «кадрове забезпечення» доцільно визначати як рівень відповідності між кількісним і якісним трудовим потенціалом, який є затребуваним на ринку праці в конкретний момент часу, і діяльністю установ та організацій, що надають відповідні технології підготовки та рекрутингу кадрів (система багаторівневої загальної та професійної освіти, перепідготовка та підвищення кваліфікації кадрових служб організацій та інших інституціональних структур) [33, с.85].

Таким чином, кадрове забезпечення відіграє критичну роль в управлінні непрацюючими (проблемними) активами у банківській сфері, оскільки обумовлює наявність необхідних знань, навичок та досвіду для ефективного виконання цього завдання. Зазначене пояснюється тим, що управління проблемними активами вимагає глибокого розуміння фінансових інструментів, кредитних ризиків, юридичних аспектів та економічних тенденцій. Висококваліфіковані працівники здатні ефективно ідентифікувати, оцінювати та розробляти стратегії для вирішення проблем, пов'язаних із цими активами. Крім того, працівники, які займаються управлінням проблемними активами, повинні мати високий рівень правової грамотності, щоб розуміти юридичні аспекти кредитних угод і мати змогу ефективно використовувати правові інструменти для захисту інтересів банку. Це включає знання законодавства щодо банкрутства, процедур стягнення боргів, а також нормативних вимог, встановлених регуляторними органами. Досвідчені та кваліфіковані працівники також грають ключову роль у розробці та впровадженні стратегій управління проблемними активами. Вони здатні аналізувати різні варіанти реструктуризації боргів, визначати

найбільш ефективні підходи до роботи з боржниками та розробляти довгострокові плани для мінімізації втрат банку. Високий рівень професійної компетентності дозволяє працівникам приймати обґрунтовані та стратегічно важливі рішення, які сприяють стабільності банку. Важливо також відмітити, що кадрове забезпечення включає постійне навчання та підвищення кваліфікації персоналу. Управління проблемними активами є динамічною сферою, яка вимагає постійного оновлення знань та навичок у зв'язку зі змінами у законодавстві, економічних умовах та фінансових ринках [41].

Наступною важливою організаційною засадою управління непрацюючими (проблемними) активами у банківській сфері є виявлення та класифікація проблемних активів за допомогою регулярного моніторингу та аналізу кредитного портфеля. Так, Положенням про організацію процесу управління проблемними активами в банках України, яке було затверджено Постановою Національного банку України № 97 від 18 липня 2019 року було визначено: перелік проблемних активів (потенційно проблемні; непрацюючі активи; стягнуте майно, що перейшло у власність банку на підставі реалізації прав заставодержателя); складові процесу управління проблемними активами (система раннього реагування; запровадження інструментів врегулювання заборгованості за непрацюючими активами; управління стягнутим майном); вимоги до організаційних аспектів управління проблемними активами (наявність трирічної стратегії та оперативного плану скорочення рівня та обсягу таких активів; створення окремого підрозділу роботи з непрацюючими активами; моніторинг ефективності процесу) [99]. Запровадження зазначених вимог спрямоване на створення комплексного процесу управління проблемними активами, контроль за яким має забезпечуватись радою банку. Запровадження системи раннього реагування має забезпечити виявлення на ранньому етапі потенційно проблемних активів та управління ними. Основним інструментарієм цієї системи мають стати визначені банком індикатори раннього попередження, спрямовані на

завчасне виявлення ознак потенційної проблемності боржників, а також комплекс потенційно прийнятних заходів для упередження перетворення таких активів у непрацюючі [99]. Банк є таким, що має значний рівень проблемних активів, якщо в нього хоча б один із таких показників перевищує п'ять відсотків: 1) співвідношення загальної суми боргу за кредитами, наданими юридичним та фізичним особам, які класифіковані як непрацюючі активи, до загальної суми боргу за кредитами, наданими юридичним та фізичним особам; 2) співвідношення балансової вартості стягнутого майна до загальної суми боргу за кредитами, наданими юридичним та фізичним особам, та балансової вартості стягнутого майна [129].

Ще одним організаційним аспектом є розробка Стратегії управління проблемними активами. Взагалі, стратегія, як нормативний документ, представляє собою формально затверджений план дій, який визначає довгострокові цілі та напрямки розвитку організації, галузі чи країни, а також засоби та методи їх досягнення. Вона є важливим інструментом управління, який забезпечує спрямованість і координацію діяльності відповідно до встановлених пріоритетів. Банк розробляє стратегію управління проблемними активами, реалізація якої забезпечуватиме: 1) скорочення рівня та обсягу непрацюючих активів; 2) скорочення рівня та обсягу стягнутого майна. Банк визначає у стратегії управління проблемними активами цільові показники скорочення рівня та обсягу непрацюючих активів на валовій основі та за вирахуванням резервів. Банк установлює у стратегії управління проблемними активами цільовий рівень для непрацюючих активів (за винятком активів, визнаних банком як непрацюючі станом на 01 січня першого року прогностного періоду) у кожному році прогностного періоду не вище ніж п'ять відсотків у цілому по банку, а також за кожним з основних портфелів його активів. Банк, у якого рівень проблемних активів є незначним, розробляє стратегію управління проблемними активами, спрямовану на скорочення рівня та обсягу непрацюючих активів за кожним з

основних його портфелів активів, в яких частка непрацюючих активів перевищує п'ять відсотків. Банк, який не має портфелів активів із значним рівнем непрацюючих активів та не має значного рівня стягнутого майна, розробляє стратегію управління проблемними активами, спрямовану на недопущення зростання рівня та обсягу непрацюючих активів/стягнутого майна [129]. Банк визначає в стратегії управління проблемними активами: «1) шляхи забезпечення досягнення цільових показників у короткостроковому (до одного року) та середньостроковому (від одного до трьох років) прогностному періоді з урахуванням оцінки операційного середовища, що впливає на спроможність банку досягати скорочення рівня та обсягу непрацюючих активів та стягнутого майна; 2) підходи, що забезпечують функціонування системи раннього реагування, яка спрямована на завчасне виявлення потенційно проблемних активів, упровадження своєчасних та дієвих коригуючих заходів для недопущення зростання в банку рівня та обсягу непрацюючих активів [129]. Тож, Стратегія управління проблемними активами дозволяє банкам ідентифікувати, оцінювати та вживати заходів щодо таких активів на ранній стадії, що зменшує ризик втрат. Вона включає методи реструктуризації боргу, продажу проблемних активів, використання спеціалізованих інструментів для моніторингу та контролю за такими активами. Це в свою чергу дозволяє банкам підтримувати свою фінансову стійкість та здатність виконувати свої зобов'язання. Крім того, стратегія допомагає забезпечити ефективність та прозорість у роботі банківських установ. Вона сприяє впровадженню стандартів та процедур, які покращують управління ризиками та забезпечують дотримання нормативних вимог. Це підвищує рівень довіри з боку вкладників, інвесторів та регуляторних органів [41].

Останній елемент організаційних засад, якому ми приділимо увагу в розрізі представленої проблематики, - запровадження системи раннього попередження (реагування) на чинники, що можуть призвести до виникнення

непрацюючих (проблемних) активів. Дана система має забезпечити виявлення на ранньому етапі потенційно проблемних активів та управління ними, а відтак остання включає: «ідентифікацію боржників/контрагентів з ознаками потенційної проблемності та боржників/контрагентів, які не мають наміру співпрацювати з банком щодо повернення заборгованості; віднесення боржника/контрагента до відповідного сегмента, визначення та запровадження відповідних заходів з метою недопущення зростання обсягів простроченої заборгованості боржника/контрагента перед банком, уключаючи застосування до боржника/контрагента інструментів врегулювання заборгованості; моніторинг виконання та аналіз ефективності запроваджених банком заходів» [76].

Ж.І. Торяник дійшов до слушного висновку про те, що «запровадження системи раннього реагування має забезпечити виявлення на ранньому етапі потенційно проблемних активів та управління ними. Основним інструментарієм цієї системи мають стати визначені банком індикатори раннього попередження, спрямовані на завчасне виявлення ознак потенційної проблемності боржників, а також комплекс потенційно прийнятних заходів для упередження перетворення таких активів у непрацюючі. Окрему увагу банкам слід приділяти процесу управління стягнутим майном, зокрема, наявності плану продажу такого майна, внутрішньобанківських процедур щодо його утримання, експлуатації, охорони та страхування від втрати/пошкодження. Основні методи управління проблемними активами, що застосовуються вітчизняними банками, включаючи реструктуризацію, позасудове або судове врегулювання, залежатимуть від потенційної платоспроможності боржника, а також його готовності співпрацювати з банком. Найприйнятнішим варіантом завжди вважається реабілітація і реструктуризація кредиту, що дає і банку, і його клієнтові шанс на поновлення нормальних відносин» [157].

Підбиваючи підсумок представленого наукового дослідження слід узагальнити, що організаційні засади управління непрацюючими (проблемними) активами у банківській сфері складаються із низки елементів, які в своїй єдності дозволяють забезпечити практичну реалізацію заходів у досліджуваній сфері суспільного життя. А відтак, останні є критично важливими для забезпечення стабільності та стійкості банківської системи, оскільки дозволяють банкам ефективно вирішувати проблеми з непрацюючими кредитами і мінімізувати фінансові витрати та втрати [41].

2.4. Адміністративно-правові форми та методи регулювання непрацюючих (проблемних) активів у банківській сфері

Регулювання непрацюючих (проблемних) активів у банківській сфері є складною за своєю сутністю та змістом діяльністю, яка знаходить своє відображення у сукупності адміністративно-правових форм. Останні реалізуються за допомогою спеціального набору інструментів та засобів, тобто методів. Так, з точки зору етимології, поняття "форма" походить від латинського слова «forma», яке означає «образ», «зовнішній вигляд» або «контур». Латинське «forma» своєю чергою має корені в давньогрецькому слові «μορφή» (morphē), що означає «зміст», «структуру» або «вид». У давньогрецькій мові це слово означало зовнішній вигляд або образ чогось. А відтак, з етимологічної точки зору, поняття «форма» включає ідеї зовнішнього вигляду, контурів, структури та образу, що характеризують об'єкт або явище.

Поняття форм використовується у багатьох сферах суспільного життя, де воно набуває своїх специфічних властивостей. До прикладу, з точки зору філософії, форма відноситься до структури, способу організації або вигляду об'єкта, що відрізняє його діяльність від інших. Так, Арістотель розглядав

форму як сутність, яка визначає природу речей, їх функції та призначення. Форма, на відміну від матерії, носить активний характер, що надає речам їхні властивості та визначеність. З точки зору соціології форма означає структуру соціальних відносин, інституцій та систем, які визначають організацію суспільства. Наприклад, форми соціальної організації можуть включати різні типи суспільних інститутів, таких як родина, економічні структури, політичні системи, що впливають на поведінку та взаємодію індивідів у суспільстві. У психології форма досить часто відноситься до гештальтпсихології, де вона означає цілісність сприйняття, яке організовується в конкретній структурі. Це поняття підкреслює, що людське сприйняття працює на основі впізнавання форм та структур у навколишньому середовищі, а не на ізольованих елементах. У теорії управління форма стосується організаційної структури, способу розподілу повноважень, відповідальності та завдань всередині організації. Це може включати формальні та неформальні аспекти управління, такі як організаційні схеми, процеси прийняття рішень та механізми контролю.

Поняття форм досить активно використовується у правовій літературі, що обумовило наявність великої кількості підходів до його тлумачення. Так, до прикладу, В.С. Шестак вказує, що «правова форма діяльності – це організаційно-управлінська форма функціонування уповноважених на те суб'єктів, котра зв'язана зі здійсненням юридично значущих дій у порядку, визначеному законом, сутність правової форми діяльності держави полягає в тому, що вона заснована на приписах права та завжди спричиняє настання певних правових наслідків» [176, с. 60]. Н.М. Пархоменко наголошує, що правова форма – це наукова комплексна категорія, що відображає різні суспільні явища, які потребують регламентації, а також слугує каркасом усередині права, впорядковує і поєднує всі правові явища і право як таке. Коли йдеться про правові форми, то мають на увазі право як певне соціальне явище, що відрізняється від інших явищ (політика, релігія, мораль), які разом

із правом визначаються матеріальними й економічними умовами життя суспільства. Іншими словами, поняття «правова форма» є загальним, відображенням об'єктивного зв'язку права і явищ, на які воно впливає, визначення його місця серед інших форм [112, с.55].

А.О. Мовчан наголошує на тому, що правова форма – це інструмент оптимального вирішення поставлених практичних завдань. Вона (форма) упорядковує відповідні відносини, дозволяє зіставляти поведінку зі встановленими зразками, вносить у життя нормативні початки, сприяє організованості і порядку, націлює суб'єктів права на найбільш раціональну поведінку і дії. Як категорія теорії права правова форма характеризується загальністю і абстрактністю. Правові форми являють собою уособлені групи норм, що мають нормативне вираження у виді окремих утворень, юридичних режимів, які у практичній діяльності набувають стійкості і сталості. Вони завжди встановлюються законодавцем. Держава за їх допомогою має можливість викликати до життя найбільш ефективну поведінку. Правова форма забезпечує організованість і дисципліну в суспільних сферах, вводить захисні санкції і встановлює міру відповідальності щодо порушників проведення добору кадрів. Отже, призначення правової форми – викликати до життя ту чи іншу поведінку і виключити небажані дії. Вона має властивості: обов'язкова нормативність і фіксованість, стабілізуючий характер, здатність збалансувати інтереси різних соціальних груп, відповідальність, встановлення гарантій інтересів різних суб'єктів [96, с.86]. До характерних ознак правової форми П.О. Угровецький пропонує віднести наступні: «а) правова форма діяльності завжди пов'язана з розглядом юридичних питань, таких як правопорушення, правові спори, скарги. Це стосується життєвих обставин, які прямо визначені законом (або іншими нормативними актами) і вимагають певного підтвердження та юридичного регулювання; б) правова діяльність здійснюється виключно уповноваженими органами держави, посадовими особами та іншими суб'єктами; в) правова

форма діяльності завжди включає в себе операції з нормами права і використовує їх як основний інструмент; г) результати правової діяльності завжди документуються у відповідних офіційних процесуальних документах, визначених законом; г) правова діяльність потребує встановлення ряду гарантій, і відносини, що виникають під час розгляду справ, регулюються системою норм процесуального права; д) правова діяльність включає в себе використання різних методів та засобів юридичної техніки» [160].

Специфіка правових форм напряду залежить від того, нормами якої галузі права відповідні суспільні відносини регулюються, а відтак в розрізі представленої проблематики йдеться саме про форми адміністративні. Так, відповідно до точки зору О.М. Бандурки, форма адміністративного права – це зовнішній прояв управлінської діяльності, спосіб вираження її змісту в конкретних умовах, тобто та чи інша управлінська дія, що має зовнішній прояв. Вчений наповнює її такими елементами: видання актів державного управління (нормативних і індивідуальних); організаційні дії; здійснення матеріально-технічних операцій; здійснення юридично значимих дій; укладення адміністративно-правових договорів [9, с. 185-186]. Інший вчений, - Д.М. Павлов наголошує, що «адміністративно-правова форма – це зовнішньо виражена дія, волевиявлення виконавчо-розпорядчого органу (посадової особи), здійснюване в рамках режиму законності та його компетенції для досягнення управлінської мети». Далі науковець зазначає, що «кожен суб'єкт державного управління (орган чи посадова особа) наділений відповідною компетенцією, яка, як правило, дає йому можливість вибирати в конкретних ситуаціях той чи інший варіант поведінки, варіант конкретних дій, тобто відобразити зміст управлінської діяльності в тій формі, яка, на його думку, найефективніша та найбільше відповідає державним інтересам. Конкретними прикладами дій суб'єктів управління, в яких відображається зміст адміністративно-правових форм є видання акта управління, прийняття рішення, вирішення скарги, проведення наради,

призначення ревізії, видача дозволу, реєстрація підприємства, здійснення контролю тощо» [109, с.62-63].

Таким чином, під адміністративно-правовими формами регулювання непрацюючих (проблемних) активів у банківській сфері найбільш доцільно розуміти врегульований нормами адміністративної галузі права зовнішній прояв практичної діяльності спеціально уповноважених суб'єктів, яка спрямована на реалізацію заходів щодо управління досліджуваними активами. В науковій літературі відсутній єдиний підхід щодо переліку відповідних форм, а відтак, спираючись на аналіз наукових поглядів вчених та норм чинного законодавства, вважаємо, що останні найбільш доцільно поділити на дві великі групи: 1) нормативно-правові, зокрема: нормотворчість, правозастосування та правореалізація; 2) організаційно-управлінські форми: сегментація боржників; реструктуризація боргу; звернення до колекторських компаній; продаж проблемних активів.

Так, в першу чергу приділимо увагу формам нормативно-правовим, серед яких, перш за все, слід виділити нормотворчість. Взагалі, нормотворчість – це спеціальна організаційно-правова діяльність уповноважених суб'єктів, яка полягає в ініціюванні, підготовці й розгляді проєктів нормативних актів, ухваленні нормативних актів та введенні їх у дію. Нормотворчість здійснюється за певною процедурою, що складається із низки стадій – самостійних, логічно завершених етапів та організаційно-технічних дій щодо підготовки та ухвалення нормативних актів, якими є: нормотворча ініціатива і підготовка проєкту нормативного акта, внесення проєкту нормативного акта на розгляд суб'єкту нормотворення, розгляд та обговорення проєкту нормативного акта, ухвалення нормативного акта, введення нормативного акта в дію [52]. О.В. Майстренко відмічає, що нормотворча діяльність – це один з найважливіших видів суспільної діяльності, її принциповою відмінністю й особливістю є те, що вона має характер механізму реалізації (задає правила та створює відповідні умови)

стосовно інших видів діяльності. Кожна держава встановлює в суспільних відносинах певний порядок, який за допомогою законодавства формулює в правових нормах, забезпечує його й охороняє [84, с.74]. На переконання А.Ф. Крижановського, нормотворчість – це особлива діяльність уповноважених суб'єктів, спрямована на формування правових норм, їх удосконалення, зміну чи відміну. Нормотворчість опосередковано (через правові норми) спрямована на створення правопорядку. Нормотворчості притаманні такі функції як первинне правове регулювання, оновлення правового матеріалу, ліквідація прогалин у праві і впорядкування нормативно-правового матеріалу (систематизація) [75, с.242-243]. Досить цікавою є позиція О.В. Петришина, який виділяє досить широкий перелік характерних ознак нормотворчості: 1) нормотворчість є етапом правоутворення, під час нормотворчості в нормативно-правових актах мають закріплюватися норми права, які є результатом узагальнення найбільш важливих повторювальних суспільних відносин, а також засобом витіснення шкідливої суспільної практики; 2) нормотворчість є правовою формою діяльності публічної влади поряд із правозастосуванням, тлумаченням права, контрольно-наглядовою та установчою діяльністю; 3) результатом нормотворчої діяльності є нормативно-правові акти, за допомогою яких формально закріплюють норми права; 4) нормотворчість здійснюється уповноваженими на це суб'єктами – органами і носіями публічної влади; 5) нормотворчість здійснюється за певною процедурою, яка регламентується законодавством [116].

Отже, сутність та значення нормотворчості як адміністративно-правової форми регулювання непрацюючих (проблемних) активів у банківській сфері полягає у встановленні чітких правових рамок і механізмів, які забезпечують ефективне управління цими активами. Нормотворчість у вказаному контексті є процесом створення, ухвалення та впровадження нормативно-правових актів, які визначають правила та процедури діяльності

банків у досліджуваному напрямку. Перш за все, нормотворчість у банківській сфері забезпечує правову визначеність і стабільність, адже нормативно-правові акти встановлюють чіткі вимоги і стандарти, яких повинні дотримуватися банки при управлінні проблемними активами. По-друге, нормотворчість сприяє захисту прав та інтересів вкладників, інвесторів та інших зацікавлених сторін. Нормативно-правові акти регулюють прозорість і відкритість інформації про стан проблемних активів, що дозволяє зацікавленим сторонам отримувати актуальні дані про фінансовий стан банків. Це підвищує довіру до банківської системи і забезпечує кращу обізнаність учасників ринку. Крім того, нормотворчість у сфері управління проблемними активами сприяє стабільності фінансової системи. Встановлення чітких правил і процедур допомагає запобігати накопиченню проблемних активів та мінімізувати їх негативний вплив на фінансову стабільність банків зокрема, та банківської системи взагалі.

Наступними пов'язаними одне з одним формами є правозастосування та правореалізація. П.М. Рабінович визначає застосування правових норм як здійснювану компетентними державними органами, уповноваженими на це громадськими об'єднаннями або їх посадовими особами організаційно-правову діяльність, результатом якої є встановлення піднормативних, формально обов'язкових індивідуальних правил поведінки персоніфікованих суб'єктів [138, с. 528]. Досить розгорнутою є позиція О.В. Легкої, яка зазначає, що правозастосування є особливим способом забезпечення реалізації норм права, який характеризується низкою ознак: а) державно-владний характер правозастосування. Воно є видом державної діяльності, здійснюваної від імені держави або уповноважених нею суб'єктів. Участь певних суб'єктів у процесі застосування правових норм можлива лише на основі закону і з дозволу держави; б) активний та творчий характер правозастосування. Цей процес багатостадійний, і компетентні органи повинні підходити до прийняття рішень творчо, знаходячи правильний

варіант поведінки або вибираючи ефективну і справедливую міру впливу; в) правозастосування здійснюється в певних процесуальних формах, відповідно до компетенції органу або посадової особи та чітко визначеної правової процедури. Порушення цієї процедури призводить до недійсності всього процесу; г) індивідуалізований та персоніфікований характер правозастосовного процесу. Він стосується вирішення конкретної справи або правової ситуації на основі правової норми; г) комплексний характер правозастосування. Воно охоплює різні форми реалізації, і посадова особа, яка приймає рішення, повинна не лише застосовувати правові норми, але й дотримуватися, виконувати, а іноді використовувати норми матеріального та процесуального права для забезпечення законності та доцільності у своїй діяльності; д) завершення правозастосування виданням правозастосовного акта, в якому фіксується індивідуально-конкретний правовий припис щодо вирішення конкретної справи. Акт має державно-владний характер і є юридичним фактом [83].

Що ж стосується правореалізації, то вона у загальному розуміння представляє собою втілення положень правових норм у фактичній діяльності (поведінці) суб'єктів права. При цьому, вчені схильні виділяти за характером дій суб'єктів такі форми реалізації норм конституційного права, як дотримання, виконання та використання норм права [120]. Ю.Л. Власов пише, правореалізація - це здійснювана в процедурно-процесуальному порядку владно-організуюча діяльність компетентних державних органів та посадових осіб, спрямована на вирішення конкретних справ шляхом видання індивідуальних правових приписів, тобто ухвалення на основі норм права владного рішення в конкретній справі. Основне соціальне призначення застосування правових норм полягає у створенні умов та забезпеченні здійснення інших форм реалізації норм права. Саме від якості та ефективності діяльності у застосуванні норм права в багатьох випадках

залежить реальне втілення правових приписів у правовій дійсності, свідомовольових діях людей [30, с.25].

Таким чином, правозастосування передбачає реалізацію спеціально уповноваженими суб'єктами дій щодо здійснення управління непрацюючими (проблемними) активами. Окрім того, правозастосування в цій сфері включає низку адміністративних процедур, які регулюють порядок і способи роботи з проблемними активами. В свою чергу правореалізація охоплює комплекс заходів, спрямованих на фактичне виконання правових норм, які регулюють управління непрацюючими активами. Це включає в себе виконання судових рішень, реалізацію майна боржників, реструктуризацію боргів, а також інші форми діяльності, які сприяють поверненню або зменшенню проблемних активів.

Наступну групу складають організаційно-управлінські форми управління непрацюючими (проблемними) активами. Серед останніх, перш за все, слід виділити сегментацію боржників. Так, сегментація банківських боржників – це процес поділу клієнтів-боржників банку на різні групи (сегменти) на основі певних характеристик з метою більш ефективного управління борговими зобов'язаннями та мінімізації ризиків. Цей підхід дозволяє банкам краще розуміти різні категорії боржників і застосовувати до них відповідні стратегії управління боргом. Банк здійснює сегментацію боржників/контрагентів, обираючи прийнятні критерії сегментації з такого переліку: «1) вид боржника/контрагента (юридична особа - підприємство/організація, банк, фізична особа - суб'єкт господарювання, фізична особа, орган державної влади, орган місцевого самоврядування, об'єднання співвласників багатоквартирного будинку, житлово-будівельний кооператив); 2) результати оцінки фінансової та операційної життєздатності боржника/контрагента - юридичної особи, оцінка фінансової життєздатності боржника/контрагента - фізичної особи; 3) вид економічної діяльності боржника/контрагента (для юридичної особи); 4) вид продукту; 5) цільове

призначення кредиту; 6) сума боргу, уключаючи прострочений борг боржника/контрагента; 7) кількість календарних днів прострочення погашення боргу; 8) розмір кредитного ризику за активом; 9) валюта боргу; 10) юридичні дії, вжиті з метою повернення заборгованості/статус судових процесів; 11) якість проведеної реструктуризації боргу боржника/контрагента; 12) рівень співпраці боржника/контрагента з банком; 13) вид, наявність, ліквідність, вартість забезпечення/застави; 14) рівень покриття боргу заставою» [129].

Важливою формою є реструктуризація боргу, яка представляє собою комплекс заходів, спрямованих на зміну умов кредитних зобов'язань з метою поліпшення їхньої якості та зниження ризику втрат для банку. Цей процес передбачає різноманітні дії, які допомагають банку відновити платоспроможність боржників і зменшити обсяги непрацюючих активів. Так, «банк під час розроблення плану реструктуризації заборгованості боржника/контрагента - юридичної особи, що належить до великого або середнього підприємства, акцентує увагу на фінансовій складовій реструктуризації та, за можливості, включає до плану реструктуризації положення стосовно надання додаткового забезпечення та/або гарантії за кредитом. Такі пропозиції також можуть стосуватися перегляду або нових умов кредиту, що обмежують рівень адміністративних витрат такого боржника/контрагента, посилюють контроль за його фінансовою звітністю та операційними показниками, запроваджують ключові показники ефективності діяльності з метою проведення моніторингу проміжних результатів виконання. Банк під час розроблення плану реструктуризації має право разом з боржником/контрагентом розглядати можливий інструментарій операційної реструктуризації боржника/контрагента, спрямований на збереження операційної життєздатності боржника/контрагента, уключаючи ліквідацію/продаж повністю або частково його неосновних активів/збиткових операційних підрозділів/бізнесів» [129].

Окрему увагу варто звернути на таку форму як звернення до колекторських компаній. «Кредитодавець, новий кредитор не має права залучати колекторську компанію до врегулювання простроченої заборгованості, якщо умовами договору про споживчий кредит не передбачено таке право кредитодавця, нового кредитора. Кредитодавець, новий кредитор, колекторська компанія має право звертатися до третіх осіб у порядку та на умовах, передбачених статтею 25 цього Закону, з метою інформування про необхідність виконання споживачем зобов'язань за договором про споживчий кредит, якщо таке право прямо передбачено умовами договору про споживчий кредит, а у разі якщо такий договір укладається шляхом приєднання - в індивідуальній частині договору. Умови договору про споживчий кредит повинні передбачати заборону кредитодавцю, новому кредитору, колекторській компанії повідомляти інформацію про укладення споживачем договору про споживчий кредит, його умови, стан виконання, наявність простроченої заборгованості та її розмір особам, які не є стороною цього договору. Така заборона не поширюється на випадки повідомлення зазначеної інформації представникам, спадкоємцям, поручителям, майновим поручителям споживача, третім особам, взаємодія з якими передбачена договором про споживчий кредит та які надали згоду на таку взаємодію, а також на випадки передачі інформації про прострочену заборгованість близьким особам споживача із дотриманням вимог частини шостої статті 25 цього Закону, за умови наявності у договорі про споживчий кредит волевиявлення споживача щодо передачі зазначеної інформації. У разі якщо такий договір укладається шляхом приєднання, зазначене волевиявлення повинно міститися в індивідуальній частині договору» [129].

І остання організаційна форма, якій ми приділимо увагу в розрізі представленої проблематики, - продаж проблемних активів. Продаж проблемних активів банку – це процес передачі права власності на

непрацюючі або сумнівні активи (кредити, боргові зобов'язання, нерухомість тощо) третім особам, з метою виведення їх зі свого балансу та зниження кредитних ризиків. Це дозволяє банку поліпшити свої фінансові показники, підвищити ліквідність та зосередитись на основній діяльності. Основними цілями продажу непрацюючих (проблемних) активів є: а) поліпшення фінансових показників шляхом виведення проблемних активів з балансу; б) отримані від продажу кошти можна використовувати для підтримки ліквідності банку, що є критично важливим для забезпечення стабільної діяльності; в) продаж проблемних активів допомагає банку знизити ризики неповернення кредитів та зосередитися на наданні нових, більш перспективних позик; г) вивільнення ресурсів, які раніше були задіяні для роботи з проблемними активами, дозволяє банку спрямувати їх на більш продуктивні напрями діяльності.

Таким чином, саме вказані форми, як вбачається, найбільш змістовно відображають сутність та зміст управління непрацюючими (проблемними) активами у банківській сфері, втім їх реалізація потребує застосування спеціального набору інструментів та засобів, тобто методів. Взагалі, метод (грец. *metodos*) у широкому розумінні слова – «шлях до чого-небудь», спосіб досягнення дійсності. Крім цього метод (в тій чи іншій формі) зводиться до сукупності визначених правил, прийомів, способів, норм пізнання і діяльності; є системою принципів, вимог, які орієнтують суб'єкта на вирішення конкретного завдання, досягнення результатів у певній сфері діяльності; дисциплінує пошук істини, дозволяє зекономити сили і час, рухатися до мети найкоротшим шляхом, регулюючи пізнавальну та інші форми діяльності людини [179, с. 346]. Навчальний посібник з філософії за редакцією С.Л. Щерба та В.К. Щедріна дає визначення методу як сукупності певних правил, прийомів, способів, норм пізнання та діяльності. Він (метод) є системою принципів, вимог, які орієнтують суб'єкта на вирішення конкретного завдання, досягнення результатів у певній сфері діяльності.

Метод дисциплінує пошук істини, дає змогу зекономити сили і час, рухатися до мети найкоротшим шляхом, регулюючи пізнавальну та інші форми діяльності людини [163]. Тож, метод – це сукупність прийомів, операцій і процедур підготовки та прийняття, організації та контролю виконання управлінських рішень, які приймаються учасниками управлінського процесу [4, с. 194].

Метод у праві – це шлях до чогось, шлях дослідження, шлях пізнання, теорія, вчення, свідомий спосіб досягнення певного результату, здійснення певної діяльності, вирішення певних задач. Він виступає як сукупність певних правил, прийомів, способів, норм пізнання і дії. Він є системою приписів, принципів, вимог, що орієнтують суб'єкта у вирішенні конкретної задачі, досягненні певного результату у певній сфері діяльності. Метод – це інструмент для вирішення головного завдання науки – відкриття об'єктивних законів дійсності. Метод визначає необхідність і місце застосування індукції й дедукції, аналізу і синтезу, абстракції, формалізації, моделювання, порівняння теоретичних та експериментальних досліджень [108, с.24–25]. Відповідно до точки зору О.О. Онищука, адміністративно-правовий метод – це сукупність прийомів, засобів, впливу публічної адміністрації на об'єкти управління, щодо забезпечення регулюючого впливу норм адміністративного права на суспільні відносини, за допомогою яких встановлюється юридично владне та юридичне підвладне становище сторін у правовідносинах [104, с.343-344]. С.М. Альфьоров вказує, що адміністративно-правовий метод – це сукупність правових засобів і способів (прийомів), які застосовують органи управління для забезпечення регулюючого впливу норм адміністративного права на суспільні відносини. Метод адміністративно-правового регулювання відрізняється від інших методів владним, імперативним характером. Практичне значення цього методу, як і предмета адміністративно-правового регулювання, полягає в тому, що з їх допомогою здійснюється розмежування різних правових

галузей. Особливість методу адміністративного права полягає в тому, що його норми орієнтовані на задоволення не приватних та особистих, а публічних інтересів - інтересів людей, держави і суспільства, вони передбачають пряме застосування адміністративних санкцій. Крім того, суспільні відносини, що регулюються нормами адміністративного права, завжди передбачають нерівність учасників, жорстке підпорядкування волі, яка скерована єдиною управлінською волею [5].

Таким чином, адміністративно-правові методи регулювання непрацюючих (проблемних) активів у банківській сфері представляють собою визначені в нормах адміністративної галузі права інструментів та засобів, які використовуються спеціально уповноваженими суб'єктами на шляху до досягнення кінцевої мети відповідної діяльності. Тож, до відповідних методів найбільш доцільно віднести наступні:

- метод примусу. Взагалі, пише О.М. Бандурка, примус - це психологічний або фізичний вплив на певних осіб з метою спонукання, примушення їх виконувати правові норми. Під ним ще розуміють метод вольового, недобровільного забезпечення виконання юридичними та фізичними особами відповідної дії або утримання від неї [10, с.78-85]. Р.С. Мельник зазначає, що примус – це застосування до правозобов'язаних суб'єктів передбачених адміністративно-правовими нормами заходів впливу морального, особистісного, майнового, організаційного чи іншого характеру з метою попередження чи припинення протиправних дій, подолання їх шкідливих наслідків, покарання за вчинення правопорушення, а також забезпечення громадського порядку і громадської безпеки [91, с.5]. Яскравим проявом даного методу є примусове стягнення боргу.

В рамках представленої проблематики не можемо не відзначити, що Особливістю стягнення заборгованості у воєнний час: «виконавчий напис нотаріуса заборонено до виконання приватним і державним виконавцям, але вже відкриті виконавчі провадження є дійсними, і за ними можуть блокувати

рахунки та здійснювати утримання коштів; суд по кредиту під час воєнного стану можливий, і не важливо, де зареєстрований боржник і де знаходиться його майно; стягнення боргів у воєнний час має обмеження тільки на тимчасово окупованих територіях, на решті території України виконавці можуть відкривати провадження і стягувати; звернення стягнення на предмет іпотеки під час воєнного стану заборонене на всій території України, але кредитний договір продовжує діяти і нараховують відсотки, зокрема й за прострочення; утримання за виконавчими листами у воєнний час законне, і тільки за заявою боржника може бути знято арешт з обмеженої суми коштів (13400 грн) на місяць» [124].

- метод переконання. Це такий спосіб цілеспрямованого впливу на свідомість і поведінку учасників управлінських відносин, який проявляється в комплексі роз'яснювальних, рекомендаційних, виховних та заохочувальних заходів, що застосовуються з метою забезпечення правомірності їхньої поведінки, підвищення їхньої правосвідомості та законослухняності, зміцненню дисципліни, соціальної організованості, а також із метою профілактики правопорушень [35, с.82]. Тож, переконання включає в себе використання психологічних та соціальних технік для зміни поведінки боржника таким чином, щоб він був мотивований повернути борг. Вказаний метод передбачає: 1) постійний контакт з боржником через дзвінки, листи, електронну пошту чи особисті зустрічі для обговорення його фінансового стану та можливостей погашення боргу; 2) надання боржникам фінансових консультацій, порад щодо управління фінансами та іншими ресурсами, які можуть допомогти їм знайти способи погашення заборгованості; 3) використання мотиваційних факторів, таких як заохочення за своєчасні платежі, пропозиції щодо реструктуризації боргу, зниження процентних ставок або відстрочення платежів.

- метод владних приписів. Зазначений метод проявляється у тому, що: по-перше, дозволяє державі, через спеціально-уповноважені суб'єкти,

наприклад НУ, регулювати правовідносини у досліджуваній сфері шляхом підпорядкування останніх обов'язковим моделям поведінки; по-друге, суб'єкти управління, наприклад банки та їх структурні, можуть приймати власні на свій розсуд рішення, які не суперечать нормам чинного законодавства України; по-третє, забезпечує прийняття юридично значущих рішень за згодою сторін;

- інформаційний метод. З появою та розвитком нових інформаційних технологій, основою яких є впровадження засобів обчислювальної техніки, зв'язку, систем телекомунікації, інформація стає постійним і необхідним атрибутом забезпечення діяльності держави, юридичних осіб, громадських організації та громадян. Від її якості та достовірності, оперативності одержання залежать численні рішення, що приймаються на різних рівнях. Враховуючи вагоме значення інформації для розбудови сучасної економічної моделі в Україні, господарські відносини в сфері інформаційної діяльності виступають однією з найбільш важливих сфер правового регулювання [31]. У Великому тлумачному словнику, де інформацію розглядають як «відомості про які-небудь події, чинюся діяльність і т. ін.; повідомлення про щось». Далі зазначається, що це відомості в будь-якій формі та вигляді, на будь-яких носіях (у тому числі листування, книги, помітки, ілюстрації (карти, діаграми, малюнки, схеми тощо), фотографії, голограми, кіно-, відеофільми, мікрофільми, звукові записки, бази даних комп'ютерних систем або повне чи часткове відтворення їх елементів), пояснення осіб та будь-які інші публічно оголошені чи документовані відомості [26, с. 403]. Інформації властива подвійність її природи. Як відображення явищ, процесів об'єктивного світу вона ідеальна, але проявляється в матеріальних об'єктах: знаках, звуках і т.п. Найважливіша умова її прояву – участь у процесі взаємодії суб'єкта, що самоорганізується. Звідси, зазначає В.Ю. Степанова, виходить два висновки: у неживій природі (природних неорганічних системах) ніякої інформації немає й бути

початково не може. Інформація й інформаційні процеси виникають і відбуваються тільки в живих системах або в тих, які створені людиною (рослинних, тваринних, соціальних, а також технічних); оскільки інформація для свого виникнення вимагає наявності суб'єкта відображення, то вона завжди суб'єктивна або опосередкована особливостями біологічної організації (відносно тварин і рослин). Це означає, що в будь-якому кванті інформації завжди поряд з відомостями про об'єкт відображення, у реальних подіях утримується суб'єктивна складова і її наявність неминуча [146, с.52].

Г.І. Купалова пише, що інформаційне забезпечення – це система одержання, оцінки, зберігання та переробки даних, створена з метою вироблення управлінських рішень. Це стосується різних видів діяльності, наприклад виробничої і збутової, сервісного обслуговування, включаючи підвищення технологічності виробництва, якості вироблюваної продукції, зниження її собівартості, рекламу, інформацію про асортимент продукції, ціни, форми організації сервісу тощо. Отже, інформаційне забезпечення є важливим етапом та необхідною умовою організації і проведення економічного аналізу. Це пояснюється тим, що від складу, змісту, якості вихідних даних залежить ефективність аналітичного дослідження, об'єктивність і дієвість його результатів. Інформаційне забезпечення економічного аналізу – це створення бази даних, комплексу інформаційних засобів, необхідних для дослідження господарської діяльності та вирішення завдань управління [79]. Таким чином, інформаційний метод регулювання непрацюючих (проблемних) активів у банківській сфері є ключовим аспектом ефективного управління ризиками та забезпечення фінансової стабільності банків. Його сутність полягає у систематичному зборі, обробці та аналізі інформації про стан кредитних портфелів, ризики, пов'язані із непрацюючими активами, а також у поширенні цієї інформації серед різних зацікавлених сторін. Поширення інформації є важливим аспектом для забезпечення прозорості та довіри до банківської системи. Це охоплює звітність перед регуляторними органами,

акціонерами, інвесторами та іншими зацікавленими сторонами щодо стану проблемних активів і управління ними. А відтак, важливість інформаційного методу полягає у тому, що він дозволяє банкам не тільки ефективно управляти ризиками, але й забезпечувати стійкість та надійність своєї діяльності в умовах економічного середовища, яке постійно змінюється.

У підсумку представленого наукового дослідження слід узагальнити, що саме вказані адміністративно-правові форми та методи регулювання непрацюючих (проблемних) активів у банківській сфері найбільш повно та змістовно відображають практичний бік здійснення відповідної діяльності. Суттєвим недоліком є те, що останні не віднайшли свого законодавчого закріплення, що є суттєвою прогалиною, як на теоретичному, так і практичному рівні.

Висновки до розділу 2

Встановлено, що правовий механізм — це система правових інструментів та засобів, які спрямовані на регулювання суспільних відносин з метою забезпечення законності, правопорядку та захисту прав і свобод суб'єктів права. А відтак, цей механізм включає нормативні акти, юридичні процедури, організаційні структури та інші інструменти, які взаємодіють між собою у чітко визначеній послідовності та системі, забезпечуючи ефективне функціонування правової системи.

З'ясовано, що адміністративно-правовий механізм регулювання непрацюючих (проблемних) активів у банківській сфері представляє собою упорядковану сукупність визначених нормами адміністративного права елементів, які в своїй єдності спрямовані на врегулювання та забезпечення ефективного функціонування правовідносин, що виникають в процесі

здійснення організаційно-управлінської діяльності у досліджуваній сфері суспільного життя.

Відмічено, що норма адміністративного права є ключовим елементом адміністративно-правового механізму регулювання непрацюючих (проблемних) активів у банківській сфері. Вона встановлює чіткі критерії та процедури, які банки, регулятори та інші залучені сторони, повинні дотримуватися у процесі управління такими активами. Норма адміністративного права в даному контексті включає положення, які регулюють різні аспекти діяльності банків щодо управління непрацюючими (проблемними) активами. Їх важливим аспектом є спрямованість на забезпечення прозорості та відкритості процесів управління. Вони встановлюють вимоги щодо розкриття інформації, що дозволяє інвесторам, вкладникам та іншим зацікавленим сторонам отримувати актуальні дані про фінансовий стан банків та їхню здатність управляти проблемними активами.

Акцентовано увагу на тому, що юридичний факт як елемент адміністративно-правового механізму регулювання непрацюючих (проблемних) активів у банківській сфері представляє собою обставину, дію/подію, з настанням якої пов'язується виникнення, зміна або припинення адміністративних правовідносин. Юридичні факти виступають основою для застосування адміністративно-правових норм, спрямованих на управління та регулювання непрацюючими (проблемними) активами у банківській сфері. Доцільно виділяти три групи юридичних фактів: 1) факти, які обумовлюють виникнення адміністративних правовідносин. Наприклад, виявлення факту неплатоспроможності банку або встановлення наявності значної кількості проблемних активів; 2) факти, що змінюють існуючі адміністративні правовідносини, наприклад, реструктуризація боргу або зміна регуляторних вимог; 3) факти, які припиняють існуючі адміністративні правовідносини. Наприклад, повне погашення проблемного активу або ліквідація банку.

Доведено, що суб'єкти управління непрацюючими (проблемними) активами у банківській сфері - це сукупність визначених в нормах адміністративного законодавства органів державної влади (в особі їх посадових осіб), а також банківські установи та їх структурні підрозділи, які уповноважені реалізовувати діяльність, спрямовану на здійснення управління досліджуваними активами, а також загальне нормативне забезпечення вказаної сфери суспільного життя.

Підкреслено, що правовий статус суб'єктів управління непрацюючими (проблемними) активами у банківській сфері представляє собою сукупність визначених нормами адміністративної галузі елементів, які в своїй сукупності не просто визначають положення вказаних суб'єктів у системі відповідних правовідносин, але й характеризують їх роль та призначення у цій сфері.

Наголошено, що Верховна Рада України, Президент та Кабінет Міністрів України не здійснюють безпосереднє управління непрацюючими (проблемними) активами у банківській сфері, втім їх робота прямо впливає на відповідну діяльність. Зокрема: по-перше, відповідають за створення законодавчого та підзаконного підґрунтя у сфері банківської діяльності; по-друге, забезпечують формування та реалізацію державної політики у фінансовій та банківській сферах; по-третє, здійснюють загальне керівництво вищими органами державної влади у досліджуваній галузі суспільного життя.

Узагальнено, що на сьогоднішній день система суб'єктів управління непрацюючими (проблемними) активами у банківській сфері є досить розгалуженою, а кожен із них володіє своїм, особливим правовим статусом. Зазначені суб'єкти запропоновано поділити на чотири великі групи: 1) Верховна Рада України, Президент України та Кабінет Міністрів України, які не виконують завдання, пов'язані з управлінням непрацюючими (проблемними) активами у банківській сфері, але створюють необхідні

правові, економічні та політичні умови для реалізації відповідної діяльності; 2) Національний банк України та Фонд гарантування вкладів фізичних осіб, до компетенції яких входить створення нормативно-правового підґрунтя, а також організаційних засад для здійснення управління непрацюючими (проблемними) активами у банківській сфері; 3) безпосередньо банки та банківські установи, які, як вбачається, є безпосередніми реалізаторами заходів, спрямованих на управління непрацюючими (проблемними) активами; 4) допоміжні суб'єкти, до яких відносяться колекторські компанії.

Акцентовано увагу на тому, що організація – це поняття, яке можна характеризувати, як: 1) процес, тобто послідовність дій або змін, що відбуваються в часі та просторі і спрямовані на досягнення певного результату або мети. В даному контексті організація характеризується наявністю етапів, фаз або стадій, кожна з яких виконує специфічну функцію та взаємопов'язана між собою. Організація включає планування, виконання, контроль та аналіз дій для забезпечення ефективного функціонування та досягнення стратегічних цілей; 2) комплекс заходів – це сукупність цілеспрямованих дій та процедур, які здійснюються для досягнення певних цілей. Вона включає планування, координацію, управління ресурсами, контроль та коригування дій для забезпечення ефективного функціонування системи або досягнення визначених результатів. Такий підхід передбачає систематичне впровадження кроків, які забезпечують узгодженість і синхронізацію діяльності в рамках певної структури або проєкту; 3) утворення, тобто це система, створена для об'єднання людей, ресурсів і процесів з метою досягнення спільних цілей. Вона характеризується структурованістю, наявністю ієрархії, розподілом функцій та ролей, а також встановленими правилами і процедурами, що забезпечують її функціонування. Як утворення, організація включає різні елементи, які взаємодіють між собою, утворюючи єдине ціле для ефективного виконання завдань і досягнення результатів.

З'ясовано, що організаційні засади управління непрацюючими (проблемними) активами у банківській сфері представляють собою сукупність інструментів, засобів та заходів (неправового характеру), які в своїй єдності складають певну систему та спрямовані на забезпечення ефективної, якісної та результативної управлінської діяльності у досліджуваному напрямку. До ключових організаційних засад у відповідній сфері віднесено наступні: організаційну структуру банків; розробку та прийняття управлінських рішень; кадрове забезпечення; виявлення та класифікація проблемних активів за допомогою регулярного моніторингу та аналізу кредитного портфеля; розробку Стратегії управління проблемними активами; запровадження системи реагування на загрози.

Зазначено, що розробка та прийняття управлінського рішення в контексті представленої проблематики полягає у тому, що від їх вчасності, ефективності та оперативності наряду залежить якість управління непрацюючими (проблемними) активами. Саме так забезпечується системність підходу до управління непрацюючими активами, а також врахування різних факторів, зокрема: економічних, соціальних, правових, моральних, тощо. Це підвищує рівень відповідальності керівників, адже їхні рішення повинні бути не лише економічно виправданими, але й відповідати етичним та соціальним нормам.

Відмічено, що кадрове забезпечення відіграє критичну роль в управлінні непрацюючими (проблемними) активами у банківській сфері, оскільки обумовлює наявність необхідних знань, навичок та досвіду для ефективного виконання цього завдання. Зазначене пояснюється тим, що управління проблемними активами вимагає глибокого розуміння фінансових інструментів, кредитних ризиків, юридичних аспектів та економічних тенденцій. Висококваліфіковані працівники здатні ефективно ідентифікувати, оцінювати та розробляти стратегії для вирішення проблем, пов'язаних із цими активами. Крім того, працівники, які займаються

управлінням проблемними активами, повинні мати високий рівень правової грамотності, щоб розуміти юридичні аспекти кредитних угод і мати змогу ефективно використовувати правові інструменти для захисту інтересів банку. Це включає знання законодавства щодо банкрутства, процедур стягнення боргів, а також нормативних вимог, встановлених регуляторними органами. Досвідчені та кваліфіковані працівники також грають ключову роль у розробці та впровадженні стратегій управління проблемними активами. Вони здатні аналізувати різні варіанти реструктуризації боргів, визначати найбільш ефективні підходи до роботи з боржниками та розробляти довгострокові плани для мінімізації втрат банку. Високий рівень професійної компетентності дозволяє працівникам приймати обґрунтовані та стратегічно важливі рішення, які сприяють стабільності банку. Важливо також відмітити, що кадрове забезпечення включає постійне навчання та підвищення кваліфікації персоналу. Управління проблемними активами є динамічною сферою, яка вимагає постійного оновлення знань та навичок у зв'язку зі змінами у законодавстві, економічних умовах та фінансових ринках.

Аргументовано, що стратегія управління проблемними активами дозволяє банкам ідентифікувати, оцінювати та вживати заходів щодо таких активів на ранній стадії, що зменшує ризик втрат. Вона включає методи реструктуризації боргу, продажу проблемних активів, використання спеціалізованих інструментів для моніторингу та контролю за такими активами. Це в свою чергу дозволяє банкам підтримувати свою фінансову стійкість та здатність виконувати свої зобов'язання. Крім того, стратегія допомагає забезпечити ефективність та прозорість у роботі банківських установ. Вона сприяє впровадженню стандартів та процедур, які покращують управління ризиками та забезпечують дотримання нормативних вимог. Це підвищує рівень довіри з боку вкладників, інвесторів та регуляторних органів.

Встановлено, що під адміністративно-правовими формами регулювання непрацюючих (проблемних) активів у банківській сфері найбільш доцільно розуміти врегульований нормами адміністративної галузі права зовнішній прояв практичної діяльності спеціально уповноважених суб'єктів, яка спрямована на реалізацію заходів щодо управління досліджуваними активами. Відповідні форми запропоновано поділити на дві великі групи: 1) нормативно-правові, зокрема: нормотворчість, правозастосування та правореалізація; 2) організаційно-управлінські форми: сегментація боржників; реструктуризація боргу; звернення до колекторських компаній; продаж проблемних активів.

Акцентовано увагу на тому, що сутність та значення нормотворчості як адміністративно-правової форми регулювання непрацюючих (проблемних) активів у банківській сфері полягає у встановленні чітких правових рамок і механізмів, які забезпечують ефективне управління цими активами. Нормотворчість у вказаному контексті є процесом створення, ухвалення та впровадження нормативно-правових актів, які визначають правила та процедури діяльності банків у досліджуваному напрямку. Перш за все, нормотворчість у банківській сфері забезпечує правову визначеність і стабільність, адже нормативно-правові акти встановлюють чіткі вимоги і стандарти, яких повинні дотримуватися банки при управлінні проблемними активами. По-друге, нормотворчість сприяє захисту прав та інтересів вкладників, інвесторів та інших зацікавлених сторін. Нормативно-правові акти регулюють прозорість і відкритість інформації про стан проблемних активів, що дозволяє зацікавленим сторонам отримувати актуальні дані про фінансовий стан банків. Це підвищує довіру до банківської системи і забезпечує кращу обізнаність учасників ринку. Крім того, нормотворчість у сфері управління проблемними активами сприяє стабільності фінансової системи. Встановлення чітких правил і процедур допомагає запобігати

накопиченню проблемних активів та мінімізувати їх негативний вплив на фінансову стабільність банків зокрема, та банківської системи взагалі.

Відмічено, що сегментація банківських боржників – це процес поділу клієнтів-боржників банку на різні групи (сегменти) на основі певних характеристик з метою більш ефективного управління борговими зобов'язаннями та мінімізації ризиків. Цей підхід дозволяє банкам краще розуміти різні категорії боржників і застосовувати до них відповідні стратегії управління боргом.

Наголошено, що продаж проблемних активів банку – це процес передачі права власності на непрацюючі або сумнівні активи (кредити, боргові зобов'язання, нерухомість тощо) третім особам, з метою виведення їх зі свого балансу та зниження кредитних ризиків. Це дозволяє банку поліпшити свої фінансові показники, підвищити ліквідність та зосередитись на основній діяльності. Основними цілями продажу непрацюючих (проблемних) активів є: а) поліпшення фінансових показників шляхом виведення проблемних активів з балансу; б) отримані від продажу кошти можна використовувати для підтримки ліквідності банку, що є критично важливим для забезпечення стабільної діяльності; в) продаж проблемних активів допомагає банку знизити ризики неповернення кредитів та зосередитися на наданні нових, більш перспективних позик; г) вивільнення ресурсів, які раніше були задіяні для роботи з проблемними активами, дозволяє банку спрямувати їх на більш продуктивні напрями діяльності.

З'ясовано, що адміністративно-правові методи регулювання непрацюючих (проблемних) активів у банківській сфері представляють собою визначені в нормах адміністративної галузі права інструментів та засобів, які використовуються спеціально уповноваженими суб'єктами на шляху до досягнення кінцевої мети відповідної діяльності. Тож, до відповідних методів найбільш доцільно віднести наступні: метод примусу; метод переконання; метод владних приписів; інформаційний метод.

Зазначено, що інформаційний метод регулювання непрацюючих (проблемних) активів у банківській сфері є ключовим аспектом ефективного управління ризиками та забезпечення фінансової стабільності банків. Його сутність полягає у систематичному зборі, обробці та аналізі інформації про стан кредитних портфелів, ризики, пов'язані із непрацюючими активами, а також у поширенні цієї інформації серед різних зацікавлених сторін. Поширення інформації є важливим аспектом для забезпечення прозорості та довіри до банківської системи. Це охоплює звітність перед регуляторними органами, акціонерами, інвесторами та іншими зацікавленими сторонами щодо стану проблемних активів і управління ними. А відтак, важливість інформаційного методу полягає у тому, що він дозволяє банкам не тільки ефективно управляти ризиками, але й забезпечувати стійкість та надійність своєї діяльності в умовах економічного середовища, яке постійно змінюється.

Аргументовано, що саме вказані адміністративно-правові форми та методи регулювання непрацюючих (проблемних) активів у банківській сфері найбільш повно та змістовно відображають практичний бік здійснення відповідної діяльності. Суттєвим недоліком є те, що останні не віднайшли свого законодавчого закріплення, що є суттєвою прогалиною, як на теоретичному, так і практичному рівні.

РОЗДІЛ 3 НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ НЕПРАЦЮЮЧИХ (ПРОБЛЕМНИХ) АКТИВІВ У БАНКІВСЬКІЙ СФЕРІ

3.1. Зарубіжний досвід правового регулювання непрацюючих (проблемних) активів у банківській сфері та можливості його використання в Україні

Вирішення існуючих проблем, пов'язаних із регулюванням непрацюючих (проблемних) активів у банківській сфері, вимагає проведення комплексних теоретичних досліджень, зокрема присвячених вивченню позитивного зарубіжного досвіду у цій сфері. В даному контексті Л. Прийдун слушно зазначає, що практичні надбання провідних країн світу щодо управління проблемними кредитами та оцінки кредитоспроможності позичальника є дуже корисними і необхідними для впровадження у вітчизняну банківську систему. Однак, використовуючи зарубіжний досвід, не варто сліпо копіювати всі методи оптимізації сумнівних боргів, оскільки їх впровадження потребує пристосування до вітчизняних реалій та специфіки ведення банківського бізнесу [123].

Починаючи аналіз досвіду конкретних держав, перш за все, слід вказати Сполучені Штати Америки (далі - США). Банківська система США називається Федеральна резервна система. Це система приватних банків, що виконує роль центрального банку США. Грошово-кредитна системи США має два рівні. На першому рівні знаходиться Федеральна резервна система, а на другому рівні – комерційні банки та небанківські кредитно-фінансові установи. Своєю чергою комерційні банки поділяються на: 1) універсальні банки – комерційні банки, які здійснюють усі види банківських операцій, включаючи кредитування приватних компаній, фізичних осіб, фермерів та держави, розміщують депозити, здійснюють розрахунково-касове

обслуговування та інші послуги; 2) спеціалізовані банки – комерційні банки, які спеціалізуються на проведенні певних банківських операцій [23].

В останні роки кількість непрацюючих (проблемних) активів у вказаній країні постійно зростає, а основними чинниками такої тенденції стали економічний спад та паралельне зростання відсоткових ставок. З урахуванням цих факторів позичальникам стає все важче виконувати свої фінансові зобов'язання, що призводить до погіршення їх кредитної якості. Споживачі з нижчими кредитними рейтингами особливо вразливі, оскільки зростання інфляції знищує їхні заощадження. При цьому не можемо не відзначити, що в США маленькі банки, які працюють на регіональному рівні, менша підпадають під ризики виникнення непрацюючих активів, у порівнянні із більшими банківськими установами. Тим не менш, навіть великі банки не захищені від впливу проблемних кредитів, а відтак, аналітики та інвестори уважно стежать за результатами їхньої фінансової діяльності. На додаток до економічних проблем, нові правила управління активами банку, що були запроваджені федеральними регуляторами, додають ще один рівень викликів для банків. Інвестиційно-банківський сектор зіштовхується з постійними перешкодами, оскільки консультаційні збори залишаються низькими, а відродження діяльності зі злиття все ще спостерігається [188].

Підтвердженням наведеного вище є і кількісні показники. Так, станом на 2023 рік сума непрацюючих кредитів (NPL) у банківському секторі США становить приблизно 168,8 мільярда доларів. Ця цифра відображає позики, які є дефолтом або близькими до дефолту, що вказує на те, що позичальники не здійснюють заплановані платежі протягом тривалого періоду. Відсоток проблемних кредитів у загальному кредитному портфелі банків США був відносно стабільним, але має перші ознаки потенційного зростання через різні економічні фактори. Аналітики відзначають, що зростання інфляції та вищі процентні ставки можуть ще більше вплинути на якість активів, що

приведе до збільшення проблемних кредитів. Крім того, тиск на ринки нерухомості та інші вразливі сектори може сприяти зростанню обсягу проблемних кредитів у найближчому майбутньому. Так, станом на початок 2024 року обсяг непрацюючих кредитів (NPL) у Сполучених Штатах був значним. Зокрема, станом на березень 2024 року (дані CEIC) загальна сума проблемних кредитів у банках США досягла приблизно 168,8 мільярда доларів США. Співвідношення непрацюючих кредитів до загальної суми активів протягом багатьох років коливалося під впливом різних економічних факторів і практики кредитування (відкриті дані Світового банку).

Перш за все в розрізі представленої проблематики відмітимо, що законодавство США у банківській сфері взагалі, а також щодо управління активами банку, зокрема, є досить розгалуженим та включає низку законів, зокрема:

- Закон про правду в кредитуванні (TILA), який був прийнятий у 1969 році для сприяння стабільній економіці та забезпечення прав споживачів. З роками TILA було змінено, щоб включити кілька інших актів. Закон «Правда в кредитуванні» містить такі поправки для захисту прав споживачів: Закон про чесне кредитування; Закон про справедливе розкриття кредитних і платіжних карток; Закон про захист прав споживачів у позиках під нерухомість; Закон про захист житла та права власності;

- Закон про справедливе розкриття кредитних і платіжних карток (FCCDA) 1988 року, який вимагає від компаній та фінансових установ розкривати певну інформацію під час видачі вам нової кредитної або платіжної картки. Зокрема: вони повинні розкривати процентні ставки, пільгові періоди та щорічні комісії;

- Закон про захист прав споживачів кредитів на нерухоме майно (HELCRA) 1988 року. Останній вимагає від кредиторів розкривати ключову інформацію, перш ніж надавати вам кредит на нерухоме майно. Кредитори

повинні включити до заявки на позику інформацію про процентні ставки, умови платежу та будь-які інші витрати, пов'язані з позикою;

- Закон про справедливу кредитну звітність (FCRA). Закон був вперше прийнятий у 1970 році для регулювання кредитної звітності та встановлення прав споживачів. З мінімальними змінами з тих пір FCRA залишається списком прав споживачів і відповідних правил, яких повинні дотримуватися компанії кредитної звітності;

- Закон про рівні кредитні можливості (ECOA) забороняє дискримінацію в кредитах за віком, сімейним станом, національністю, расою, релігією чи статтю. Закон, який датується 1976 роком, додатково зазначає, що кредитори не можуть дискримінувати осіб, які отримують державну допомогу або державну допомогу. Цей вид доходу необхідно розглядати так само, як і будь-який інший;

- Закон про чесну практику стягнення боргів (FDCPA). Останній є основним федеральним законом, який регулює практику стягнення боргів. FDCPA забороняє колекторським компаніям використовувати образливі, несправедливі або оманливі методи для стягнення боргів. FDCPA покриває стягнення боргів, які в основному призначені для особистих, сімейних або домашніх цілей. Він не покриває борги бізнесу, а також зазвичай не покриває стягнення первинним кредитором або компанією, якій особа повинна була віддати борг. Відповідно до FDCPA колектори можуть підключати колекторські агентства, покупців боргів і юристів.

Варто відзначити, що у США та Західній Європі під час кредитування широко застосовують скоринг як один із методів оцінки кредитного ризику. Ці автоматизовані системи базуються на математичних і статистичних методах. Кредитний скоринг – це технологія, яку використовують кредитно-фінансові установи для визначення та оцінки платоспроможності клієнтів. За допомогою скорингу, на основі певних характеристик існуючих клієнтів та потенційних позичальників, шляхом підрахунку балів, визначаються ризики,

пов'язані з кредитуванням. Початковими даними для скорингу є різноманітна інформація про минулих клієнтів. Використовуючи статистичні та нестатистичні методи класифікації, прогнозують кредитоспроможність майбутніх позичальників. До переваг скорингових систем західні банкіри до кризи відносили насамперед зниження рівня неповернення кредитів. Однак криза змінила погляди на систему ризик-менеджменту. Деякі сучасні економісти вважають, що впровадження скорингу та уніфікація оцінки кредитоспроможності позичальників спричинили кризову ситуацію в кредитуванні. Наразі актуальною є тенденція індивідуального підходу до кожного клієнта при оцінці його кредитоспроможності. Скоринг можна застосовувати на кожному етапі кредитного циклу. Коли клієнт звертається до кредитора, проводиться попередній скоринг для відсіву небажаних клієнтів, а перед ухваленням рішення про надання кредиту – скоринг заявки. Метод скорингу дозволяє провести експрес-аналіз заявки на кредит у присутності клієнта. Варто зазначити, що скоринг використовується як додатковий інструмент визначення кредитоспроможності позичальника поряд з бізнес-правилами, встановленими для ухвалення рішення про надання кредиту [100]. Перевагами використання скорингу, на переконання Ю. Бугеля, є: зменшення витрат кредитно-фінансової установи завдяки відбору найбільш надійних клієнтів; прискорення процесу надання кредиту; зменшення кількості недобросовісних позичальників; здійснення сегментації клієнтів для обрання найкращого цінового рішення; проведення моніторингу поточного стану клієнтів; використання різних видів скорингових карт; підтримка різноманітних стратегій; автоматична перевірка даних; розробка документів (кредитні договори, векселі, гарантійні листи тощо); постійний нагляд за функціонуванням системи спеціалістами кредитного відділу [19; 100].

Розглядаючи систему управління непрацюючими (проблемними) активами в США, варто відзначити, що найпоширенішими непрацюючими

активами є строкові позики, але є й існують інші форми, зокрема: 1) рахунки овердрафту та кредиту готівкою (OD/CC), які не працюють понад 90 днів; 2) сільськогосподарські аванси з виплатою відсотків або основної суми, які залишаються простроченими протягом двох сезонів збору врожаю для короткотривалих культур або одного сезону для довготривалих культур; 3) очікуваний платіж за будь-яким іншим типом рахунку, який прострочено понад 90 днів. Банки зобов'язані класифікувати непрацюючі активи в одну з трьох категорій залежно від того, як довго вони були неприбутковими: субстандартні активи, сумнівні активи та збиткові активи. Існує також некондиційний актив, тобто такий, який класифікується як непридатний для використання менше ніж 12 місяців. Сумнівний актив - це актив, який не працює більше 12 місяців. Збиткові активи – це позики зі збитками, визначеними банком, аудитором або інспектором, які необхідно повністю списати. Зазвичай, вони мають тривалий період несплати, і можна обґрунтовано припустити, що вони не будуть повернені [187].

В США кредитори, як правило, мають чотири варіанти відшкодування частини або всіх своїх збитків, спричинених непрацюючими активами. Зокрема, кредитори можуть вжити активних заходів для реструктуризації позик, коли компаніям важко обслуговувати свої борги. Ці кроки можуть допомогти їм підтримувати грошовий потік і взагалі уникнути класифікації позики як непрацюючої. Кредитори можуть заволодіти заставою та продати її для покриття збитків, якщо непогашені кредити забезпечені активами позичальника. Кредитори також можуть конвертувати безнадійні кредити в капітал, який може зрости до рівня повного відшкодування основної суми, втраченої за непогашеною позикою. Банки можуть продати безнадійну заборгованість із великими знижками компаніям, які спеціалізуються на стягненні позик. Кредитори зазвичай продають непогашені позики, які не є забезпеченими або коли інші методи повернення вважаються нерентабельними [187].

Отже, серед позитивних моментів досвіду США щодо правового регулювання непрацюючих (проблемних) активів у банківській сфері слід виділити наступні:

1) у США було створено спеціалізоване агентство, - Федеральна корпорація страхування депозитів (FDIC), яка займається управлінням і вирішенням проблемних активів;

2) наявність прозорих та ефективних процедур сек'юритизації, що дозволяє банкам зменшити ризики та підтримати належний рівень ліквідності. У США цей процес чітко регулюється і використовується для передачі ризиків інвесторам;

3) у США банки використовують системи раннього попередження для виявлення проблемних кредитів на ранніх стадіях. Це включає використання аналітичних даних і моделей машинного навчання для моніторингу поведінки позичальників;

4) стандартизація та підвищення вимог до оцінки кредитоспроможності. Зокрема, після фінансової кризи 2008 року в США було значно підвищено вимоги до оцінки кредитоспроможності позичальників, що зменшило кількість неплатоспроможних кредитів;

5) США активно співпрацюють з міжнародними фінансовими організаціями, такими як Міжнародний валютний фонд (МВФ) та Світовий банк, для обміну досвідом і впровадження кращих практик.

Далі в розрізі представленої проблематики слід звернути увагу на досвід ряду провідних Європейських країн. Так, в першу чергу розглянемо Великобританію. Кредитна система Великобританії є однією з найстаріших та найрозвинутіших у світі. Вона має добре організовану фінансову інфраструктуру та спирається на потужний грошовий ринок у Лондонському Сіті, що має тісні зв'язки з головними фінансовими центрами світової спільноти. Британське законодавство не має обмежень стосовно окремих видів операцій та сфер фінансового обслуговування. Усі кредитно-фінансові

інституції можуть укладати будь-які види угод та надавати клієнтам повний обсяг послуг. Хоча фактично у кредитній системі існує чітка спеціалізація: депозитно-позичкова та емісійна функції закріплені за банківським сектором, інвестиційна - за небанківськими інституціями. При цьому всередині банківського сектора також існує чітка спеціалізація. Велику роль у функціонуванні банківської системи Великобританії відіграє високий ступінь самоконтролю фінансових інституцій, суворе дотримання ними звичаїв та традицій, що були напрацьовані банківським співтовариством [172].

Станом на кінець 2023 року частка непрацюючих кредитів (NPL) у банках Великобританії залишалася відносно стабільною. Згідно з даними Європейського центрального банку, сукупний коефіцієнт проблемних кредитів для важливих установ, включаючи банки Великобританії, становив 2,30% у четвертому кварталі 2023 року. Цей коефіцієнт вказує на невелике підвищення порівняно з 2,27% у попередньому кварталі, що відображає постійну стабільність в управлінні непрацюючими активами. Сума непрацюючих кредитів становила приблизно 347 мільярдів фунтів, тоді як загальна сума позик і авансів склала 15072 мільярди фунтів стерлінгів на кінець року. Частка кредитів із значним збільшенням кредитного ризику (кредити 2-го етапу) також незначно зросла до 9,74% за той же період. Ці цифри підкреслюють обережний, але стабільний підхід банків Великобританії до управління непрацюючими активами, гарантуючи, що коефіцієнти залишаються в межах керованого діапазону, незважаючи на незначні коливання протягом кварталів.

У Великобританії до суб'єктів, які займаються управлінням проблемними (непрацюючими) активами, відносяться різні відомства, в тому числі й банки та їх структурні підрозділи. А відтак, таких суб'єктів доцільно поділити на 6 груп, зокрема:

- 1) Регуляторні органи, які здійснюють загальне управління та регулювання діяльністю банківських установ. Так, до прикладу, слід вказати

управління пруденційного регулювання (PRA), яке є частиною Банку Англії та регулює роботу банків, будівельних товариств та інших фінансових установ. Управління забезпечує, щоб ці установи мали достатні капітали та практики управління ризиками для роботи з проблемними кредитами. Окрім того, слід вказати Управління з фінансового нагляду (FCA), яке регулює поведінку фінансових компаній для забезпечення цілісності ринків та захисту споживачів. Воно наглядає за справедливим ставленням до позичальників та практиками стягнення боргів;

2. Банки та будівельні товариства. Так, основними банками є наступні: HSBC, Barclays, Lloyds Banking Group та NatWest. Останні мають внутрішні підрозділи, присвячені управлінню проблемними кредитами. Ці підрозділи займаються реструктуризацією кредитів, резервуванням та співпрацею з зовнішніми партнерами для управління проблемними активами. Що ж стосується будівельних товариств, як наприклад Nationwide, то вони також працюють з проблемними кредитами через аналогічні внутрішні підрозділи, зосереджені на управлінні ризиками та підтримці позичальників;

3. Агентства зі стягнення боргів, серед яких варто виділити: по-перше, Arrow Global, яке є великим гравцем у сфері придбання та управління проблемними активами. Окрім того, агентство співпрацює з банками для виведення проблемних кредитів та управління процесами відшкодування; по-друге, Cabot Financial, яке спеціалізується на відшкодуванні прострочених платежів та управлінні проблемними боргами, тісно співпрацюючи з фінансовими установами;

4. Компанії з управління активами. В даному контексті відмітимо компанії, такі як Cerberus Capital Management та AnaCap Financial Partners. Останні купують великі портфелі проблемних кредитів у банків. Ці компанії спеціалізуються на реструктуризації та відшкодуванні вартості від проблемних активів.

5. Державні та галузеві ініціативи. Так, UK Finance є торговою асоціацією, яка представляє банківський та фінансовий сектор Великобританії. Вона надає керівні принципи та найкращі практики для управління проблемними кредитами та сприяє стандартизованому підходу в галузі. Хоча Великобританія не створила національну компанію з управління активами (АМС), як це зробила Ірландія з НАМА, обговорення такого механізму з'являються під час фінансових криз для централізованого управління проблемними активами.

6. Юридичні та консалтингові фірми, наприклад такі як Clifford Chance та Allen & Overy, надають юридичні консультації банкам та фінансовим установам щодо роботи з проблемними кредитами. Вони пропонують експертизу в галузі реструктуризації, відповідності регулятивним вимогам та управління проблемними активами.

Говорячи про досвід Великобританії щодо регулювання непрацюючих (проблемних) активів у банківській сфері, то варто виділити наступні аспекти: *по-перше*, у цій країні існують спеціалізовані компанії з управління проблемними активами та агентства зі стягнення боргів, такі як Arrow Global та Cabot Financial; *по-друге*, Британські банки активно використовують індивідуальний підхід при реструктуризації проблемних кредитів, вони пропонують різні варіанти реструктуризації, враховуючи специфіку кожного клієнта та його фінансове становище; *по-третє*, Британський досвід показує важливість наявності чітких і ефективних правових рамок для управління проблемними активами. Регуляторні органи, такі як Управління пруденційного регулювання (PRA) та Управління з фінансового нагляду (FCA), забезпечують дотримання високих стандартів управління ризиками та захисту прав споживачів; *по-четверте*, використання автоматизованих систем для оцінки ризиків для оцінки кредитних ризиків та управління проблемними активами. Такі системи дозволяють швидко та ефективно аналізувати фінансовий стан позичальників і приймати зважені рішення

щодо реструктуризації чи стягнення боргів; *по-п'яте*, Британські банки активно співпрацюють з міжнародними консалтинговими фірмами та юридичними фірмами для отримання консультацій щодо управління проблемними активами. Це дозволяє їм використовувати найкращі світові практики та уникати поширених помилок; *по-шосте*, Велика Британія забезпечує високий рівень прозорості та звітності щодо проблемних активів. Регулярні звіти та аудити допомагають підтримувати довіру до фінансової системи та забезпечують своєчасне виявлення і вирішення проблем.

Ще одна європейська країна, якій ми приділимо увагу в розрізі представленої проблематики, - Франція. Головна особливість кредитної системи Франції - швидкий розвиток після Другої світової війни державного сектора у банківській системі. Цей процес відбувався шляхом націоналізації приватних банків, створення державних та напівдержавних установ, державного регулювання банківської справи. З 1985 р., коли до влади прийшли праві сили, розпочався зворотний процес. Нині кредитна система Франції охоплює близько 2,2 тис. кредитних установ (без Банку Франції), серед яких: банки універсального типу (400); банки взаємного кредиту, або кооперативні банки (200); ощадні каси та пенсійні каси (300); установи муніципального кредиту (більш 20). Крім того, французьке законодавство виділяє фінансові спілки (більш як 1000) та спеціалізовані фінансові інституції (30) [172]. Французькі банки мають ряд унікальних особливостей, у тому числі і досвід в проектному фінансуванні. Наприклад, згідно з IJGlobal, три французькі банки Crédit Agricole, BNP Paribas і Société Générale входять до складу десяти провідних банків у фінансуванні проектів по усьому світу. Франція – це єдина європейська країна з більшістю (60%) депозитів і кредитів під керуванням кооперативних банків, тобто тих, які належать їх клієнтам. Французька фінансовокредитна система інтегрована в міжнародну: великі компанії і банки зазвичай мають доступ до міжнародних ринків [166].

У 2023 році коефіцієнт непрацюючих кредитів (NPL) для французьких банків залишався відносно низьким, дещо зріс порівняно з попередніми роками, але залишався нижче 3% для більшості великих банків. Це вказує на те, що, незважаючи на незначне зростання, загальна якість активів французьких банків залишається стійкою. Станом на четвертий квартал 2023 року сукупний коефіцієнт проблемних кредитів становив приблизно 2,30% (Banking Supervision Europa). Збільшення проблемних кредитів пояснюється різними економічними факторами, включаючи низьке економічне зростання, жорсткі умови фінансування та інфляцію, які особливо впливають на такі сектори, як будівництво та розвиток нерухомості (SP Global). Французькі банки керували своїми проблемними кредитами за допомогою потужних структур капіталу та диверсифікованих бізнес-моделей, які допомогли зберегти стабільність, незважаючи на ці виклики.

Управління проблемними активами (NPL) у банківській сфері Франції має декілька особливостей, які відрізняють її від інших країн. Так, в першу чергу слід вказати те, що французькі банки, як правило, дотримуються консервативних підходів до кредитування, що включає суворий відбір позичальників. Це зменшує ризики виникнення нових проблемних кредитів у майбутньому. Окрім того, французькі банки діють під суворим наглядом регуляторів, таких як Banque de France та Autorité de Contrôle Prudentiel et de Résolution (ACPR). Ці органи контролюють рівні проблемних кредитів та встановлюють регуляторні вимоги, що сприяють управлінню ризиками та забезпеченню фінансової стабільності. Окрім того, варто відзначити, що банки Франції мають одну з найсильніших капітальних баз у Європі. Це дозволяє їм створювати значні резерви для покриття потенційних втрат за проблемними активами. Наприклад, агрегований коефіцієнт Common Equity Tier 1 (CET1) для цих установ становив 15.73% у четвертому кварталі 2023 року (Banking Supervision Europa).

Як і в більшості країн Європи та світу, банки активно займаються реструктуризацією проблемних кредитів, змінюючи умови кредитування для полегшення боргового навантаження на позичальників. Це може включати пролонгацію термінів погашення, зниження процентних ставок або рефінансування. Також активно використовується продаж проблемних активів на вторинному ринку. Для цього банки активно співпрацюють з інвестиційними фондами та іншими спеціалізованими установами, що купують портфелі NPLs. Для підвищення ефективності торгівлі NPLs банки використовують спеціалізовані платформи, які забезпечують прозорість та зручність операцій. Такі платформи полегшують процес купівлі-продажу проблемних активів між банками та інвесторами. Окрім того, цікавим є те, що французькі банки впроваджують новітні технології для управління кредитними ризиками. Це включає використання штучного інтелекту, аналітики великих даних та інших інноваційних рішень для виявлення потенційних проблемних кредитів та оптимізації процесів їх управління.

Ще однією особливістю є те, що у Франції, де нема приватного кредитного бюро, функціонує «Центральне бюро ризиків» при Банку Франції, куди всі кредитні організації зобов'язані надавати інформацію про позичальників. Оскільки у французьких банках оцінка кредитоспроможності підприємства базована на його звітних балансах та звітах про прибутки і збитки, то для отримання даних щодо позичальника банківські працівники звертаються в Центральне бюро ризиків, де задля цих цілей використовують картотеку, розділену на чотири розділи. В першому з них відображені активи балансу підприємств, відповідно до їх розміру згруповані на 10 підгруп. У другому – згідно з оцінкою керівників підприємств, які мають із даним позичальником ділові зв'язки, йому присвоюють і зазначають певний шифр. У третьому класифіковано підприємства щодо їх платоспроможності на основі даних щодо випадків протермінування платежів за позиками. Відповідно до цього клієнти банків поділяються на три групи, характерними

рисами яких є: перша – пунктуальність у платежах, відсутність реальних труднощів у коштах протягом року; друга – тимчасові труднощі, які не ставлять під загрозу платоспроможність підприємства; третя – платоспроможність підприємства сильно скомпрометована. Відповідно до четвертого розділу клієнтів класифікують залежно від того, прийняв чи не прийняв Банк Франції від них векселі та цінні папери [110, с.132; 123].

І остання країна Європи, якій ми приділимо увагу в розрізі представленої проблематики, - Німеччина. Банківська система Німеччини базується на принципі універсальної банківської справи, який включає (але не обмежується) такі послуги, як профілактичний контроль діяльності, перевірка ощадних рахунків, персональне та комерційне кредитування, надання житлових іпотечних кредитів, інвестиційна сфера, яка не обмежується покупкою та/або продажем інвестиційного капіталу. Банківська система Німеччини подвійна: кредитні організації та Європейський Центральний банк (Europäische Zentralbank або EZB), який співпрацює з Федеральним банком Німеччини (Deutsche Bundesbank) та його філіями. Німецька банківська система характеризується – у зв'язку з регулюваннями ЄС – двома різними типами комерційних підприємств: кредитні установи та організації, що спеціалізуються на наданні фінансових послуг [18].

Німецька банківська система є дуже добре структурованою та організованою щодо здійснення фінансової діяльності як у самій країні, так і за її межами. Основною особливістю є універсальність банківських установ, незалежно від їх розміру, що своєю чергою надає можливість широкомасштабного здійснення фінансово-кредитної діяльності. Важливим чинником щодо сприяння стабільності банківського сектору Німеччини є державна установа, що здійснює нагляд за діяльністю банків та фінансового сектору держави загалом (BaFin). Однак потрібно відзначити, що і такий жорсткий контроль з боку держави не зміг запобігти тій скрутній ситуації, в якій опинився німецький банківський сектор під час світової фінансової

кризи. Хоча саме гарантії Уряду Німеччини стали основою довіри між банківськими установами, що призвело до відновлення фінансових операцій з кредитування [22].

Бундесбанк, спираючись на політику відкритого ринку та рефінансування, класично формує конфігурацію руху процентної ставки в межах коридора процентних ставок. Верхня межа встановлюється з допомогою ломбардних кредитів, нижня - облікових операцій, а рівень ставки всередині коридора - операцій репо з фіксованим курсом. Отже, незважаючи на особливу прихильність Бундесбанку до зв'язку між грошово-політичними рішеннями та реальним сектором, на операції репо як елемент політики відкритого ринку припадало все більше навантаження з монетарного регулювання. Зменшення ролі операцій рефінансування в системі монетарних інструментів пов'язане саме з підвищенням ефективності політики відкритого ринку. Якщо раніше тимчасова потреба в активах задовольнялася через кредитування Бундесбанком фінансово-кредитних установ, то тепер – з допомогою політики відкритого ринку. Незважаючи на ускладнення інструментів грошовокредитного ринку та ринку капіталів, що підвищило роль політики відкритого ринку в процесі монетарного регулювання, рефінансування залишається суттєвим важелем впливу на банківську ліквідність [101].

У 2023 році частка проблемних кредитів (NPL) у німецьких банках показала тенденцію до зростання. Так, за даними Європейського центрального банку (ЄЦБ), рівень проблемних кредитів у Єврозоні, включаючи Німеччину, становив 2,27% у третьому кварталі 2023 року. Це свідчить про стабільну ситуацію, порівняно з попередніми кварталами (Banking Supervision Europa). Для Німеччини прогнозувалося збільшення обсягу проблемних кредитів на 15%, досягнувши 35,3 мільярда євро до кінця 2023 року. Це значне зростання порівняно з 30,7 мільярда євро у вересні 2022 року (Debitos). Зростання проблемних кредитів пояснюється затримкою

дефолтів та економічними тисками, такими як висока інфляція, яка вплинула на стійкість заборгованості домогосподарств і призвела до погіршення платіжної дисципліни серед німецьких споживачів та компаній (Debitos). Дані Світового банку підтверджують ці висновки, вказуючи, що рівень проблемних кредитів у Німеччині залишався відносно стабільним протягом останніх років, що свідчить про сильні регуляторні рамки та економічну стійкість.

В рамках представленої проблематики зазначимо, що управління проблемними банківськими активами у Німеччині є ключовим аспектом фінансового регулювання та забезпечення стабільності банківської системи. Непрацюючі активи, також відомі як кредити з непогашеним боргом (Non-Performing Loans, NPLs), є кредитами, з якими позичальник затримується у виплаті або є значний ризик неповного повернення заборгованості. Регулювання цього аспекту відбувається через Bundesanstalt für Finanzdienstleistungsaufsicht (BaFin), що відповідає за нагляд за банками в Німеччині. Банки мають дотримуватись строгих правил управління ризиками кредитів, щоб забезпечити вчасне виявлення можливих ризиків та адекватну реакцію на них. Це включає оцінку позичальників, моніторинг кредитних портфелів та формування резервів на випадок можливих збитків.

Банки Німеччини здійснюють заходи для підтримки повернення заборгованості або захисту кредитних вимог. Це може включати перегляд умов кредитування, продаж забезпечень або, у важких випадках, судове врегулювання спору. BaFin також контролює дотримання банками вимог управління непродуктивними кредитами. Це охоплює звітність про непродуктивні кредити, розкриття ризиків перед інвесторами та дотримання міжнародних стандартів, таких як Basel III. Крім того, в Німеччині існує спеціалізований ринок для торгівлі непродуктивними кредитами, де інвестори, включаючи фонди та приватні інвестиційні компанії. Загалом, ефективне управління непрацюючими (проблемними) банківськими

активами в Німеччині є складною та важливою задачею, яка вимагає від банків дотримання суворих регулятивних стандартів та розвинутих управлінських практик. Це є ключовим чинником для забезпечення фінансової стабільності та створення сприятливого кредитного середовища для економіки країни.

Підбиваючи підсумок представленого підрозділу дисертаційного дослідження слід узагальнити, що в цілому банки в Україні використовують всі передові інструменти та засоби для управління непрацюючими (проблемними) активами у банківській сфері, які в тому числі застосовуються у банках провідних світових держав. Втім, зазначене не виключає можливості використання в Україні наступного позитивного зарубіжного досвіду правового регулювання непрацюючих (проблемних) активів у банківській сфері:

- по-перше, в структурі Національного банку України, на прикладі Сполучених Штатів Америки, необхідно створити окремий підрозділ, до компетенції якого буде входити здійснення діяльності, спрямованої на забезпечення та перевірку роботи банків саме за напрямком управління непрацюючими (проблемними) активами;

- по-друге, слід посилити систему сек'юритизація активів, що також має включати забезпечення прозорих та зрозумілих правил для всіх учасників ринку;

- по-третє, варто активно запроваджувати сучасні технології для аналізу ризиків та раннього попередження виникнення проблемних активів. Це дозволить банкам проактивно реагувати та зменшити ризики виникнення непрацюючих (проблемних) активів;

- по-четверте, доцільно підвищити стандарти кредитування як фізичних, так і юридичних осіб. Вказане передбачає впровадження більш суворих правил для оцінки кредитоспроможності позичальників, включаючи

обов'язкові стрес-тести. Зазначене суттєво знизить ризики виникнення проблемних активів, тобто є важливим превентивним засобом;

- по-п'яте, в умовах сьогодення вбачається необхідним посилити систему контролю за діяльністю банків щодо управління непрацюючими (проблемними) активами.

3.2. Перспективні напрями покращення адміністративного законодавства, норми якого спрямовані на регулювання непрацюючих (проблемних) активів у банківській сфері

Забезпечення ефективного управління непрацюючими (проблемними) активами в реаліях сьогодення є фактично неможливим без комплексного вдосконалення адміністративного законодавства, норми якого спрямовані на регулювання суспільних відносин у досліджуваній сфері суспільного життя. Під адміністративним законодавством варто розглядати комплексну, взаємоузгоджену систему нормативно-правових, підзаконних актів, що видані уповноваженими органами у межах своєї визначеної компетенції, а також міжнародно-правових актів, що ратифіковані Верховною Радою України, які містять правові норми, що спрямовані на регулювання суспільних відносин у сфері державного управління та публічної адміністрації, основними учасниками яких виступають громадяни, органи державної влади та органи місцевого самоврядування [151, с.113]. А відтак, коли ми говоримо про недосконалість адміністративного законодавства у досліджуваній сфері, то маємо на увазі наявність прогалин у ньому.

Взагалі, переконливо доводить В. Марчук, прогалина в законодавстві - це відсутність закону, законодавчих норм, що регулювали б певні ситуації, з якими стикається практика і навіть більше – правозастосовна практика, за умови, що подібні ситуації потребують правового, а не будь-якого іншого

регулювання. А тому, узагальнює науковець, відповідні прогалини характеризуються: «1) відсутністю необхідної правової норми, відсутністю відповідних законодавчих приписів; 2) практичною потребою саме нормативно-правового врегулювання певних життєвих ситуацій, тобто врегулювання за допомогою юридичних засобів; 3) реальною наявністю такого роду ситуацій, з якими стикаються правозастосовні органи, які зобов'язані їх розв'язувати, беручи до свого провадження» [89]. М.В. Цвік зазначає, що причини прогалин бувають різні, зокрема це стосується первісних і наступних прогалин. Далі автор підкреслює, що первісні прогалини зумовлені тим, що законодавець не врахував у формулюваннях нормативних актів всю багатоманітність життєвих ситуацій, які вимагають правового регулювання. Це може трапитися також через прорахунки, допущені при розробленні закону, у використанні прийомів юридичної техніки. Наступні прогалини з'являються об'єктивно внаслідок постійного розвитку суспільних відносин, виникнення нових життєвих ситуацій, які не могли бути заздалегідь передбачені законодавцем. Оскільки зовсім уникнути прогалин неможливо, тобто прогалини є нормальним явищем у праві, то слід знайти засоби їх оперативного заповнення (усунення чи подолання) [56].

Що ж стосується безпосередньо представленої у дисертаційному дослідженні проблематики, то наявність прогалин у адміністративному законодавстві, норми якого спрямовані на регулювання непрацюючих (проблемних) активів у банківській сфері, обумовлена цілою низкою різноманітних чинників, зокрема:

- по-перше, питання регулювання непрацюючими (проблемними) активами, переважно, регулюється за допомогою відомчих актів Національного банку України, що, з огляду на економічну, соціальну та політичну важливість цього питання, не відповідає його значимості;
- по-друге, швидкі економічні та соціальні зміни, обумовлені веденням повномасштабної війни на території України, що призводять

зниження рівня платоспроможності населення, а відтак і збільшення кількості непрацюючих (проблемних) активів;

- по-третє, непослідовність державної політики у фінансовій сфері взагалі, та банківській галузі, зокрема;

- по-четверте, відсутність достатньої кількості фахівців, які розуміються на питаннях управління проблемними активами, а також недостатній обмін міжнародним досвідом та впровадження передових практик;

- по-п'яте, недостатньо ефективна система оцінки ризиків, пов'язаних із видачею кредитів та оцінкою платоспроможності позичальників;

- по-шосте, різні трактування законодавчих норм судами та іншими органами, що створює правову невизначеність. Окрім того, можна констатувати фактичну відсутність єдиної судової практики щодо врегулювання проблемних активів.

Розмірковуючи про напрями покращення адміністративного законодавства, норми якого спрямовані на регулювання непрацюючих (проблемних) активів у банківській сфері, варто відзначити, що останні слід поділити на дві великі групи: нормативно-правові та організаційно-управлінські. Розмірковуючи про перший напрямок варто відзначити, що законодавцем здійснювалась низка кроків у напрямку покращення банківської сфери в цілому. В даному контексті, перш за все, слід виділити «Стратегію економічної безпеки України на період до 2025 року». У даному нормативно-правову акті серед основних викликів та загроз у сфері фінансової безпеки законодавець визначає: непослідовність правового регулювання відносин у податковій сфері; недостатній розвиток довгострокового кредитування; значна частка непрацюючих кредитів у кредитному портфелі банків, у тому числі державного сектору; функціонування системи пенсійного забезпечення в умовах високого

демографічного навантаження; низький рівень ліквідності фондового ринку, захисту прав інвесторів поряд із недостатньою спроможністю регулятора протидіяти зловживанням на ринку [134].

Варто відмітити, що завданнями у сфері фінансової безпеки Стратегією визначено: «розбудова ефективної моделі боротьби зі злочинами в економічній сфері шляхом забезпечення діяльності Бюро економічної безпеки України; підвищення ефективності планування діяльності головних розпорядників коштів Державного бюджету України відповідно до пріоритетних напрямів розвитку держави з урахуванням бюджетних показників на середньостроковий період, підвищення бюджетної дисципліни; поступове скорочення дефіциту державного бюджету та зміцнення взаємодії з міжнародними фінансовими організаціями; імплементація мінімального стандарту Плану протидії розмиванню бази оподаткування та виведенню прибутку з-під оподаткування (Плану дій BEPS) та впровадження ефективних податкових правил стосовно контрольованих іноземних компаній; стимулювання банківського сектору спрямовувати кредитні кошти, насамперед, на розвиток реального сектору економіки, малого та середнього підприємництва; створення умов для збільшення залучення довгострокового фондування і розширення довгострокового та інвестиційного кредитування; зменшення рівня непрацюючих кредитів та підвищення стійкості банківської системи; збереження інституційної незалежності Національного банку України; активізація розвитку національного фондового ринку для забезпечення його ефективності та конкурентності; убезпечення національної фінансової системи від легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансування тероризму та фінансування розповсюдження зброї масового знищення; мінімізація ризиків інвестора шляхом забезпечення ефективного захисту прав інвесторів на фондовому ринку; забезпечення зниження вартості позикових коштів для потреб держави (шляхом оптимального узгодження грошово-

кредитної та боргової політики); подальше приведення положень Митного кодексу України у відповідність із положеннями митного законодавства ЄС на виконання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС; реформування українського страхового ринку шляхом широкого впровадження страхування життя, медичного та інших видів особистого страхування, законодавче посилення прав страхувальників; забезпечення функціонування трирівневої пенсійної системи без підвищення навантаження на фонд оплати праці із збільшенням надходжень до бюджету Пенсійного фонду України; розвиток сфери публічних закупівель шляхом подальшого приведення системи публічних закупівель України у відповідність із стандартами ЄС, визначеними у директивах ЄС у сфері державних закупівель» [134]. Безумовно, вказаною вище Стратегією законодавець підкреслив важливість та необхідність регулювання та управління непрацюючими (проблемними) активами у банківській сфері. В той же час реальних механізмів для покращення досліджуваного інституту у вказаному нормативно-правовому акті запропоновано і не було.

Досліджуючи стратегічні нормативно-правові акти не можна не вказати нову Стратегію Національного банку України «Фінансова фортеця України», яку було розроблено після початку повномасштабного вторгнення з боку російської федерації. Визначення стратегічних цілей НБУ не може бути здійснене без урахування низки факторів, що впливають на економічне становище в країні та безпосередньо на НБУ як регулятора банківських і небанківських фінансових установ. SWOT-аналіз застосований для оцінки внутрішніх та зовнішніх факторів, що впливають на діяльність НБУ, адже важливо проаналізувати ці фактори для визначення загроз та викликів, з якими стикається НБУ в контексті формування Стратегії під час війни, з метою вдосконалення роботи банку та забезпечення ефективності його діяльності на користь країни [150]. Слабкими сторонами Національного банку в умовах сьогодення є наступні: суттєвий політичний тиск і завищені

очікування щодо невластивих НБУ функцій; внутрішня забюрократизованість та слабка корпоративна культура; низька фінансова грамотність серед користувачів фінансових послуг; слабкий розвиток ринку банківського кредитування та страхування; значний вплив війни на небанківський фінансовий ринок; недорозвинений фондовий ринок в Україні; незавершені структурні реформи в Україні, в тому числі судова; слабкий захист прав кредиторів; висока залежність бюджету України від міжнародної фінансової допомоги [150]. Однією із стратегічних цілей вказаного вище нормативного документу визначено розвинений кредитний ринок. Для вирішення цієї цілі планується реалізувати такі заходи: здійснення кроків для розвитку іпотечного кредитування; стимулювання розвитку торговельного фінансування; захист прав кредиторів; розширення функціональності Кредитного реєстру НБУ; організація технологічного доступу учасників фінансового ринку до інформації з державних реєстрів [150].

Не можна також не вказати, що у Стратегії також цілком слушно вказується про те, що війна зумовлює значну невизначеність, в умовах якої може проявлятися вплив на макроекономічне середовище, стабільність фінансової системи, а отже й реалізацію Стратегії НБУ. З огляду на воєнно-політичний фактор, а також швидкі технологічні та соціальні зміни у світі НБУ повинен ідентифікувати відповідні ризики та бути готовим до дій в умовах різного роду загроз для реалізації власної Візії та Місії. До основних ідентифікованих ризиків належать: «довготривалі військові дії з ескалацією на інші території чи країни; втрата довіри міжнародних партнерів до українських інституцій та зниження динаміки військової та економічної допомоги; погіршення співпраці з міжнародними партнерами та не відкриття переговорів про вступ до ЄС; уповільнення структурних реформ у країні; виснаження економіки України: зростання безробіття, непрогнозоване зростання дефіциту бюджету, платіжного балансу; урядові ініціативи, що

можуть завадити досягненню монетарних цілей НБУ; тривала реінтеграція тимчасово окупованих територій; потенційна криза на світовому фінансовому ринку, що може спричинити світову рецесію; повоєнна демографічна криза, недостатність ресурсів для реалізації запланованих змін; зниження рівня довіри до НБУ та фінансових установ» [150].

Оцінюючи вказану вище Стратегію варто відзначити як позитивні, так і негативні моменти. Так, з позитивного боку варто відзначити те, що даний нормативно-правовий акт було розроблено з урахуванням сучасних викликів та загроз (військових, соціальних, економічних, безпекових, тощо). Однак, суттєвим недоліком є те, що Національний банк фактично по за своєю увагою залишив питання управління проблемними (непрацюючими) активами, адже в умовах сьогодення останні стають суттєвою загрозою для розвитку банківської сфери, а також всього фінансового сектору сучасної української держави.

З огляду на зазначене вище, першим кроком у напрямку покращення адміністративного законодавства, норми якого спрямовані на регулювання непрацюючих (проблемних) активів у банківській сфері, є розробка державної «Концепції розвитку банківської сфери України». Поняття «концепція» має різне зовнішнє спрямування, кожне з яких наповнене відповідним змістом. Широке трактування цього поняття зосереджене головню на такому його розумінні: філософське вчення; правова доктрина (теорія); визначні праці найавторитетніших та відомих фахівців правової науки; діяльність учених-юристів у контексті трактування правотворчості, правозастосування, змістової частини, тих чи тих юридичних фактів тощо [171]. Л.В. Шала підкреслює, що «концепція як філософське вчення існує в окремому аспекті, тому визначальною метою її продуцента є отримання відповідних знань, які можна розуміти по-різному. З одного боку, це розумова конструкція, яку оцінюють як істину. З іншого боку, знання сприймають як результат адекватного відображення навколишнього світу

свідомістю людини у вигляді уявлень, понять, суджень, теорій. Концептуальні знання відзначаються строгістю та системністю викладу, об'єктивністю дослідження, чітким доведенням теоретичного матеріалу та логічними висновками» [171].

П.М. Петровський пише, що концепція – це насамперед головна, принципова думка на певний предмет, що, по мимо цілісного бачення, включає задум, спрямований на його перетворення в людській діяльності, виконує функцію вихідної основи чи конструктивного принципу його зміни. Саме практичною спрямованістю концепція відрізняється від теорії. Водночас відтворенням реального стану предмета концепція відрізняється від чистої методології, хоча й включає методологічний підхід [117, с.213]. Ю.П. Сурмін та Ю.В. Чабанова пишуть, що концепція являє собою провідний ідейний задум, визначає стратегію дій у здійсненні реформ, програм, планів дій здебільшого на національному рівні. У цьому разі концепція слугує основою для прийняття рішень і вирішення конкретних завдань. У державному управлінні вважається доцільним попередньо розробляти науково-обґрунтовану концепцію усіх значущих політичних та законодавчих рішень. Як документ концепція розробляється державними органами з метою визначення основних засад (напрямів, пріоритетів) реалізації державної політики у відповідній сфері, якою передбачаються заходи для вирішення конкретної проблеми (наприклад, концепція адміністративної реформи, концепція адаптації інституту державної служби в Україні до стандартів Європейського Союзу, концепція етнонаціональної політики України) [52, с.342].

Таким чином, концепція представляє собою нормативно-правовий акт, який встановлює основні ідеї, принципи та напрямки розвитку в певній сфері державної політики, зокрема у банківській сфері. Вона визначає загальне бачення, мету та завдання для вирішення конкретної проблеми або для розвитку певного сектора. Концепція слугує базою для подальшої розробки

більш детальних документів, таких як стратегії, програми, плани дій та законодавчі акти.

З огляду на зазначене вище, розробка Концепції розвитку банківського сектору України є надзвичайно важливою з кількох ключових причин. Перш за все, з її допомогою вбачається можливим визначити основні напрямки для зміцнення стабільності банківського сектору, що є основою для загальної фінансової стійкості країни. Концепція також забезпечує стратегічне бачення розвитку банківського сектору, що дозволяє встановити довгострокові цілі та пріоритети. Це включає в себе створення сприятливих умов для залучення інвестицій, підтримку інновацій та технологічного розвитку, а також забезпечення ефективної конкурентної середовища. Чітке стратегічне бачення допомагає координувати зусилля всіх зацікавлених сторін та запобігти хаотичним і незлагодженим діям.

Важливим аспектом вказаної вище Концепції має бути підвищення рівня довіри до банківської системи з боку населення та бізнесу. Крім того, документ має важливе значення для вдосконалення регуляторного середовища. Вона дозволяє визначити пріоритетні напрями регулювання, спрямовані на зниження ризиків, підвищення прозорості та підзвітності банківської діяльності. Це включає в себе створення ефективних механізмів контролю та нагляду, а також впровадження міжнародних стандартів і практик. Концепція також відіграє важливу роль у зміцненні інституційної спроможності банківського сектору. Вона повинна включати заходи для підвищення професійного рівня банківських працівників, розвиток корпоративного управління та підвищення ефективності внутрішніх процесів.

В рамках представленої проблематики слід зауважити, що важливим напрямком Концепції розвитку банківської сфери України має бути покращення системи управління непрацюючими (проблемними) активами у

банківській сфері. Для досягнення вказаної цілі, Концепція має вирішити наступні завдання:

- зменшення обсягу непрацюючих активів, що має передбачати: визначення цільових показників зниження частки непрацюючих активів у банківській системі; створення механізмів для ефективного виведення проблемних активів з балансів банків;

- підвищення ефективності управління проблемними активами, зокрема: впровадження кращих практик і стандартів управління непрацюючими активами; розвиток інструментів реструктуризації та продажу проблемних активів;

- покращення нормативно-правової бази, що має включати: вдосконалення законодавства, що регулює питання банкрутства, реструктуризації боргів і захисту прав кредиторів та боржників; спрощення та прискорення процедур, пов'язаних з управлінням проблемними активами;

- підвищення прозорості та звітності. В даному контексті необхідним є: впровадження вимог щодо регулярної та детальної звітності банків про стан їхніх активів; забезпечення доступу до цієї інформації для регуляторів і громадськості;

- зміцнення інституційної спроможності, зокрема: підвищення кваліфікації працівників банків та інших фінансових установ; розвиток корпоративного управління та вдосконалення внутрішніх процесів у банках.

Наступним кроком, на нашу думку, має бути приведення у відповідність зазначеної вище Концепції Стратегії Національного банку України «Фінансова фортеця України». У даному нормативно-правовому акті в якості окремого стратегічного напрямку варто виділити «Підвищення ефективності управління непрацюючими (проблемними) активами». В рамках цього напрямку необхідним є:

- 1) розвиток вторинного ринку непрацюючих активів, що має передбачати: створення умов для функціонування ринку, де проблемні

активи можуть бути куплені та продані; стимулювання участі інвесторів та спеціалізованих компаній з управління активами;

2) реструктуризація проблемних активів, що включатиме:
а) запровадження чітких процедур і механізмів для реструктуризації боргів для зменшення навантаження на банківську систему; б) впровадження нових інструментів для реструктуризації, таких як обмін боргу на активи чи частку в капіталі;

3) покращення судової системи. В рамках даного напрямку вбачається необхідним створити стабільну судову практику щодо вирішення спорів, пов'язаних із стягненням проблемних кредитів;

3) запровадити міжнародні стандарти та передові практики у сфері управління непрацюючими активами. Окрім того, в даному контексті необхідною є співпраця з міжнародними фінансовими інституціями та залучення їхнього досвіду і ресурсів;

4) розробити та запровадити спеціальні програми для підтримки малого та середнього бізнесу у реструктуризації боргів і відновленні діяльності;

5) забезпечити використання фінансових технологій (FinTech) для управління проблемними активами та покращення процесів оцінки ризиків.

Окрім зазначених вище кроків, доопрацювання потребує низка відомчих актів Національного банку, які регулюють діяльність, спрямовану на управління непрацюючими (проблемними) активами. Так, перш за все, слід доопрацювати «Положення про організацію системи управління ризиками в банках України та банківських групах». В даному контексті вбачається необхідним запровадження чотирьох лінійної системи захисту. В даному контексті варто погодитись із позицією В. Чаплиги, який у своєму науковому дослідженні дійшов до висновку, що запропонована удосконалена модель «чотирьох ліній» у процесі організації системи управління ризиками в банках та банківських групах відрізняється від пропонованої НБУ моделі «три лінії захисту» та інших відомих моделей системним урахуванням

додаткових законодавчо-визначених суб'єктів впливу на управління ризиками, інтерактивних зв'язків та інформаційного обміну між ними, що дозволяє отримати синергетичний ефект у зменшенні рівнів невизначеності та ризику і, відповідно, підвищення стійкості, надійності та ефективності досягнення визначених цілей як окремого банку, так і банківської системи України загалом. А відтак, цілком слушно зазначає згаданий вище автор, перспективним є дослідження застосування можливостей штучного інтелекту під час використання запропонованої удосконаленої «моделі чотирьох ліній» у системах ризик-менеджменту економічних агентів фінансового сектору [168].

Окрім того, в даному контексті варто погодитись із точкою зору Т.О. Гаврилко, яка вказує, що попередження та мінімізація дії чинників, які можуть чинити деструктивний вплив на ресурсне забезпечення діяльності банківських установ, є можливим за рахунок удосконалення системи ризик-менеджменту в кожному банку, що забезпечить підвищення рівня стресостійкості всієї вітчизняної банківської системи. Окрім того, автор вказує, що для відповідності наявних банківських ресурсів цілям забезпечення діяльності банківських установ на наступний період, включаючи і післявоєнний, необхідні зусилля як зі сторони самих банків, так і здійснення виваженої політики НБУ щодо удосконалення підходів до управління ризиками, відслідковування рівня стійкості банків та банківської системи, приведення регуляторних вимог у відповідність до законодавства ЄС [32].

Окрім зазначеного вище, у «Положенні про організацію системи управління ризиками в банках України та банківських групах» окрему увагу варто приділити взаємодії суб'єктів системи управління ризиками банку, якими є: 1) рада банку; 2) комітет ради банку з управління ризиками (за наявності); 3) правління банку; 4) кредитний комітет правління банку; 5) комітет правління банку з управління активами та пасивами; 6) інші

колегіальні органи банку; 7) підрозділ внутрішнього аудиту; 8) головний ризик-менеджер та підрозділ з управління ризиками; 9) головний комплаєнс-менеджер та підрозділ контролю за дотриманням норм (комплаєнс); 10) бізнес-підрозділи та підрозділи підтримки (перша лінія захисту) [130]. Тож, з метою покращення взаємодії необхідно: запровадити регулярні наради уповноважених посадових осіб вказаних суб'єктів, на яких обговорюються поточні питання та стратегічні ініціативи; використовувати сучасні інформаційні системи для збору, аналізу та поширення даних про ризики між усіма суб'єктами; забезпечити регулярне звітування про стан ризиків та результати моніторингу до правління та наглядової ради; регулярно проводити навчання та тренінги для працівників, відповідальних за управління ризиками, щоб підвищити їхню обізнаність та компетентність.

Також варто удосконалити методологію визначення ризиків. В даному контексті необхідним є: 1) впровадження більш комплексного підходу до визначення ризиків, який би враховував не лише традиційні ризики (кредитні, ринкові, операційні), але й нові ризики, такі як: воєнні, безпекові, кіберризики, ризики ліквідності, репутаційні ризики тощо; 2) використання більш сучасних методів кількісної та якісної оцінки ризиків, таких як Value-at-Risk (VaR), стресове тестування (адаптоване до сучасних викликів та загроз), сценарійне аналізування тощо; 3) запровадження більш чітких та прозорих критеріїв для визначення ризиків, що дозволить банкам краще оцінювати свої ризики та приймати обґрунтовані рішення.

Необхідно також доопрацювати «Положення про організацію процесу управління проблемними активами в банках України». Як вбачається, у вказаному вище відомчому акті Національного банку України доцільно більш змістовно розкрити правовий статус суб'єктів, що уповноважені на здійснення відповідної діяльності. Окрім того, слід звернути увагу на порядок їх взаємодії одне з одним. Більш змістовну увагу у Положенні слід

звернути на встановлення міри відповідальності суб'єктів за невиконання та/або неналежне виконання своїх обов'язків у вказаному напрямку.

Розмірковуючи про перспективні напрями покращення адміністративного законодавства, норми якого спрямовані на регулювання непрацюючих (проблемних) активів у банківській сфері, окрему увагу варто присвятити вдосконаленню організаційних засад здійснення відповідної діяльності. Першим кроком у даному контексті має бути покращення системи кадрового забезпечення Національного банку України, Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, а також самих банківських установ. На нашу думку, вдосконалення кадрового забезпечення суб'єктів управління непрацюючими (проблемними) активами банків є критично важливим, оскільки лише компетентні, досвідчені та добре підготовлені кадри можуть значно покращити ефективність управління проблемними активами, що сприяє загальній стабільності банківської системи та економічному зростанню. Окрім того, важливість вдосконалення кадрового забезпечення у досліджуваному контексті полягає у наступному: *по-перше*, фахівці з високим рівнем професійних знань, умінь та навичок у сфері управління непрацюючими активами банків можуть більш ефективно ідентифікувати, оцінювати та вирішувати проблеми у цій сфері; *по-друге*, кваліфіковані кадри мають можливість більш точно та повно виявити ризики в процесі видачі кредитів, а також ідентифікації причин виникнення непрацюючих (проблемних) активів; *по-третє*, добре підготовлені професіонали можуть вдосконалювати процеси управління проблемними активами, роблячи їх більш ефективними і результативними. Зокрема, це включає в себе вдосконалення процедур реструктуризації та продажу проблемних активів; *по-четверте*, якісне кадрове забезпечення допомагає забезпечити дотримання всіх нормативних вимог і стандартів у сфері управління проблемними активами; *по-п'яте*, кваліфіковані кадри сприяють підвищенню довіри з боку клієнтів та інвесторів, оскільки вони забезпечують

професійне та ефективне управління активами; *по-шосте*, кваліфіковані працівники здатні швидко адаптуватися до змін у ринкових умовах та вимогах регуляторів. Вони можуть розробляти та впроваджувати нові стратегії управління активами у відповідь на змінювані економічні обставини.

Наступною організаційною засадою, вдосконалення якої є доцільним в розрізі представленої проблематики, є раннє реагування та виявлення непрацюючих (проблемних) активів. Зазначене, на слушну думку А.О. Петрук, пояснюється тим, що ефективна система раннього реагування щодо виявлення потенційно проблемних активів дозволить: «1) застосувати нові навички та прийоми фінансового менеджменту, інструменти і методи управління ризиками з урахуванням специфіки конкретних видів деривативних контрактів, які дозволять діяти на випередження та попередити настання негативного сценарію для банку; 2) почати активні дії раніше для запобігання втрат; 3) зменшити навантаження на підрозділи по роботі з проблемними активами; 4) врахувати як внутрішні, так і зовнішні загрози, завдяки застосуванню усіх можливих індикаторів виявлення потенційно проблемних похідних фінансових активів» [118, с.5-6]. На нашу думку, з метою вдосконалення вказаної системи необхідним є: а) використання автоматизованих систем для моніторингу фінансових показників клієнтів у режимі реального часу; б) впровадження інструментів для аналізу великих обсягів даних (Big Data) та штучного інтелекту (AI) для виявлення аномалій та потенційних проблемних активів; в) визначення ключових показників (KPI), які можуть свідчити про можливу проблемність активів (наприклад, затримка платежів, зниження обсягів продажу, зростання заборгованості; тощо); г) здійснення регулярного аналізу кредитного портфеля з метою ідентифікації активів з підвищеним ризиком; ґ) використання аналітичних інструментів для оцінки фінансового стану та платоспроможності клієнтів; д) запровадження програм сертифікації для фахівців з управління ризиками,

що підтверджують їхню компетентність у цій сфері; е) встановлення чітких процедур внутрішньої звітності про стан кредитного портфеля та виявлені ризики; є) розробка та впровадження стандартних операційних процедур для реагування на виявлення проблемних активів; ж) встановлення ефективних каналів комунікації з клієнтами для обговорення їхніх фінансових проблем та пошуку спільних рішень.

Ще одним перспективним напрямком покращення регулювання непрацюючими (проблемними) активами, є вдосконалення системи розробки та прийняття управлінських рішень. Основними кроками, які необхідно здійснити в даному контексті є наступні: 1) впровадження структурованих підходів до прийняття рішень, зокрема: розробка стандартних операційних процедур; впровадження чітких стандартних операційних процедур (SOP) для прийняття рішень щодо управління проблемними активами; визначення послідовності кроків, критеріїв оцінки та відповідальних осіб на кожному етапі цього процесу; 2) використання сучасних технологій та аналітичних інструментів, що передбачає: інформаційні системи для управління активами; впровадження інтегрованих інформаційних систем для управління проблемними активами, які забезпечують централізоване зберігання та обробку даних; використання аналітичних платформ для оцінки ризиків та прогнозування розвитку подій; 3) поліпшення процесів комунікації та координації, зокрема: впровадження ефективних механізмів внутрішньої комунікації для обміну інформацією між різними підрозділами банку; забезпечення координації дій між підрозділами, відповідальними за управління проблемними активами; розвиток каналів комунікації з клієнтами та партнерами для обговорення фінансових проблем та пошуку спільних рішень.

Таким чином, вдосконалення системи розробки та прийняття управлінських рішень у контексті управління непрацюючими активами банків має включати структуровані підходи, використання сучасних

технологій, підвищення кваліфікації персоналу, забезпечення прозорості та підзвітності, покращення комунікації та координації, а також вдосконалення процедур оцінки та моніторингу. Це, як вбачається, сприятиме більш ефективному управлінню проблемними активами та зниженню ризиків для банківської системи.

Висновки до розділу 3

Акцентовано увагу на тому, що серед позитивних моментів досвіду США щодо правового регулювання непрацюючих (проблемних) активів у банківській сфері слід виділити наступний: 1) у США було створено спеціалізоване агентство, - Федеральна корпорація страхування депозитів (FDIC), яка займається управлінням і вирішенням проблемних активів; 2) наявність прозорих та ефективних процедур сек'юритизації, що дозволяє банкам зменшити ризики та підтримати належний рівень ліквідності. У США цей процес чітко регулюється і використовується для передачі ризиків інвесторам; 3) у США банки використовують системи раннього попередження для виявлення проблемних кредитів на ранніх стадіях. Це включає використання аналітичних даних і моделей машинного навчання для моніторингу поведінки позичальників; 4) стандартизація та підвищення вимог до оцінки кредитоспроможності. Зокрема, після фінансової кризи 2008 року в США було значно підвищено вимоги до оцінки кредитоспроможності позичальників, що зменшило кількість неплатоспроможних кредитів; 5) США активно співпрацюють з міжнародними фінансовими організаціями, такими як Міжнародний валютний фонд (МВФ) та Світовий банк, для обміну досвідом і впровадження кращих практик.

Узагальнено, що в цілому банки в Україні використовують всі передові інструменти та засоби для управління непрацюючими (проблемними)

активами у банківській сфері, які в тому числі застосовуються у банках провідних світових держав. Втім, зазначене не виключає можливості використання в Україні наступного позитивного зарубіжного досвіду у цій сфері: по-перше, в структурі Національного банку України, на прикладі Сполучених Штатів Америки, необхідно створити окремий підрозділ, до компетенції якого буде входити здійснення діяльності, спрямованої на забезпечення та перевірку роботи банків саме за напрямком управління непрацюючими (проблемними) активами; по-друге, слід посилити систему сек'юритизація активів, що також має включати забезпечення прозорих та зрозумілих правил для всіх учасників ринку; по-третє, варто активно запроваджувати сучасні технології для аналізу ризиків та раннього попередження виникнення проблемних активів. Це дозволить банкам проактивно реагувати та зменшити ризики виникнення непрацюючих (проблемних) активів; по-четверте, доцільно підвищити стандарти кредитування як фізичних, так і юридичних осіб. Вказане передбачає впровадження більш суворих правил для оцінки кредитоспроможності позичальників, включаючи обов'язкові стрес-тести. Зазначене суттєво знизить ризики виникнення проблемних активів, тобто є важливим превентивним засобом; по-п'яте, в умовах сьогодення вбачається необхідним посилити систему контролю за діяльністю банків щодо управління непрацюючими (проблемними) активами.

Зазначено, що наявність прогалин у адміністративному законодавстві, норми якого спрямовані на регулювання непрацюючих (проблемних) активів у банківській сфері, обумовлена цілою низкою різноманітних чинників, зокрема: по-перше, питання регулювання непрацюючими (проблемними) активами, переважно, регулюється за допомогою відомчих актів Національного банку України, що, з огляду на економічну, соціальну та політичну важливість цього питання, не відповідає його значимості; по-друге, швидкі економічні та соціальні зміни, обумовлені веденням

повномасштабної війни на території України, що призводять зниження рівня платоспроможності населення, а відтак і збільшення кількості непрацюючих (проблемних) активів; по-третє, непослідовність державної політики у фінансовій сфері взагалі, та банківській галузі, зокрема; по-четверте, відсутність достатньої кількості фахівців, які розуміються на питаннях управління проблемними активами, а також недостатній обмін міжнародним досвідом та впровадження передових практик; по-п'яте, недостатньо ефективна система оцінки ризиків, пов'язаних із видачею кредитів та оцінкою платоспроможності позичальників; по-шосте, різні трактування законодавчих норм судами та іншими органами, що створює правову невизначеність.

Здійснено оцінку Стратегії Національного банку України «Фінансова фортеця України», на основі чого зазначено, що вона має як позитивні, так і негативні моменти. Так, з позитивного боку відзначено те, що даний нормативно-правовий акт було розроблено з урахуванням сучасних викликів та загроз (військових, соціальних, економічних, безпекових, тощо). Однак, суттєвим недоліком є те, що Національний банк фактично по за своєю увагою залишив питання управління проблемними (непрацюючими) активами, адже в умовах сьогодення останні стають суттєвою загрозою для розвитку банківської сфери, а також всього фінансового сектору сучасної української держави.

З'ясовано, що концепція представляє собою нормативно-правовий акт, який встановлює основні ідеї, принципи та напрямки розвитку в певній сфері державної політики, зокрема у банківській сфері. Вона визначає загальне бачення, мету та завдання для вирішення конкретної проблеми або для розвитку певного сектора. А відтак, концепція слугує базою для подальшої розробки більш детальних документів, таких як стратегії, програми, плани дій та законодавчі акти.

Наголошено, що розробка Концепції розвитку банківського сектору України є надзвичайно важливою з кількох ключових причин. Перш за все, з її допомогою вбачається можливим визначити основні напрямки для зміцнення стабільності банківського сектору, що є основою для загальної фінансової стійкості країни. Концепція також забезпечує стратегічне бачення розвитку банківського сектору, що дозволяє встановити довгострокові цілі та пріоритети. Це включає в себе створення сприятливих умов для залучення інвестицій, підтримку інновацій та технологічного розвитку, а також забезпечення ефективної конкурентної середовища. Чітке стратегічне бачення допомагає координувати зусилля всіх зацікавлених сторін та запобігти хаотичним і незлагодженим діям. Важливим аспектом вказаної вище Концепції має бути підвищення рівня довіри до банківської системи з боку населення та бізнесу. Крім того, документ має важливе значення для вдосконалення регуляторного середовища.

Підкреслено, що важливим напрямком «Концепції розвитку банківської сфери України» має бути покращення системи управління непрацюючими (проблемними) активами у банківській сфері. Для досягнення вказаної цілі, Концепція має вирішити наступні завдання: зменшення обсягу непрацюючих активів, що має передбачати: визначення цільових показників зниження частки непрацюючих активів у банківській системі; створення механізмів для ефективного виведення проблемних активів з балансів банків; підвищення ефективності управління проблемними активами, зокрема: впровадження кращих практик і стандартів управління непрацюючими активами; розвиток інструментів реструктуризації та продажу проблемних активів; покращення нормативно-правової бази, що має включати: вдосконалення законодавства, що регулює питання банкрутства, реструктуризації боргів і захисту прав кредиторів та боржників; спрощення та прискорення процедур, пов'язаних з управлінням проблемними активами; підвищення прозорості та звітності. В даному контексті необхідним є:

впровадження вимог щодо регулярної та детальної звітності банків про стан їхніх активів; забезпечення доступу до цієї інформації для регуляторів і громадськості; зміцнення інституційної спроможності, зокрема: підвищення кваліфікації працівників банків та інших фінансових установ; розвиток корпоративного управління та вдосконалення внутрішніх процесів у банках.

Відмічена необхідність приведення у відповідність зазначеної вище Концепції Стратегії Національного банку України «Фінансова фортеця України». У даному нормативно-правовому акті в якості окремого стратегічного напрямку варто виділити «Підвищення ефективності управління непрацюючими (проблемними) активами». В рамках цього напрямку необхідним є: 1) розвиток вторинного ринку непрацюючих активів, що має передбачати: створення умов для функціонування ринку, де проблемні активи можуть бути куплені та продані; стимулювання участі інвесторів та спеціалізованих компаній з управління активами; 2) реструктуризація проблемних активів, що включатиме: а) запровадження чітких процедур і механізмів для реструктуризації боргів для зменшення навантаження на банківську систему; б) впровадження нових інструментів для реструктуризації, таких як обмін боргу на активи чи частку в капіталі; 3) покращення судової системи. В рамках даного напрямку вбачається необхідним створити стабільну судову практику щодо вирішення спорів, пов'язаних із стягненням проблемних кредитів; 4) запровадити міжнародні стандарти та передові практики у сфері управління непрацюючими активами. Окрім того, в даному контексті необхідною є співпраця з міжнародними фінансовими інституціями та залучення їхнього досвіду і ресурсів; 5) розробити та запровадити спеціальні програми для підтримки малого та середнього бізнесу у реструктуризації боргів і відновленні діяльності; 6) забезпечити використання фінансових технологій (FinTech) для управління проблемними активами та покращення процесів оцінки ризиків.

З метою покращення взаємодії суб'єктів системи управління ризиками банку запропоновано: запровадити регулярні наради уповноважених посадових осіб вказаних суб'єктів, на яких обговорюються поточні питання та стратегічні ініціативи; використовувати сучасні інформаційні системи для збору, аналізу та поширення даних про ризики між усіма суб'єктами; забезпечити регулярне звітування про стан ризиків та результати моніторингу до правління та наглядової ради; регулярно проводити навчання та тренінги для працівників, відповідальних за управління ризиками, щоб підвищити їхню обізнаність та компетентність.

Відзначено, що вдосконалення кадрового забезпечення суб'єктів управління непрацюючими (проблемними) активами банків є критично важливим, оскільки лише компетентні, досвідчені та добре підготовлені кадри можуть значно покращити ефективність управління проблемними активами, що сприяє загальній стабільності банківської системи та економічному зростанню. Окрім того, важливість вдосконалення кадрового забезпечення у досліджуваному контексті полягає у наступному: по-перше, фахівці з високим рівнем професійних знань, умінь та навичок у сфері управління непрацюючими активами банків можуть більш ефективно ідентифікувати, оцінювати та вирішувати проблеми у цій сфері; по-друге, кваліфіковані кадри мають можливість більш точно та повно виявити ризики в процесі видачі кредитів, а також ідентифікації причин виникнення непрацюючих (проблемних) активів; по-третє, добре підготовлені професіонали можуть вдосконалювати процеси управління проблемними активами, роблячи їх більш ефективними і результативними. Зокрема, це включає в себе вдосконалення процедур реструктуризації та продажу проблемних активів; по-четверте, якісне кадрове забезпечення допомагає забезпечити дотримання всіх нормативних вимог і стандартів у сфері управління проблемними активами; по-п'яте, кваліфіковані кадри сприяють підвищенню довіри з боку клієнтів та інвесторів, оскільки вони забезпечують

професійне та ефективне управління активами; по-шосте, кваліфіковані працівники здатні швидко адаптуватися до змін у ринкових умовах та вимогах регуляторів. Вони можуть розробляти та впроваджувати нові стратегії управління активами у відповідь на змінювані економічні обставини.

Обґрунтовано, що з метою вдосконалення раннього реагування та виявлення непрацюючих (проблемних) активів необхідним є:

- а) використання автоматизованих систем для моніторингу фінансових показників клієнтів у режимі реального часу;
- б) впровадження інструментів для аналізу великих обсягів даних (Big Data) та штучного інтелекту (AI) для виявлення аномалій та потенційних проблемних активів;
- в) визначення ключових показників (KPI), які можуть свідчити про можливу проблемність активів (наприклад, затримка платежів, зниження обсягів продажу, зростання заборгованості; тощо);
- г) здійснення регулярного аналізу кредитного портфеля з метою ідентифікації активів з підвищеним ризиком;
- ґ) використання аналітичних інструментів для оцінки фінансового стану та платоспроможності клієнтів;
- д) запровадження програм сертифікації для фахівців з управління ризиками, що підтверджують їхню компетентність у цій сфері;
- е) встановлення чітких процедур внутрішньої звітності про стан кредитного портфеля та виявлені ризики;
- є) розробка та впровадження стандартних операційних процедур для реагування на виявлення проблемних активів;
- ж) встановлення ефективних каналів комунікації з клієнтами для обговорення їхніх фінансових проблем та пошуку спільних рішень.

Доведено, що перспективним напрямком покращення регулювання непрацюючими (проблемними) активами, є вдосконалення системи розробки та прийняття управлінських рішень. Основними кроками, які необхідно здійснити в даному контексті є наступні: 1) впровадження структурованих підходів до прийняття рішень, зокрема: розробка стандартних операційних процедур; впровадження чітких стандартних операційних процедур (SOP)

для прийняття рішень щодо управління проблемними активами; визначення послідовності кроків, критеріїв оцінки та відповідальних осіб на кожному етапі цього процесу; 2) використання сучасних технологій та аналітичних інструментів, що передбачає: інформаційні системи для управління активами; впровадження інтегрованих інформаційних систем для управління проблемними активами, які забезпечують централізоване зберігання та обробку даних; використання аналітичних платформ для оцінки ризиків та прогнозування розвитку подій; 3) поліпшення процесів комунікації та координації, зокрема: впровадження ефективних механізмів внутрішньої комунікації для обміну інформацією між різними підрозділами банку; забезпечення координації дій між підрозділами, відповідальними за управління проблемними активами; розвиток каналів комунікації з клієнтами та партнерами для обговорення фінансових проблем та пошуку спільних рішень.

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі наведено теоретичне узагальнення та нове вирішення наукового завдання, яке полягає у тому, щоб з'ясувати сутність та розкрити особливості правового регулювання непрацюючих (проблемних) активів у банківській сфері, а також спираючись на позитивний вітчизняний та зарубіжний досвід, розробити пропозиції та рекомендації спрямовані на вдосконалення адміністративного законодавства у цій сфері. За результатами проведеного дослідження зроблено такі висновки:

1. Визначено, що проблемні (непрацюючі) активи у банківській сфері – це активи, які не генерують очікуваних доходів та становлять підвищений ризик для фінансової стабільності банку та включають в себе кредити, аванси та інші фінансові інструменти, по яким позичальники не виконують свої платіжні зобов'язання вчасно або в повному обсязі протягом встановленого періоду (зазвичай більше 90 днів). Наголошено, що проблемні активи вимагають від банку спеціального обліку, управління та регулювання з метою мінімізації фінансових втрат та підтримки належного рівня ліквідності та платоспроможності.

Виокремлено наступні характерні особливості непрацюючих (проблемних) активів у банківській сфері: 1) наявність чітко визначених на міжнародному та національному рівнях чинників, за якими банківські активи підпадають під критерій непрацюючих (проблемних); 2) чітка урегульованість процедур управління непрацюючими (проблемними) активами нормами адміністративного права, а також наявність чіткого порядку примусового стягнення заборгованості; 3) особливий правовий статус суб'єктів, які уповноважені здійснювати діяльність у напрямку управління непрацюючими (проблемними) активами; 3) широке використання арбітражних та судових процесів, спрямованих на стягнення простроченої заборгованості з позичальників, які не виконують взяті на себе

обов'язки; 4) банківське законодавство, зазвичай, вимагає від банків створювати резерви для покриття потенційних збитків від непрацюючих активів; 5) широкий набір форм та методів управління непрацюючими (проблемними) активами, які в своїй діяльності можуть використовуватися спеціально уповноваженими суб'єктами; 6) законодавством передбачено широкий інструментарій для захисту прав позичальників, включаючи процедури оскарження дій банків, захист від надмірного стягнення боргу та інші механізми захисту від неправомірних дій; 7) протидія та управління непрацюючими (проблемними) активами є прерогативою самих банків, однак при цьому це питання контролюється та забезпечується Національним банком України.

2. Встановлено, що чинники, які обумовлюють виникнення непрацюючих (проблемних) активів у банківській сфері, доцільно поділити на наступні групи: 1) зовнішні, зокрема: а) нормативно-правові (непослідовність дій законодавця, наявність прогалин у законодавстві, норми якого регулюють відповідні суспільні відносини); б) політичні (зокрема: хаотичність дій Уряду на початку повномасштабного вторгнення, що призвело до підриву довіри населення до банківської системи; запровадження та ліквідація програм підтримки населення, зокрема щодо сплати кредитів; держава не має сформованої стратегії розвитку банківської системи та підвищення рівня довіри до неї з боку громадян; в) фінансово-економічні (високий рівень інфляції; зростання курсу валют; зниження рівня платоспроможності населення); г) безпекові, пов'язані із постійними обстрілами нашої країни ворогом; ґ) демографічні (виїзд великої кількості працездатного населення закордон); 2) внутрішні чинники, які включають: а) організаційно-управлінські; б) кадрові; в) інформаційно-аналітичні.

3. Констатовано, що в системі правового регулювання непрацюючих (проблемних) активів у банківській сфері ключове місце відводиться нормам адміністративної галузі права, адже саме за допомогою

останніх: по-перше, визначається правовий статус банків, їх організаційна структура; по-друге, закріплюються нормативні засади взаємодії банків з Національним банком України, а також іншими суб'єктами, які приймають участь в управлінні непрацюючими (проблемними) активами, наприклад, колекторські компанії; по-третє, врегульовуються питання щодо примусового стягнення боргів з позичальників; по-четверте, розкриваються організаційні засади управління непрацюючими (проблемними) активами у банківській сфері, а також форми та методи здійснення відповідної діяльності.

4. Аргументовано, що адміністративно-правовий механізм регулювання непрацюючих (проблемних) активів у банківській сфері представляє собою упорядковану сукупність визначених нормами адміністративного права елементів, які в своїй єдності спрямовані на врегулювання та забезпечення ефективного функціонування правовідносин, що виникають в процесі здійснення організаційно-управлінської діяльності у досліджуваній сфері суспільного життя. До ключових елементів відповідного механізму віднесено наступні: норми адміністративного права; адміністративно-правові відносини; юридичний факт, акти тлумачення норм права; акти реалізації норм права; правова свідомість та правова культура.

5. Узагальнено, що на сьогоднішній день система суб'єктів управління непрацюючими (проблемними) активами у банківській сфері є досить розгалуженою, а кожен із них володіє своїм, особливим правовим статусом. Зазначені суб'єкти запропоновано поділити на чотири великі групи: 1) Верховна Рада України, Президент України та Кабінет Міністрів України, які не виконують завдання, пов'язані з управління непрацюючими (проблемними) активами у банківській сфері, але створюють необхідні правові, економічні та політичні умови для реалізації відповідної діяльності; 2) Національний банк України та Фонд гарантування вкладів фізичних осіб, до компетенції яких входить створення нормативно-правового підґрунтя, а

також організаційних засад для здійснення управління непрацюючими (проблемними) активами у банківській сфері; 3) безпосередньо банки та банківські установи, які, як вбачається, є безпосередніми реалізаторами заходів, спрямованих на управління непрацюючими (проблемними) активами; 4) допоміжні суб'єкти, до яких відносяться колекторські компанії.

6. Організаційні засади управління непрацюючими (проблемними) активами у банківській сфері охарактеризовано, як сукупність інструментів, засобів та заходів (неправового характеру), які в своїй єдності складають певну систему та спрямовані на забезпечення ефективної, якісної та результативної управлінської діяльності у досліджуваному напрямку. До ключових елементів відповідних засад віднесено: організаційну структуру банків; розробку та прийняття управлінських рішень; кадрове забезпечення; виявлення та класифікація проблемних активів за допомогою регулярного моніторингу та аналізу кредитного портфеля; розробку Стратегії управління проблемними активами; запровадження системи реагування на загрози.

7. Під адміністративно-правовими формами регулювання непрацюючих (проблемних) активів у банківській сфері запропоновано розуміти врегульований нормами адміністративної галузі права зовнішній прояв практичної діяльності спеціально уповноважених суб'єктів, яка спрямована на реалізацію заходів щодо управління досліджуваними активами. Відповідні форми запропоновано поділити на дві великі групи: 1) нормативно-правові, зокрема: нормотворчість, правозастосування та правореалізація; 2) організаційно-управлінські форми: сегментація боржників; реструктуризація боргу; звернення до колекторських компаній; продаж проблемних активів.

Аргументовано, що адміністративно-правові методи регулювання непрацюючих (проблемних) активів у банківській сфері являють собою закріплені в нормах адміністративної галузі права сукупність інструментів та засобів, які використовуються спеціально уповноваженими суб'єктами на

шляху до досягнення кінцевої мети відповідної діяльності. До відповідних методів віднесено наступні: метод примусу; метод переконання; метод владних приписів; інформаційний метод.

8. Узагальнено, що в цілому банки в Україні використовують всі передові інструменти та засоби для управління непрацюючими (проблемними) активами у банківській сфері, які в тому числі застосовуються у банках провідних світових держав. Втім, зазначене не виключає можливості використання в Україні наступного позитивного зарубіжного досвіду у цій сфері: *по-перше*, в структурі Національного банку України, на прикладі Сполучених Штатів Америки, необхідно створити окремий підрозділ, до компетенції якого буде входити здійснення діяльності, спрямованої на забезпечення та перевірку роботи банків саме за напрямком управління непрацюючими (проблемними) активами; *по-друге*, слід посилити систему сек'юритизація активів, що також має включати забезпечення прозорих та зрозумілих правил для всіх учасників ринку; *по-третьє*, варто активно запроваджувати сучасні технології для аналізу ризиків та раннього попередження виникнення проблемних активів. Це дозволить банкам проактивно реагувати та зменшити ризики виникнення непрацюючих (проблемних) активів; *по-четверте*, доцільно підвищити стандарти кредитування як фізичних, так і юридичних осіб, що передбачає впровадження більш суворих правил для оцінки кредитоспроможності позичальників, включаючи обов'язкові стрес-тести, а отже дозволить суттєво знизити ризики виникнення проблемних активів, тобто є важливим превентивним засобом; *по-п'яте*, в умовах сьогодення вбачається необхідним посилити систему контролю за діяльністю банків щодо управління непрацюючими (проблемними) активами.

9. Виділено наступні перспективні напрями покращення адміністративного законодавства, норми якого спрямовані на регулювання непрацюючих (проблемних) активів у банківській сфері:

1) нормативно-правовий, в рамках якого вбачається необхідним:

- а) розробити та прийняти загальнодержавну «Концепцію розвитку банківської сфери України», важливим напрямком якої має стати підвищення ефективності управління непрацюючими (проблемними) активами;
- б) привести у відповідність до вказаної Концепції Стратегію Національного банку України «Фінансова фортеця України»; в) вдосконалити «Положення про організацію системи управління ризиками в банках України та банківських групах», в рамках якої слід: запровадити чотирьох лінійну систему захисту, врегулювати взаємодію суб'єктів управління ризиками, переглянути методологію визначення ризиків; г) доопрацювати «Положення про організацію процесу управління проблемними активами в банках України», зокрема в частині забезпечення більш детального врегулювання правового статусу суб'єктів управління;

2) організаційно-управлінський напрямок, в рамках якого запропоновано вдосконалити: а) систему кадрового забезпечення НБУ, Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, а також банківських установ та їх підрозділів; б) механізми раннього реагування на загрози виникнення непрацюючих (проблемних активів); в) систему розробки та прийняття управлінських рішень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адміністративне право України (загальна частина) : навч. посіб. Остапенко О. І. Ковалів М. В., Єсімов С. С. та ін. ; Вид. 2-е, доп. Львів : СПОЛОМ, 2021. 616 с.
2. Адміністративне право України : підручник / [Битяк Ю. П., Гаращук В. М., Дьяченко О. В. та ін.] ; за ред. Ю. П. Битяка. К. : Юрінком Інтер, 2005. 544 с.
3. Адміністративне право України в сучасних умовах (виклики початку XXI століття): монографія [Електронний ресурс] / за заг. ред. В.В. Галунька. Херсон: Херсонська міська друкарня, 2010. 206 с.
4. Адміністративне право: Навч. посіб. / О.І. Остапенко, З.Р. Кисіль, М.В. Ковалів, Р.В. Кисіль. К.: Всеукраїнська асоціація видавців "Правова єдність", 2008. 536 с
5. Альфьоров С.М. Адміністративне право: загальна частина. Навчальний посібник / С.М. Альфьоров // ЦНЛ. 2019. 216 с.
6. Андропова В.А. Юридичні факти у трудовому праві: поняття, ознаки та властивості / В.А. Андропова // Актуальні проблеми держави і права. 2011. С.149-154
7. Андрос С.В. Процесний підхід в удосконаленні організаційної структури управління банком. Економічний вісник Національного технічного університету України "Київський політехнічний інститут". 2016. № 13.С. 264-271. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/evntukpi_2016_13_40
8. Андрусяк Т.Г. Теорія держави і права. Львів: Фонд „Право для України”, 1997. 198 с.
9. Бандурка О. М. Управління в органах внутрішніх справ України : [підручник]. арків : Ун-т внутр. справ, 1998. 480 с.
10. Бандурка О.М. Основи управління в органах внутрішніх справ України: теорія, досвід, шляхи удосконалення. Х.: Основа, 1996. 398 с.

11. Банківська система України має достатній запас міцності – результати оцінки стійкості в розрізі банків. Офіційний веб-сайт Національного банку України URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/bankivska-sistema-ukrayini-maye-dostatniy-zapas-mitsnosti--rezultati-otsinki-stiykosti-v-rozrizi-bankiv>

12. Безклубий І.А. Банк як суб'єкт цивільного права // Часопис Київського університету права. 2004. №4. С.70-78

13. Бессараб Т.В. Проблемні питання визначення поняття «банківський кредит» / Т.В. Бессараб // Наукові записки. № 22. 2003. С. 217-220.

14. Бобровник С. В. Колізійні норми як засіб удосконалення сучасного законодавства. Парламентаризм в Україні: теорія та практика: Матеріали міжнар. наук.-практ. конф., присвяченої 10-й річниці з дня проголошення незалежності України та 5-й річниці з дня прийняття Конституції України. Київ, 2001. С. 497-498.

15. Бондаренко К.В. До визначення категорії «правовий стан». Юридичний науковий електронний журнал. 2014. №4. С.16-18.

16. Бондаренко О. М. Поняття та ознаки механізму правового регулювання вирішення податкового спору. Науковий вісник публічного та приватного права. 2019. Випуск 1, Т. 1. URL:<https://doi.org/10.32844/2618-1258.2019.1-1.2>

17. Борисова І.С. Фінансова політика як важлива складова діяльності держави / І.С.Борисова //Міжнародна науково-практична конференція «Формування механізму зміцнення позицій національних економічних систем у глобальному, регіональному та локальному вимірах» (22-24 вересня 2016 року, м.Тернопіль, Тернопільський національний технічний університет ім. Івана Пулюя)/ 2016. С.9-12

18. Брокер К. Банківська система Німеччини: можлива модель для майбутніх членів Євросоюзу // Банки та банківські системи. Міжнар. наук. жур. 2006. Т. 1. № 2. С. 11-18

19. Бугель Ю. Основні методологічні шляхи вдосконалення сучасних методів оцінки кредитоспроможності позичальника / Ю. Бугель // Банківська справа. 2007. №4. С. 54-59.

20. Бужин О.А. Конкурентоспроможність продукції тваринництва сільськогосподарських підприємств [Текст]: дис. ...док. екон. наук: 08.00.04 / Луганський національний аграрний університет: 25.12.09 / Бужин Олексій Андрійович. Луганськ, 2009. 442 с.

21. Бузунов Р.А. Адміністративно-правове регулювання кредитно-модульної системи організації навчання процесу (в ВНЗ системи МВС): дисертація / Р.А. Бузунов // Ірпінь: Донецький юридичний інститут Луганського державного університету внутрішніх справ. 2007. 228 с.

22. Буряк О. П. Банківська система Німеччини та особливості державного регулювання банківської кризи 2008 – 2010 рр. / О. П. Буряк. // Демократичне врядування. 2015. Вип. 15. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeVr_2015_15_24

23. Буряк О. П. Банківська система США / О. П. Буряк // Сталий розвиток економіки. 2015. № 1. С. 233-238

24. В Україні з 28,5 млн людей лише 11,7 млн є економічно активними, - UIF / URL: <https://uworld.news/news/v-ukraini-z-285-mln-1003826.html>

25. Васюренко О. В. Банківські операції: Навч. посібник. 3-тє вид., стер. К.: Т-во „Знання”, КОО, 2002. 255 с.

26. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. К., Ірпінь: ВТФ „Перун”, 2001. 1440 с.

27. Величко В.М.. Поняття міжнародно-правового регулювання праці(теоретичний аспект). 2014.№ 1. С. 116-119

28. Вєдєрніков Ю.А., Папірна А.В. Теорія держави і права: навчальний посібник / Ю.А. Вєдєрніков, А.В. Папірна // Київ: Знання. 2008. 333 с.
29. Вінокуров Я. Менше 40 вже не буде. Що відбувається з курсом долара? / URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2024/06/6/714783/>
30. Власов Ю.Л. Окремі проблеми реалізації норм права у практичній діяльності органів судової влади. // Держава і право. Юрид. і політ. науки: Зб. наук. пр. 2005. Вип. 29. С. 22-26
31. Водорєзова С. Р. Поняття та властивості інформації як основи інформаційного суспільства у господарсько-правовому контексті / С. Р. Водорєзова // Адаптація до права ЄС регулювання економіки України в сучасних умовах : зб. наук. пр. (за матеріалами «Круглого столу», м. Харків, 26 трав. 2015 р.). Харків, 2015. С. 107–112.
32. Гаврилко, Т., & Мантєч, А. (2023). Ризики ресурсного забезпечення діяльності банківських установ. Економіка та суспільство, (53). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-53-42>
33. Гарбузюк К.Г. Мета, завдання та функції кадрового забезпечення органів Національної поліції України. Право і безпека. Law and Safety. 2021. № 3 (82). С.84 – 93.
34. Гірняк, О. М. Удосконалення організаційних структур управління у ВПК. [Текст] / О.М.Гірняк, І.В.Шуст // Наукові записки. 2007. №1 (11). С.104-112.
35. Гончарук С.Т. Адміністративне право України: Загальна та Особлива частини: Навч. посібник (на допомогу слухачам, що здають державні та поточні іспити з адміністративного права) / НАВСУ. К., 2000. 239 с.
36. Гошовська В. А. Парламентаризм в Україні. Державно-управлінські механізми реалізації функцій законодавчої влади : навч.-метод.

матеріали / В. А. Гошовська, Л. А. Пашко, К. Ф. Задоя. Київ : НАДУ, 2013. 48 с.

37. Григоренко О. М. Банківський менеджмент: теорія та практика: підручник / О. М. Григоренко. 2-ге вид., перероб. і доп. К.: Центр навчальної літератури, 2014. 640 с.

38. Гуляєва Л.П. Сучасні підходи до визначення економічної сутності банку // Теорії мікроекономіки. Збірник наук. праць професорсько-викладацького складу і аспірантів / За ред. Мальчина Ю.М., Ніколенка Ю.В. 2008. Вип.28. С.106 – 115.

39. Гусаров С. М. Правозастосування в Україні : монографія. Харків : Золота миля, 2015. 416 с.

40. Данченко В. Адміністративно-правовий механізм регулювання непрацюючих (проблемних) активів у банківській сфері: поняття та структура. Правові новели. 2023. № 21. Том 2. С. 132-136.

41. Данченко В. До характеристики організаційних засад управління непрацюючими (проблемними) активами у банківській сфері. Науковий вісник публічного та приватного права. 2024. Випуск 3. С. 100-104.

42. Данченко В. Нормативно-правові засади регулювання непрацюючих (проблемних) активів у банківській сфері. Наше право. 2021. № 4 С. 267-272.

43. Данченко В. Правовий статус суб'єктів управління непрацюючими (проблемними) активами у банківській сфері. Право UA. 2022. №4. С. 301-305.

44. Денисюк С. Ф. Громадський контроль за правоохоронною діяльністю в Україні: адміністративно-правові засади: дис ... д-ра юрид. наук: 12.00.07. Дніпропетровськ, 2010. 393 с.

45. Деякі питання надання грантів бізнесу Постанова Кабінету Міністрів України від 21 червня 2022 р. № 738. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/738-2022-%D0%BF#Text>

46. Джафарова М.В. Адміністративні процедури прийняття та реалізації управлінських рішень органів внутрішніх справ у відносинах з населенням : дис... канд. юрид. наук: 12.00.07. Х., 2008. 194 с.

47. Діденко С. В. Поняття та елементи механізму адміністративно-правового забезпечення обігу та застосування зброї в Україні. Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія». 2015. Т. 16. С. 463–469

48. Донченко О. І. Особливості правозастосування як форми реалізації норм права / О. І. Донченко // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Юриспруденція. 2014. Вип. 11(1). С. 40-42. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_jur_2014_11%281%29__14

49. Доценко О. С. Наукові підходи до визначення адміністративно-правового механізму забезпечення протидії організованих злочинності в Україні. Публічне право № 2 (42) (2021) URL: <https://www.publichne-pravo.com.ua/files/42/pdf/4.pdf>

50. Дудинець Л. А. Вплив проблемних активів на стабільність функціонування банківських установ. Регіональна економіка. 2011. №2(60). С. 115-121.

51. Економічна теорія / Комарницький І.Ф., Чернівці, 2006. 334 с.

52. Енциклопедичний словник з державного управління / уклад.: Ю. П. Сурмін, В. Д. Бакуменко, А. М. Михненко та ін.; за ред. Ю. В. Ковбасюка, В. П. Трощинського, Ю. П. Сурміна. Київ: НАДУ, 2010. 820 с.

53. Жидченко К.П. Сутність механізму адміністративно-правового регулювання реалізації військовослужбовцями права на виплату одноразової грошової допомоги / К.П. Жидченко // Юридичний вісник. 2016. №3(40). С. 67-72.

54. Жукова, Н.К., Зражевська, Н.В. Сучасний стан ринку банківських кредитів в Україні / Н.К. Жукова, Н.В. Зражевська // Економічний часопис-XXI. 2011. № 5-6. С. 54-57

55. Заволока Ю., Кузьменко О., Кузьменко В. Робота банківської системи та валютного ринку в умовах війни. Економіка та суспільство. 2023. №50.

URL:<http://www.economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2346>

56. Загальна теорія держави і права [Текст] : підруч. для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл. / [М. В. Цвік та ін.] ; за ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України М. В. Цвіка, д-ра юрид. наук, проф, акад. АПрН України О. В. Петришина ; Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. Х. : Право, 2010. 583 с.

57. Загальна теорія держави і права: [Підручник для студентів юридичних спеціальностей вищих навчальних закладів М. В. Цвік, В. Д. Ткаченко, Л. Л. Богачова та ін.; За ред. М. В. Цвіка, В. Д. Ткаченка, О. В. Петришина. Харків: Право, 2002. 432 с.

58. Загальна теорія держави і права: Навчальний посібник / За ред. В.В.Копейчикова. К.: Юрінком, 1997. 320 с.

59. Звіт про фінансову стабільність. Грудень 2022 року. Національний банк України. 2022. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/FSR_2022-H2.pdf?v=4.

60. Звоздецька І. В. Конституція України як цінність суспільно-політичного розвитку. Часопис Київського університету права. 2021. № 1. с. 109-113

61. Інфляція в Україні в лютому 2024 р. знизилася до 0,3%, у річному виразі - до 4,3% - Держстат / URL: <https://interfax.com.ua/news/economic/972354.html#:~:text=Як%20повідомлялося%2C%20інфляція%20в%20Україні,%25%20до%208%2C6%25>.

62. Інфляція залишатиметься помірною, а економіка надалі відновлюватиметься у 2024–2026 роках – Інфляційний звіт НБУ / Офіційний веб-сайт Національного банку України URL:

- <https://bank.gov.ua/ua/news/all/inflyatsiya-zalishatimetsya-pomirnoyu-a-ekonomika-nadali-vidnovlyuvatimetsya-u-20242026-rokah--inflyatsiyniy-zvit-nbu>
63. Кислий П., Вайз Ч. Становлення парламентаризму в Україні. На тлі світового досвіду. Київ : Абрис, 2000. 414 с.
 64. Коваль Л. Адміністративне право України : курс лекцій (Загальна частина) / Л. Коваль. К. : Основи, 1994. 154 с.
 65. Кознова О. Мінекономіки оприлюднило прогноз відновлення економіки України. https://biz.ligazakon.net/news/227192_mneekonomki-oprilyudnilo-prognoz-vdnovlennya-ekonomki-ukrani#:~:text=Для%20поточного%202024%20року%20консенсусна,більш%20високої%20бази%202023%20року.
 66. Колпаков В.К. Адміністративне право України.: Підручник. К.: Юрінком Інтер, 1999. 736с.
 67. Конституційне право України: навчальний посібник / Н.К. Шаптала, Г.В. Задорожня. Дніпропетровськ: ТОВ «ЛізуновПрес», 2012. 472 с.
 68. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр/conv#Text>
 69. Корж А. В. Документація право ділової форми. Навч. посібник.: лекції та зразки документів / Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН./ Нац. акад.. внутрішніх справ України: К., 2002. 231 с.
 70. Костюченко О.А. Банківське право: Підручник.3-тє вид. К.: Видавництво А.С.К., 2003. 928 с.
 71. Котенко О.А. Правове регулювання в контексті дії права та його основоположних принципів / О.А. Котенко // Альманах права. 2012. Вип. 3. С. 199-202
 72. Котюк В.О. Теория права: Курс лекций. К.: Вентури, 1996. 208 с.
 73. Коць О., Ільчук П., Карпів О. Сутність проблемних кредитів банків та управління ними. Глобальні та національні проблеми економіки.

2018. № 22. С. 806–810. URL: <http://global-national.in.ua/archive/22-2018/152.pdf>

74. Кравчук М. В. Теорія держави і права. Проблеми теорії держави і права: навчальний посібник. 3-тє вид., змін, й доп. Тернопіль: Карт-бланш, 2002. 247 с.

75. Крижановський А.Ф. Правопорядок суверенної України: становлення та тенденції розвитку (загальнотеоретичне дослідження): дисертація / А.Ф. Крижановський // Одеса: Одеська національна юридична академія. 2009. 469 с.

76. Крот Л., Шаповал Л., Фугело П. Макропруденційне управління проблемними активами банківських установ. Подільський Вісник : сільське господарство, техніка, економіка. 2021. Вип. 33. С. 104–114

77. Крук С. І. Методологія побудови інституційних механізмів державного управління у сфері національної безпеки. Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Державне управління. 2018. Т. 29 (68). № 6. С. 8–11.

78. Крупка М. І. Економічна сутність проблемного кредиту у банківській діяльності / М. І. Крупка, О. Б. Баран // Науковий вісник НЛТУ України. 2016. Вип. 26.2. С. 209-217. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvnltu_2016_26.2_33

79. Купалова Г.І. Теорія економічного аналізу: Навч. посіб. К.: Знання, 2008. 639 с.

80. Курс адміністративного права України: підручник / В.К.Колпаков, О.В.Кузьменко, І.Д.Пастух, В.Д.Сущенко [та ін.] / за ред. В.В.Коваленка. К.: Юрінком Інтер, 2012. 808 с.

81. Кушнеренко С.М. Оптимізація банківської системи України в контексті міжнародного досвіду [Текст] : дис... канд. екон. наук: 08.05.01 / Кушнеренко Сергій Михайлович ; Нац. акад. наук України, Ін-т світ. економіки і міжнар. відносин. К., 2004. 207 арк.

82. Левицький В.В. Банківський менеджмент : конспект лекцій. Луцьк : Вежа-Друк, 2021. 102 с.
83. Легка О.В. Застосування норм права як спосіб організації реалізації норм права. Юридичний науковий електронний журнал. 2016 вип. 5 URL: http://www.lsej.org.ua/5_2016/4.pdf
84. Майстренко О. В. Теоретико-правові аспекти колізій у законодавстві України: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.01. Київ, 2008. 209 с.
85. Мала Н. Т., Процик І. С. Мистецтво прийняття управлінського рішення. Науковий вісник Національного лісотехнічного університету України. 2010. Вип. 2014. С. 345–351.
86. Малиновський В. Я. Державне управління : навч. посіб. / В.Я. Малиновський. Вид. 2 ге, допов. і переробл. К. : Атіка, 2003. 576 с
87. Малиновський В. Я. Державне управління: навчальний посібник. Луцьк: Ред.-вид. відд. «Вежа» Вол. держ. Ун-ту ім. Лесі Українки, 2000. 558 с.
88. Мартинюк Т. Основні функції менеджменту // Актуальні проблеми менеджменту та маркетингу в ХХІ ст. : VIII Міжвуз. студент. наук.-практ. інтернет-конференція, 24–26 квіт. 2018 р., ЖДУ ім І. Франка. С. 1–3. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/id/eprint/27713>
89. Марчук, В. М. Нариси з теорії права : навч. посіб. / В. М. Марчук, Л. В. Ніколаєва. К. : Істина, 2004. 304 с
90. Мельник В. І. Поняття та особливості адміністративно-правового механізму забезпечення функціонування системи економічної безпеки України / В. І. Мельник // Актуальні проблеми політики : зб. наук. пр. / редкол.: С. В. Ківалов (голов. редкол.), Л. І. Кормич (голов. ред.), І. М. Милосердна (відп. ред.) [та ін.] ; НУ «ОЮА», Південноукр. центр гендер. проблем. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2020. Вип. 65. С. 125-129.

91. Мельник Р.С. Забезпечення законності застосування заходів адміністративного примусу, не пов'язаних з відповідальністю: Автореф. дис... канд. юрид. наук. Харків, 2002. 19 с.

92. Мельник О.О. Управління непрацюючими кредитами банківської системи України як фактор ефективного кредитування економіки. Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія "Економіка і управління". 2020. Т. 31 (70), № 3, ч. 2. С. 68-75.

93. Мельничук М. В. Адміністративно-правові засади управлінської діяльності керівників органів виконавчої влади : дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / М. В. Мельничук. К., 2009. 197 с.

94. Менеджмент організацій і адміністрування. Частина 1 : навчальний посібник / М. І. Небава, О. Г. Ратушняк. Вінниця : ВНТУ, 2012. 105 с

95. Минюк Д. І. Організаційно-правові аспекти протидії правопорушенням у сфері зовнішньоекономічної діяльності [Текст] : дис... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Минюк Дмитро Іванович ; Національний ун-т держ. податкової служби України. Ірпінь, 2007. 228 арк.

96. Мовчан А.О. Правове регулювання відносин із добору кадрів у ринкових умовах: дисертація. Харків: Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого. 2009. 201 с.

97. Моргулець О. Б. Менеджмент у сфері послуг. Навч. посіб. К.: Центр учбової літератури, 2012. 384 с.

98. Найдюк С.В. Сутність процесу прийняття управлінських рішень у державному управлінні. Аспекти публічного управління. 2015. № 9. С. 12-19

99. Національний банк запровадив вимоги до процесу управління банками проблемними активами. Офіційний веб-сайт Національного банку України URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/natsionalniy-bank-zaprovadiv-vimogi-do-protsesu-upravlinnya-bankami-problemnimi-aktivami>

100. Ніколаєнко Ю. В. Світовий досвід та сучасні тенденції у галузі управління кредитним ризиком / Ю. В. Ніколаєнко. // Ефективна економіка. 2015. № 11. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2015_11_53
101. Ніконенко У.М. Грошово-кредитна політика Німеччини як провідного члена ЄС. Наукові записки Української академії друкарства. Львів, 2007. №2(12). С. 101–105
102. Нові підходи НБУ до визначення непрацюючих активів/кредитів URL: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=48421073>
103. Нові правила роботи банків і небанківських фінансових установ, що займаються кредитуванням, під час війни / Офіційний веб-сайт Національного банку України URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/novi-pravila-roboti-bankiv-i-nebankivskih-finansovih-ustanov-scho-zaumayutsya-kredituvannya-pid-chas-viyni>
104. Онищук О. О. Загальний метод протидії корупції в Україні / О. О. Онищук // Форум права. 2010. № 2. С. 343–346
105. Оніщенко Н.М. Правова система: проблеми теорії: Монографія. К.: Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2002. 352 с.
106. Опацький, В. І. Організаційні засади здійснення державного контролю за діяльністю вищих навчальних закладів України [Електронний ресурс] / В. І. Опацький // Форум права. 2011. № 1. С. 736–741. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/ejournals/FP/2011-1/11ovinz.pdf>.
107. Осечко Ю.І. Економічна сутність проблемних кредитів банку та їх класифікація. Фінансовий простір. 2016. № 1. С. 32–38
108. Основи методології та організації наукових досліджень: навчальний посібник для студентів, курсантів, аспірантів і ад'юнтів / за ред. А. Є. Конверського. Київ: Центр учбової літератури, 2010. 352 с.
109. Павлов Д. М. Адміністративне право : Загальна частина : Конспект лекцій. К. : МАУП, 2007. 136 с.

110. Пак Н. Технології кредитування підприємницького сектору: зарубіжний досвід / Н. Пак // Вісник Львівської державної фінансової академії. 2009. № 17. С. 128–135
111. Панчишин А.В. Поняття, ознаки та структура категорії «правовий статус», Часопис Київського ун. Права. 2010. №2. с.95-98
112. Пархоменко Н.М. Джерела права: теоретико-методологічні засади: дисертація. Київ: Національна академія наук України Інститут держави і права ім. В.М. Корецького. 2009. 218 с.
113. Перунова О. М. Процесуальні акти-документи з цивільних справ : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Перунова Олена Миколаївна. – Х., 2007. – 204 с.
114. Петренко І. Сутність державної політики та державних цільових програм/ І. Петренко // Віче. № 10. URL: www.viche.info/journal/2566/
115. Петренко О. А. Методи класифікації та резервування проблемних активів банків // Вісник Національного університету "Київський національний університет імені Тараса Шевченка". Серія: Економіка. 2015. № 63. С. 123-127
116. Петришин О. В. Теорія держави і права: підруч. для студ. юрид. вищ. навч. закл. / О. В. Петришин, С. П. Погребняк, В. С. Смородинський та ін.; за ред. О. В. Петришина. Х.: Право, 2014. 368 с.
117. Петровський П.М. Гуманітарна парадигма в системі державного управління [Текст] : монографія/ П.М. Петровський Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2008. 252 с.
118. Петрук А. О. Фінансова стабільність комерційних банків з урахуванням операцій з похідними фінансовими інструментами. : дис. ... канд. екон. наук: 072. Суми, 2022. 335 с.
119. Петрушенко В. Л. Філософський словник: терміни, персоналії, сентеції. Львів : “Магнолія 2006”, 2011. 352 с.

120. Погорілко В. Правова система України – стан та перспективи розвитку / В. Погорілко, М. Малишко // Віче. 2004. № 9. С. 21-34

121. Порядок надання фінансової державної підтримки суб'єктам підприємництва (в редакції постанови Кабінету Міністрів України від 14 березня 2023 р. № 229). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/28-2020-%D0%BF#n9>

122. Потійко Ю. Ще раз про кредити. Вісник НБУ. 2000. № 12. С. 47–48

123. Прийдун Л. Оцінка зарубіжного досвіду мінімізації рівня проблемної заборгованості у кредитних операціях банків / Л. Прийдун // Українська наука: минуле, сучасне, майбутнє. 2011. № 16. С. 201 - 209

124. Примусове стягнення боргу за кредитним договором під час війни / URL: <https://www.pic.kiev.ua/dolg-po-kreditu/vikonavche-provadzheniya-voyennij-stan>

125. Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність / Закон України від 21.12.2017 № 2258-VIII

126. Про банки і банківську діяльність / Закон України від 07.12.2000 № 2121-III URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14/conv#Text>

127. Про затвердження Положення про визначення банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями / Постанова Національного банку України; Положення, Перелік, Вимоги, Коефіцієнти від 30.06.2016 № 351 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0351500-16/conv#Text>

128. Про затвердження Положення про здійснення оцінки стійкості банків і банківської системи України / Постанова Національного банку України від 22.12.2017 № 141 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0141500-17/conv#Text>

129. Про затвердження Положення про організацію процесу управління проблемними активами в банках України / Постанова

Національного банку України від 18.07.2019 № 97 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0097500-19/conv#Text>

130. Про затвердження Положення про організацію системи управління ризиками в банках України та банківських групах / Постанова Національного банку України від 11.06.2018 № 64 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0064500-18/conv#Text>

131. Про затвердження Положення про порядок подання до Національного банку України аудиторського звіту за результатами щорічної перевірки фінансової звітності банку, банківської групи та про проведення аудиторської перевірки фінансової звітності учасника банківської групи / Постанова Національного банку України від 02.08.2018 № 90 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0090500-18/conv#Text>

132. Про Кабінет Міністрів України / Закон України від 27.02.2014 № 794-VII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-18/conv#Text>

133. Про Національний банк України / Закон України від 20.05.1999 № 679-XIV URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/679-14/conv#Text>

134. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 11 серпня 2021 року "Про Стратегію економічної безпеки України на період до 2025 року" / Указ Президента України; Стратегія від 11.08.2021 № 347/2021 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/347/2021/conv#Text>

135. Про систему гарантування вкладів фізичних осіб / Закон України від 23.02.2012 № 4452-VI URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4452-17/conv#Text>

136. Про споживче кредитування / Закон України від 15.11.2016 № 1734-VIII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1734-19/conv#Text>

137. Про фінансову реструктуризацію / Закон України від 14.06.2016 № 1414-VIII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1414-19/conv#Text>

138. Рабінович П.М. Застосування правових норм. Юридична енциклопедія : в 6 т. / редкол. : Ю.С. Шемшученко та ін. Київ : Українська енциклопедія імені М.П. Бажана, Т. 2. 1999. 744 с

139. Радченко О. В. Категорія «механізм» у системі державного управління // Державне управління та місцеве самоврядування: збірник наукових праць: у 2 ч. (за заг. ред. Г. І. Мостового, Г. С. Одінцової). Х., 2001. Вип. 2. С. 10.

140. Рекіян С. О. Сутність банківської системи України та її функції в сучасних умовах. Наукові праці МАУП. 2013. Вип. 2 (37). С. 77–83

141. Рульєв В. А., Гуткевич С. О. Менеджмент. Навч. посіб. К.: Центр учбової літератури, 2011. 312 с.

142. Ряшко О. В. Законність у контексті профілактики правопорушень в службовій діяльності міліції України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Львів, 2006. 217 с.

143. Сердюк І. А. Акт тлумачення норм права: поняття та особливості. Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. 2016. № 3. С. 79-86. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvdduvs_2016_3_13

144. Смелянець Н. І. Кадрова політика банку: елементи та показники ефективності / Н. І. Смелянець. // Ефективна економіка. 2015. № 3. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2015_3_82

145. Собакарь А.О. Організаційно-правові основи утворення і функціонування спеціальних економічних зон в Україні: дисертація. Донецьк: Донецький інститут внутрішніх справ. 2002. 216 с.

146. Степанов В. Ю. Інформація як суб'єкт відображення соціальної системи / В. Ю. Степанов // Економіка та держава. 2009. № 12. С. 51-53

147. Стеценко С. Г. / Адміністративне право України Навчальний посібник-К Атіка, 2007 624 с

148. Стечишин Т. Б. Дослідження монетарної політики Європейського центрального банку у контексті глобальних фінансових змін: уроки для

України [Електронний ресурс] / Т. Б. Стечишин, О. Я. Руда // Економіка і суспільство. 2017. №9. URL: https://economyandsociety.in.ua/journals/9_ukr/182.pdf

149. Стійкість банків не оцінюватимуть у 2024 році / URL: <https://lexinform.com.ua/zakonodavstvo/stijkist-bankiv-ne-otsinyuvatymut-u-2024->

[rotsi/#:~:text=Набрала%20чинності%20постанова%20Правління%20Національного,№%20141.](https://lexinform.com.ua/zakonodavstvo/stijkist-bankiv-ne-otsinyuvatymut-u-2024-)

150. Стратегія Національного банку України «Фінансова фортеця України» від 23.05.2023 URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Strategy_NBU.pdf?v=7

151. Струневич О.П. Адміністративне законодавство про надання рекламних послуг: особливості сучасного стану / О.П. Струневич // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія : Юридичні науки : зб. наук. пр. / Херсон. держ. ун-т. Херсон: [б. в.], 2013. С. 112-116

152. Тарануха І. Ю. Підходи до визначення проблемної кредитної заборгованості 2012 URL: <http://dspace.uabs.edu.ua/bitstream/123456789/6911/1/Taranukha.PDF.5>

153. Тарасовський Ю. Від початку війни з України виїхало на 2,4 млн людей більше, ніж повернулося, дослідив Опендатабот. Демографи називали цифри більші в 3-4 рази. URL: <https://forbes.ua/news/blizko-24-mln-ukraintsiv-viikhali-za-kordon-ta-ne-povernulisya-vid-pochatku-velikoi-viyni-16082023-15442#:~:text=За%20шість%20місяців%20цього%20року,млн%20осіб%20більше%20С%20ніж%20заїхало.>

154. Терещенко Т. В. Теорія організації: навчальний посібник / Т. В. Терещенко. Хмельницький: Хмельницький університет управління та права, 2015. 336 с.

155. Ткаченко О. В. Методологічні засади дослідження кадрового забезпечення державного управління освітою в Україні / О. В. Ткаченко //

Вісник Київського Національного університету ім. Т. Г. Шевченка. – 2014. – № 1 (1). С. 88-91.

156. Томаш М. Відповіді на найчастіші запитання щодо скасування канікул та подальшого обслуговування боргу. URL: <https://help.sensebank.com.ua/hc/uk-ua/articles/6838676395794-Відповіді-на-найчастіші-запитання-щодо-скасування-канікул-та-подальшого-обслуговування-боргу>

157. Торяник Ж. І. Організаційно-теоретичні основи управління проблемними активами банківських установ / Ж. І. Торяник, В. В. Федоренко // Інфраструктура ринку. 2019. № 36 URL: http://www.market-infr.od.ua/journals/2019/36_2019_ukr/72.pdf

158. Трач С. С. Банківське кредитування в Україні: вітчизняний та міжнародний досвід США та Великої Британії / С.С. Трач // Науковий Вісник Національної Академії Внутрішніх Справ. №4. 2014. С.233-244

159. Угровецький О. П. Організаційно-правові засади охоронної діяльності державної служби охорони при МВС України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Харків, 2004. 227 с.

160. Угровецький П. О. Адміністративні акти органів прокуратури: дис. ... канд. юр. наук: 12.00.07 / ХНУВС. Харків, 2011. 195 с.

161. Федотов І. В. Адміністративні суди у системі суб'єктів забезпечення законності в державі: дис... канд. юрид. наук: 12.00.01. Харків. 206 с.

162. Фелик В. І. Адміністративно-правове забезпечення профілактичної діяльності Національної поліції України : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07 / В. І. Фелик; МВС України, Харк. нац. ун-т внутр. справ. - Харків, 2017. 479 с.

163. Філософія навчальний посібник. Щерба С.Л., Щедрін В.К., Заглада О.А., 2004 с.216.

164. Філософський енциклопедичний словник : енциклопедия / НАН України, Ін-т філософії ім. Г. С. Сковороди ; голов. ред. В.І. Шинкарук. Київ : Абрис, 2002. 742 с.

165. Фінансова система успішно протистоїть викликам війни – Звіт про фінансову стабільність. Офіційний веб-сайт Національного банку України URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/finansova-sistema-uspishno-protistoyit-viklikam-viyni---zvit-pro-finansovu-stabilnist>

166. Хватов Ю.Ю. Економіка Франції: етапи і аналіз сучасних тенденцій розвитку. Академічний огляд. 2016. № 2 (45) URL: <https://acadrev.duan.edu.ua/images/PDF/2016/2/16.pdf>

167. Цельєв О.В. Міліція як інститут громадського суспільства: Автореферат. Дис... канд. юрид. наук. К., 1998. 16 с.

168. Чаплига В. Удосконалена «модель чотирьох ліній» організації системи управління ризиками в банках та банківських групах України. Вісник Економіки, по. 3, Nov. 2023, pp. 161-169, <https://doi.org/10.35774/visnyk2023.03.161>.

169. Частка непрацюючих кредитів (NPL) в Україні становила 38% на початок 2023 року / Офіційний web-сайт Національного банку України URL: <https://bank.gov.ua/ua/stability/npl>

170. Чехович Т.В. Державна влада як інститут конституційного права України: дис... канд. юрид. наук: Київ. нац. ун-т ім. Т.Шевченка. К., 2005. 218 с.

171. Шала Л.В. Концепція приватної власності у римському праві та її рецепція у праві України : дис ... канд. юрид. наук: 12.00.01 / Лілія Володимирівна Шала . Львів : Б.в., 2010 . 207 с.

172. Шамова І. В. Грошово-кредитні системи зарубіжних країн: Навч. посібн. К.: КНЕУ, 2001. 195 с. URL: <https://buklib.net/books/32375/>

173. Шаповал Р. В., Цибульник Н. Ю. Зміст адміністративно-правового регулювання діяльності суб'єктів публічного адміністрування у секторі безпеки України. Право та державне управління. № 4. 2021. С. 39-44.
174. Шевченко О. В. Проблемні активи банків: методи їх оцінки та управління: автореф. дис. ... д-ра екон. наук / О. В. Шевченко. К., 2012. 24 с.
175. Шемшученко Г.Ю. Фінансово-правові аспекти регулювання банківського кредитування : посібник. Київ : «Правова єдність», 2008. 220 с.
176. Шестак В. С. Державний контроль в сучасній Україні (теоретико-правові питання): дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. / Шестак Валентин Сергійович. Х., 2002. 195 с.
177. Шикіна Н.А. Збірник матеріалів І Всеукраїнської науково-практичної конференції, присвяченої 55-річчю кафедри фінансів і банківської справи «Актуальні проблеми розвитку фінансів в умовах цифровізації економіки України». Вінниця: ДонНУ імені Василя Стуса, 2023. URL: <chrome-extension://mhjfbmdgcfjbbpaeojofohoefgjiehjai/index.html>
178. Шинкар М. Базельські рекомендації в контексті підвищення стабільності функціонування банківської системи як правові заходи попередження банкрутства банківських установ [Електронний ресурс] / М. Шинкар. Електрон. текстові дан. // Підприємництво, господарство і право : Науково-практичний господарсько-правовий журнал. 2017/2. № 7. С. 104-108
179. Щерба С.П., Заглада О.А. Філософія: Підручник. 3-є вид. Житомир: Полісся, 2009. 548 с.
180. Юридичні терміни: тлумачний словник / В. Г. Гончаренко, П. П. Андрушко, Т.П. Базова та ін.; за ред. В. Г. Гончаренка. 2-ге вид., стереотипне. К.: Либідь, 2004. 320 с.
181. Юхименко П. І., Федосов В. М., Лазебник Л. Л. та ін. Теорія фінансів: Підручник / За ред. проф. В. М. Федосова, С. І. Юрія. Київ: Центр учбової літератури, 2010. 576 с.

182. Ярмачі Х. П. Адміністративно-наглядова діяльність міліції в Україні: дис... д-ра юрид. наук: 12.00.07 / Х. П. Ярмачі. Х., 2006. 438 с.

183. Basel Committee on Banking Supervision. Basel III: A global regulatory framework for more resilient banks and banking system. – Bank for International Settlements, December 2010 (rev. June 2011). URL: <http://www.bis.org/publ/bcbs189.pdf>

184. Basel Committee on Banking Supervision. Basel III: Leverage Ratio Framework. 2013. URL: <https://www.bis.org/publ/bcbs270.htm>

185. European Central Bank. Guidance on Non-performing Loans. 2018. URL: <https://www.bankingsupervision.europa.eu/banking/priorities/npl/html/index.en.html>

186. International Monetary Fund. Financial Stability Assessment Program: Ukraine. 2017. URL: <https://www.imf.org/en/Countries/UKR>

187. Non-performing loan management non-performing loan management best practices and implications for non-performing loan management and setting up a workout unit / URL: <https://www.adlittle.com/en/insights/report/non-performing-loan-management>

188. Pedro Ferreira Have Bad Loans Become a Problem for US Banks? URL: <https://www.financemagnates.com/trending/have-bad-loans-become-a-problem-for-us-banks/>

**КИЇВСЬКИЙ МІЖНАРОДНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ**

Україна, м. Київ-03179,
вул. Львівська, 49
Тел. 044- 594-03-04
063- 594-03-04
097- 594-03-04

<http://www.kymu.edu.ua>
e-mail: info@kymu.edu.ua

**KYIV INTERNATIONAL
UNIVERSITY**

49, Lvivska str.
03179-Kyiv; Ukraine
Tel./ 044- 594-03-04
063- 594-03-04
097- 594-03-04

<http://www.kymu.edu.ua>
e-mail: info@kymu.edu.ua

11.02.2026 № 310

ЗАТВЕРДЖУЮ

Перший віцепрезидент
ПЗВО «Київський міжнародний університет»
доктор філософії з права

Володимир ХАЧАТУРЯН

«11» 02 2026 року

АКТ

про впровадження в освітній процес
ПЗВО «Київський міжнародний університет»
результатів дисертаційного дослідження
Данченка Владислава Євгеновича на тему
«Правове регулювання непрацюючих (проблемних) активів у банківській сфері»
на здобуття наукового ступеня доктора філософії
за спеціальністю 081 «Право»

Комісія у складі: голови – першого віцепрезидента, доктора філософії з права, членів комісії – директора навчально-наукового інституту міжнародних відносин і права, кандидата юридичних наук, доцента, Олени Сергіївни Бісюк, завідувача кафедри теорії права, міжнародного права та приватного права, доктора юридичних наук, професора, Мушенка Віктора Васильовича склала цей акт про те, що здобувач третього (освітньо-наукового) ступеня вищої освіти ПЗВО «Київський міжнародний університет» Данченко Владислав Євгенович підготував дисертаційне дослідження на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право» на тему «Правове регулювання

непрацюючих (проблемних) активів у банківській сфері», результати якого, були використані під час розробки та викладання дисциплін «Адміністративне право», «Фінансове право», «Банківське право».

Висновки та рекомендації, що містяться в зазначеному дисертаційному дослідженні обговорювались на

- засіданнях наукових гуртків «Цивілістичні конструкції» та «актуальні проблеми державотворення»
- круглих столах та науково-практичних семінарах Навчально-наукового інституту міжнародних відносин і права за участю здобувачів освіти

Голова комісії

перший віцепрезидент
ПЗВО «Київський міжнародний університет»,
доктор філософії з права

Володимир ХАЧАТУРЯН

Члени комісії

директор навчально-наукового інституту
міжнародних відносин і права
ПЗВО «Київський міжнародний університет»,
кандидат юридичних наук, доцент

Олена БІСЮК

завідувач кафедри теорії права
міжнародного права та приватного права
ПЗВО «Київський міжнародний університет»,
доктор юридичних наук, професор

Віктор МУШЕНОК

ДОВІДКА
про впровадження результатів дисертаційної роботи
Данченко Владислава Євгеновича на тему:
«Правове регулювання непрацюючих (проблемних) активів у банківській
сфері», поданої на здобуття наукового ступеня доктора філософії
за спеціальністю 081 «Право»

Отримані автором результати дослідження у сукупності на теоретичному та прикладному рівнях розв'язують комплекс питань, пов'язаних із правовим регулювання непрацюючих (проблемних) активів у банківській сфері.

Обґрунтовані автором висновки та пропозиції щодо виділення ключових елементів адміністративно-правового механізму регулювання непрацюючих (проблемних) активів у банківській сфері, до яких віднесено: норми адміністративного права; адміністративно-правові відносини; юридичний факт, акти тлумачення норм права; акти реалізації норм права; правова свідомість та правова культура; використані при розробленні Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення функцій Національного банку України з державного регулювання ринків фінансових послуг» 3993-IX від 18.10.2024

Результати дисертаційного дослідження дозволять усунути прогалин в системі правового регулювання непрацюючих (проблемних) активів у банківській сфері, де наразі ключове місце відводиться підзаконним нормативно-правовим актам, а також відомчим нормативним документам Національного банку України, що є суттєвою проблемою теоретичного та практичного характеру, а відтак, потребує усунення шляхом визначення ряду важливих аспектів, пов'язаних із непрацюючими (проблемними) активами саме на законодавчому рівні.

Керівник секретаріату Комітету
Верховної Ради України з питань
фінансів, податкової та митної політики

І.М. ПРИЙМА

Підпис І.М. Прийма
підтверджую
гол. коп. І.Снігур
Управління кадрів
Апарату Верховної Ради України
« 11 » 05 2025 р.